

ชีวิตที่
สร้างสรรค
สวัสดีและ
สุขสันต์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ชีวิตที่สร้างสรรค์

สดใส และ สุขสันต์

พระพรหมคุณาภรณ์
(ป. อ. ปยุตฺโต)

มงคลวารอายุครบ ๖ รอบ

สันต์ อารยางกูร

๒๘ กันยายน ๒๕๕๙

ชีวิตที่สร้างสรรค์ สดใสและสุขสันต์

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - กันยายน ๒๕๔๕

๑,๐๐๐ เล่ม

(รวมเนื้อหาจากหนังสือที่มีอยู่ก่อน ๔ เล่ม และจัดปรับตามควร)

- มงคลวารอายุครบ ๖ รอบ สันต์ อารยางกูร

๑,๐๐๐ เล่ม

แบบปก: พระชัยยศ พุทธิวิโร

พิมพ์ที่

สารบัญ

อนุโมทนาชัย

ก

ชีวิตที่สร้างสรรค์ สดใสและสุขสันต์

๑

วาสนาสร้างเองได้

๓

วันเกิดเป็นวันดี เพราะเราทำให้ดี

๑

ทำบุญวันเกิดให้เป็นการเริ่มต้นที่ดี

๒

วันเกิด คือ วันที่เตือนใจให้เกิดกันให้ดีๆ

๒

เราสร้างวาสนา แล้ววาสนาก็สร้างเรา

๓

ถ้าคิดเป็น ก็พลิกวาสนาได้

๕

มาสร้างวาสนาดีๆ ที่จะให้มีความสุข

๖

จิตใจที่ดี ต้องเกิดห้าอย่างนี้เป็นประจำ

๗

เกิด คือ เชื่อมต่อที่กำเนิด กับความมั่งคั่งต่อไป

๘

เชื่อมเรา กับคุณพ่อ-คุณแม่

๘

เชื่อมฐานวัฒนธรรมไทย กับความเจริญที่จะก้าวหน้าต่อไป

๙

นึกถึงวันเกิด ช่วยให้ไม่หลงเตลิดออกจากธรรมชาติ

๑๐

เชื่อมบุคคลในสังคม กับชีวิตในธรรมชาติ

๑๐

วันเกิด ทำให้ไม่ลืมที่จะหวนกลับมาพัฒนาชีวิต ที่เป็นตัวแท้ของเรา

๑๑

เกิดมาแล้ว ถ้าเลี้ยงไม่ดี จะเป็นคนที่ทุกข์ง่าย-สุขได้ยาก

๑๓

ถ้าเกิดแล้วพัฒนา ยิ่งเกิดมานาน ยิ่งสุขทุกสถาน

๑๔

ชีวิตที่สมบูรณ์

๑๖

นำเรื่อง

๑๖

ทำบุญเพื่ออะไร?

๑๖

อย่ามองข้ามความสำคัญของวัตถุ

๒๑

จุดเริ่มต้นคือ ประโยชน์สุขขั้นพื้นฐาน

๒๒

พื้นฐานจะมัน ต้องลงรากให้ลึก

๒๕

ถ้าลงลึกได้ จะถึงประโยชน์สุขที่แท้

๒๗

ถึงจะเป็นประโยชน์แท้ แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์

๓๐

ถ้ากระแสน้ำเป็นสอง ก็ต้องมีการปะทะกระแทก

๓๒

พอประสานเป็นกระแสเดียวได้ คนก็สบายงานก็สำเร็จ

๓๔

ปัญญามานำ มองตามเหตุปัจจัย

ตัวเองก็สบาย แถมยังช่วยคนอื่นได้อีก

๓๗

ประโยชน์สุขที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ จิตใจต้องมีอิสรภาพ

๓๙

อิสรชน คือคนที่ไม่ยุบไม่พอง

๔๑

ถ้าโชคมา ฉันจะมอบมันให้ เป็นของขวัญแก่มวลประชา

๔๓

ถ้าเคราะห์มา มันคือของขวัญที่ส่งมาช่วยตัวฉันให้ยิ่งพัฒนา

๔๕

ทำไม โลกยิ่งพัฒนา ชาวประชาจึงเป็นคนที่สุขยาก

๔๙

ความสุขจะเพิ่มทวี ถ้าพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

๕๑

ถ้าไม่มีความสุขแบบประสาน ก็ไม่มีการพัฒนาแบบยั่งยืน

๕๓

การพัฒนาแบบยั่งยืน มาด้วยกันกับความสุขแบบยั่งยืน

๕๕

ชีวิตสมบูรณ์ ความสุขก็สมบูรณ์ สังคมก็สุขสมบูรณ์

เพราะจิตเป็นอิสระด้วยปัญญา ที่ถึงการพัฒนาอย่างสมบูรณ์

๕๘

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

เพิ่มพลังแห่งชีวิต

จ ๑

- เริ่มต้นดี ด้วยสามัคคีในบุญกุศล ๖๒
- ถ้ารู้เข้าใจ จะอยากให้อายุมาก ๖๓
- หากำตอบให้ได้ ว่าพลังชีวิตอยู่ที่ไหน ๖๕
- พอจับแก่นอายุได้ ก็พัฒนาต่อไปให้ครบชุด ๖๖
- เมื่ออายุคืบหน้า เราก็กติเพิ่มพลังอายุไปด้วย ๖๙
- สร้างสรรค์ข้างใน ให้สอดคล้องกันกับสร้างสรรค์ข้างนอก ๗๑
- เกิดกุศล เป็นมงคลมหาศาล ๗๔

ชีวิตจะงาม สังคมจะดี ต้องมีการศึกษาที่ไม่ผิด ๗๕

ภาค ๑ มองสังคมให้ถึงคน ๗๖

งานที่ต้องเพ่งและเร่ง คือฟื้นฟูชนบทที่เป็นส่วนใหญ่ของประเทศไทย ๗๗

- ไม่ให้ความเลื่อมแบบเมืองไหลเข้าชนบท แต่ให้ชนบทเป็นสติแก่เมือง ๗๗
- ฟื้นฟูบทบาทที่แท้ของวัดขึ้นมา ให้ประสานบ้านกับโรงเรียน พาชุมชนก้าวไปด้วยกัน ๗๙
- สมัยก่อน เณรมาก หลวงตาไม่ค่อยมี สมัยนี้ เณรหมด มีแต่หลวงตา ๘๒

ถ้าบอกว่าไทยเป็นเมืองพุทธ ก็ต้องเลิกเป็นทาสของความไม่รู้ ๘๖

- หลกง่าย ๆ ก็ไม่ประสีประสา พัฒนาคนให้มีสติที่พึ่งได้ ไม่ใช่มีแวรผลดลบันดาล ๘๖
- อยู่ร่วมกันโดยมีเมตตา แต่ต้องแก้ปัญหาโดยใช้ปัญญา ๘๗

งานพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นองค์รวมเพื่อจุดหมายหนึ่งเดียว ๘๕

- จัดการปกครองขึ้นมา เพื่อให้การศึกษาได้ผล ๘๙
- ญาติโยมทำบุญ ต้องให้สมตามพุทธพจน์ว่า “ศึกษาบุญ” ๙๑
- หน้าที่ของผู้ทำงานทางสังคม ต้องนำคนเข้ามาหามรรค ๙๓

ภาค ๒ มองคนให้ถึงธรรม(ชาติ)

๕๕

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการศึกษา

๙๕

ศักยภาพของมนุษย์ คือจุดเริ่มของพระพุทธศาสนา

๙๗

ชีวิตที่ดี คือชีวิตที่ศึกษา

เมื่อพัฒนาคนด้วยไตรสิกขา ชีวิตก็ก้าวไปในอริยมรรค

๙๙

ชีวิตมี ๓ ด้าน การฝึกศึกษาก็ต้องประสานกัน ๓ ส่วน

พัฒนาคนแบบองค์รวม จึงเป็นเรื่องธรรมดาของการศึกษา

๑๐๑

ไตรสิกขา: ระบบการศึกษา ซึ่งพัฒนาชีวิตที่ดำเนินไปทั้งระบบ

๑๐๕

ระบบแห่งสิกขา เริ่มด้วยจัดปรับพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำงานฝึกศึกษา

๑๐๗

ชีวิตทั้ง ๓ ด้าน การศึกษาทั้ง ๓ ชั้น ประสานพร้อมไปด้วยกัน

๑๑๑

การศึกษาจะดำเนินไป มีปัจจัยช่วยเกื้อหนุน

๑๑๖

การศึกษา[ที่สังคม]จัดตั้ง ต้องไม่บดบังการศึกษาที่แท้ของชีวิต

๑๒๒

ระบบไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาอย่างองค์รวมในทุกกิจกรรม

๑๒๕

ระบบการฝึกของไตรสิกขา ออกผลมาคือวิถีชีวิตแห่งมรรค

๑๒๗

ปฏิบัติการฝึกศึกษาด้วยสิกขา แล้ววัดผลด้วยภาวนา

๑๓๐

วาสนาสร้างเองได้*

ขออนุโมทนาโยมญาติมิตรทุกท่านที่มาทำบุญวันนี้ โดยปรารถนาโอกาสมงคลในช่วงวันเกิด ที่จริงระยะนี้มีหลายท่านที่เป็นเจ้าของวันเกิด ก็ขออนุโมทนารวมไปพร้อมกัน

โดยเฉพาะเวลานี้ก็ใกล้ปีใหม่ด้วย สำหรับปีใหม่นี้โยมญาติมิตรทั้งหลายได้หมดทุกท่าน เพราะฉะนั้นในช่วงนี้ที่ใกล้จะขึ้นปีใหม่ ก็เลยขออวยชัยให้พรแก่ทุกท่านพร้อมกันไป ส่วนท่านที่เป็นเจ้าของวันเกิดก็ได้ทั้งสองอย่าง คือทั้งปีใหม่และวันเกิดด้วย

วันเกิดเป็นวันดี เพราะเราทำให้มันดี

ทั้งวันเกิด และวันขึ้นปีใหม่ เป็นอันว่าดีทั้งนั้น ที่ว่าดีก็เพราะเราทำให้ดีนั่นเอง ที่ว่าทำให้ดี ทำอย่างไร ก็เริ่มตั้งแต่ทำให้จิตใจดี

ทำให้จิตใจดี ให้รำเริงเบิกบานแจ่มใส และตั้งใจดีคิดดี ท่านเรียกว่าเป็นมโนกรรมที่เป็นบุญเป็นบุญกุศล ตอนนั้นแหละมงคลเกิดขึ้นทันที

ที่นี้พอใจดี สบายใจผ่องใสเบิกบาน คิดในทางที่ดี และตั้งใจดีว่าจะทำอะไรๆ ที่เป็นเรื่องดีๆ แล้วต่อไป ก็พูดดี ต่อจากนั้นที่สำคัญก็ทำออกมาข้างนอกดี นี่แหละเป็นมงคลที่แท้จริง

* พรวันเกิด ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ในการถวายสังฆทาน ในช่วงระยะวันเกิดของ พลโท นายแพทย์ดำรงค์ ชนะชานนท์ คุณหญิงเยาว์ ชนะชานนท์ คุณวาลิสสา สิปปิลา (Valisa Sipila) ที่วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๔๔ (ปรารถนาวันเกิดของ ดร.สุรีย์ ภูมิภมร ด้วย แต่ ดร.สุรีย์ ติดภารกิจอยู่ต่างจังหวัด ดร.อรพินท์ ภูมิภมร ร่วมพิธีแทน)

ทำบุญวันเกิดให้เป็นการเริ่มต้นที่ดี

วันเกิดนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต ทุกคนที่มีชีวิตยืนยาวมาจนบัดนี้ก็เริ่มจากการเกิดทั้งนั้น แต่สำหรับชาวพุทธเราไม่ว่าจะปรารถนาหรือนึกถึงอะไรก็ตาม ก็จะทำให้เป็นบุญเป็นกุศล คือทำให้เป็นเรื่องดีไปหมด

ในการทำให้ดีนั้น สำหรับวันเกิดเราก็มองหาความหมายก่อน โดยทั่วไปก็จะมองว่าการทำบุญวันเกิดนั้น เป็นการเริ่มต้นที่ดี เพราะวันเกิดก็คือวันเริ่มต้นของชีวิตในแต่ละรอบปี การทำบุญวันเกิดก็คือการเริ่มต้นอายุในรอบปีต่อไปด้วยการทำความดี โดยเริ่มต้นดีด้วยการทำบุญทำกุศล เรียกว่าเป็นนิมิตให้เกิดความสุขความเจริญ นี้ก็อย่างหนึ่ง

วันเกิด คือ วันที่เตือนใจให้เกิดกันให้ดีๆ

ความหมายอีกอย่างหนึ่งก็คือ เราพูดว่าวันเกิด ก็เกิดกันมาตั้งนานแล้วนี่ จะเกิดอย่างไรอีก แต่ทางพระท่านบอกว่าเราเกิดอยู่เรื่อยๆ เวลานี้เราก็เกิดอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราไม่เกิดอยู่เรื่อยๆ เราก็อยู่ไม่ได้

การเกิดนี้มีทั้งรูปธรรม และนามธรรม

ในกรณีนี้ การเกิดทางนามธรรมกลับเห็นง่าย คือ การเกิดทางจิตใจ ซึ่งเราก็พูดกันอยู่เสมอ เช่น เกิดความสุข เกิดความสดชื่น เกิดปีติ เกิดความเบิกบานใจ เกิดเมตตา เกิดศรัทธา เกิดทั้งนั้น

ที่เราเป็นอยู่นี้ เดียวก็เกิดอันโน้น เดียวก็เกิดอันนี้ คือเกิดกุศล หรืออกุศลในใจ ในทางไม่ดีก็เกิดความโกรธ เกิดความเกลียด เกิดความกลัว อย่างนี้ไม่ดี เรียกว่าเกิดอกุศล

เมื่อถึงวันเกิดก็เลยเป็นเครื่องเตือนใจสำหรับชาวพุทธว่าให้เกิด

ดีๆ นะ คือเกิดกุศลในใจ เราก็มาตั้งใจทำให้เกิดความสุข เกิดปีติ เกิดศรัทธา เกิดเมตตา เกิดความสดชื่น เกิดความอิมใจ เกิดความแจ่มใส เกิดความเบิกบานใจ ถ้าเกิดอย่างนี้เรื่อยๆ ต่อไปก็จะมีความสุขและความเจริญอย่างแน่นอน

ฉะนั้น วิธีดำเนินชีวิตอย่างหนึ่งก็คือ เกิดให้ดี โดยทำใจของเราให้เกิดกุศล และการเกิดที่ประเสริฐสุดก็คือการเกิดของกุศลนี้แหละ

เมื่อใดใจเกิดกุศล จะเป็นด้านความรู้สึกที่สบาย ผ่องใส เอิบอิม เบิกบานใจก็ตาม เป็นคุณธรรม เช่น เมตตา ไม่ตรีก็ตาม หรือเป็นความคิดที่ดีว่าจะทำโน่นทำนี่ ที่เป็นการสร้างสรรค์ ช่วยเหลือกัน ร่วมมือกัน เอื้อเฟื้อกันก็ตาม เกิดอย่างนี้แล้วมีแต่ดีทั้งนั้น

นี่แหละคือวันเกิดที่ว่ามีความหมายเป็นการเริ่มต้นที่ดี เมื่อเกิดอย่างนี้แล้วต่อไปก็ออกสู่การกระทำ มีการปฏิบัติที่ดีไปหมด

เราสร้างวาสนา แล้ววาสนาก็สร้างเรา

ถ้าใจของเราเกิดอย่างนี้บ่อยๆ จิตก็จะคุ้นเป็นนิสัย คือคนเราขึ้นอยู่กับความเคยชินเป็นส่วนใหญ่

เราไม่ค่อยรู้ตัวหรอกว่า ที่เราอยู่กันนี่เราทำอะไรๆ ไปตามความเคยชิน ไม่ว่าจะพูดกับใคร จะเดินอย่างไร เวลาเมื่อเหตุการณอะไรเกิดขึ้น เราจะตอบสนองอย่างไร ฯลฯ เรามักจะทำตามความเคยชิน

ที่นี้ก่อนจะมีความเคยชินก็ต้องมีการสะสมขึ้นมา คือทำบ่อยๆ บ่อยจนทำได้โดยไม่รู้ตัว

แต่ที่นี้ท่านเตือนว่า ถ้าเราปล่อยไปอย่างนี้ มันจะเคยชินแบบไม่แน่นอนว่าจะร้ายหรือจะดี และเราก็จะไม่เป็นตัวของตัวเอง ท่านก็เลย

บอกว่าให้มีเจตนาตั้งใจสร้างความเคยชินที่ดี

ความเคยชินที่เกิดขึ้นนี้ท่านเรียกว่า “**วาสนา**” ซึ่งเป็นความหมายที่แท้และดั้งเดิม ไม่ใช่ความหมายในภาษาไทยที่เพี้ยนไป

วาสนา ก็คือความเคยชิน ตั้งแต่ของจิตใจ ตลอดจนการแสดงออกที่กลายเป็นลักษณะประจำตัว ใครมีความเคยชินอย่างไร ก็เป็นวาสนาของคนนั้นอย่างนั้น และเขาก็จะทำอะไรๆ ไปตามวาสนาของเขา หรือวาสนาก็จะพาเขาไปให้ทำอย่างนั้นๆ

เวลาพบเห็นอะไร ใครสิ่งสมจิตใจชอบมาทางไหน ก็ไปทางนั้น เช่น มีของเลือก ๒-๓ อย่าง คนไหนชอบสิ่งไหนก็จะหันเข้าหาแต่สิ่งนั้น

แม้แต่ไปตลาด ไปร้านค้า ไปที่นั่นมีร้านค้าหลายอย่าง อาจจะเป็นห้างสรรพสินค้า เดินไปด้วยกัน คนหนึ่งชอบหนังสือก็ไปเข้าร้านหนังสือ อีกคนไปเข้าร้านขายของเครื่องใช้ เครื่องครัว เป็นต้น แต่อีกคนหนึ่งไปเข้าร้านขายของฟุ่มเฟือย

อย่างนี้แหละเรียกว่า **วาสนาพาไป** คือ ใครสะสมเคยชินมาอย่างไร ก็ไปตามนั้น และวาสนานี้แหละจะเป็นตัวการที่ทำให้ชีวิตของเราผันแปรไปตามมัน พระท่านมองวาสนาอย่างนี้

เพราะฉะนั้น วาสนาจึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดยไม่รู้ตัว ท่านก็เลยบอกว่าให้เรามาตั้งใจสร้างวาสนาให้ดี เพราะวาสนานั้นสร้างได้

คนไทยเราชอบพูดว่าวาสนานี้แข่งกันไม่ได้ แต่พระบอกว่าให้แก้ไขวาสนา ให้เราปรับปรุงวาสนา เพราะมันอยู่ที่ตัวเรา ที่สร้างมันขึ้นมา แต่การแก้ไขอาจจะยากสักหน่อย เพราะความเคยชินนี้แก้ยากมาก แต่แก้ไขได้ปรับปรุงได้ ถ้าเราทำ ก็จะมีผลดีต่อชีวิตอย่างมากมาย

ขอให้จำไว้เป็นคติประจำใจเลยว่า “**วาทนามิไว้แก้ไข ไม่ใช่ มีไว้แข่งขัน**”

ถ้าคิดเป็น ก็พลิกวาทนาได้

บางคนเกิดมาจน บอกว่าตนมีวาสนาไม่ดี หรือบางทีบอกว่า เราไม่มีวาสนา พูดอย่างนี้ยังไม่ถูก คนจนวาทนาดีก็มี วาสนาไม่ดีก็มี คนมีก็อับวาสนาได้

ถ้าเกิดมาจนแล้ว มัวแต่ทเหตุ ระวัง ท้อแท้ใจ ได้แต่ขุ่นมัว เศร้าหมอง คิดอย่างนี้อยู่เรื่อย ก็แน่นอนละว่าวาสนาไม่ดี เพราะคิดเคยชินในทางไม่ดี จนความท้อแท้อ่อนแอกลายเป็นลักษณะประจำตัว

แต่ถ้าเกิดมาจนแล้วคิดถูกทางว่า ก็ดีนี่ เราเกิดมาจนนี้แหละเจอแบบฝึกหัดมาก พระท่านว่าคนนี้เป็นสัตว์พิเศษ จะประเสริฐได้ด้วยการศึกษา เพราะเราจน เราจึงมีเรื่องยากลำบากที่จะต้องทำ มีปัญหาให้ต้องคิด และเพียรพยายามแก้ไขมาก นี่แหละคือได้ทำแบบฝึกหัดมาก

เมื่อเราทำแบบฝึกหัดมาก เราก็จะยิ่งพัฒนามาก ได้พัฒนาทักษะให้ทำอะไรได้ชำนาญ พัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งอดทน มีความเพียรพยายาม ใจสู้ จะฝึกสติฝึกสมาธิก็ได้ทั้งนั้น และที่สำคัญยอดเยี่ยมคือได้ฝึกปัญญา ในการคิดหาทางแก้ไขปัญหา

คนที่เกิดมาร่ำรวยมั่งมี ถ้าไม่รู้จักคิด ไม่หาแบบฝึกหัดมาทำ มัวแต่หลงเพลิดเพลินในความสุขสบาย นั้นแหละจะเป็นวาสนาไม่ดี ต่อไปจะกลายเป็นคนอ่อนแอ ทำอะไรไม่เป็น ปัญญาก็ไม่พัฒนา กลายเป็นคนเสียเปรียบ

เพราะฉะนั้น ใครจะได้เปรียบหรือเสียเปรียบ จะดูที่ฐานะข้าง

นอกจากว่ารวย ว่าจน เป็นต้น ยังไม่แน่ คนที่รู้จักคิด คิดเป็น คิดถูกต้อง สามารถพลิกความเสียเปรียบเป็นความได้เปรียบ แต่คนที่คิดผิด กลับพลิกความได้เปรียบเป็นความเสียเปรียบ และทำวาทสนาให้ตกต่ำไปเลย

จึงต้องจำไว้ให้แม่นว่า ไม่มีใครเสียเปรียบหรือได้เปรียบอย่างสัมบูรณ์ ถ้าคิดเป็น ก็พลิกความเสียเปรียบให้เป็นความได้เปรียบได้ แต่อย่าเอาเปรียบกันเลย เรามาสร้างวาทสนากันให้ดี จะดีกว่า

พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์นั้นเป็นผู้ที่พ้นจากอำนาจของวาทสนา พระพุทธเจ้าทรงละกิเลสพร้อมทั้งวาทสนาได้หมด หมายความว่า พระองค์ไม่อยู่ใต้อำนาจความเคยชิน แต่อยู่ด้วยสติปัญญา

มาสร้างวาทสนาดี ๆ ที่จะให้มีความสุข

ที่นี้เรื่องของคนสามัญก็คือ พยายามแก้ไขวาทสนาที่ไม่ดี และปรับปรุงสร้างวาทสนาให้เป็นไปในทางที่ดี คือการที่เราตั้งใจทำจิตใจให้ เกิดเป็นกุศลอยู่เสมอ

จิตใจของเราจะไปตามที่มันเคยชิน อย่างคนที่เคยชินในการปรุงแต่งไม่ดี ไปนั่งไหนเดี๋ยวก็ไปเก็บเอาอารมณ์ที่ผ่านมา ที่กระทบกระทั่งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น แล้วนำมาครุ่นคิด กระทบกระทั่งตัวเอง ทำให้ไม่สบาย

ที่นี้ถ้าเรารู้ตัวมีสติ ก็ยังได้ ถ้าคิดอะไรไม่ดีขึ้นมา ก็หยุด แล้วเอาสติไปจับ คือไปนึกระลึกเอาสิ่งที่ดีขึ้นมา ระลึกขึ้นมาแล้วทำจิตใจให้สบาย ปรุงแต่งในทางที่ดี ต่อไปจิตก็จะเคย พอไปนั่งไหนอยู่เฉย ๆ จิตก็จะสบาย นึกถึงเรื่องที่ดี ๆ แล้วก็มีความสุข

คนเรานี้สร้างความสุขได้ สร้างวาทสนาให้แก่ตัวเองได้ สร้างวิถี

ชีวิตได้ ด้วยการกระทำอย่างที่ว่ามานี้ คือให้มีการเกิดบ่อยๆ ของสิ่งที่ดีงาม เพราะฉะนั้นการเกิดจึงเป็นนิमित หมายความว่าให้ชาวพุทธได้คติ หรือได้ประโยชน์จากวันเกิด

ถ้าญาติโยมนำวิธีปฏิบัติทางพระไปใช้จริงๆ วันเกิดจะมีประโยชน์แน่นอน จะเป็นบุญเป็นกุศล ทำให้เกิดความเจริญงอกงาม อย่างน้อยก็เตือนตนเองว่าเราจะให้เกิดแต่กุศลนะ เราจะไมยอมให้เกิดอกุศล เช่นใจที่ขุ่นมัวเศร้าหมองเราไม่เอาทั้งนั้น

จิตใจที่ดี ต้องเกิดห้าอย่างนี้เป็นประจำ

เพราะฉะนั้นจึงมีหลักที่แสดงพัฒนาการของจิตใจว่า จิตใจของชาวพุทธ หรือจิตใจที่ดี ต้องมีคุณสมบัติ ๕ อย่าง คือ

๑. มีปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานใจ

๒. มีปีติ ความอิ่มใจ

๓. มีปัสสัทธิ ความสงบเย็นผ่อนคลาย สบายใจ

๔. มีสุข ความคล่องใจ โปร่งใจ จำชื่นรื่นใจ ไม่มีอะไรมาบีบคั้นหรือระคายเคือง

๕. มีสมาธิ ความมีใจแน่วแน่ สงบ มั่นคง ไม่หวั่นไหว ไม่ถูกอารมณ์ต่างๆ มารบกวน

ถ้าทำใจให้มีคุณสมบัติ ๕ อย่างนี้ได้ ก็จะเป็นจิตใจที่เจริญงอกงามในธรรม สภาวะจิต ๕ ประการนี้โปรดจำไว้เลยว่าให้มีเป็นประจำ

พระพุทธเจ้าตรัสบ่อยๆ ว่า เมื่อปฏิบัติธรรมถูกต้องแล้ว พิสูจน์ได้อย่างหนึ่ง คือเกิดสภาพจิต ๕ ประการนี้ ถ้าใครไม่เกิด แสดงว่าการปฏิบัติยังไม่ก้าวหน้า คือต้องมี ๑. ปราโมทย์ ๒. ปีติ ๓.

ปัสลัทธิ ๔. สุข ๕. สมาธิ

พอห้าตัวนี้มาแล้วปัญญาก็จะพุ่งใส แล้วจะคิดจะทำอะไรก็จะ
เดินหน้าไป ตลอดจนการปฏิบัติธรรมก็จะก้าวไปสู่โพธิญาณได้ด้วยดี

เพราะฉะนั้น ในวันเกิดก็ขอให้ได้อย่างน้อย ๒ ประการนี้ คือ
เริ่มต้นดี และ*ให้เกิดสิ่งที่ดี* ก็คุ้มเลย ชีวิตจะเจริญงอกงามมีความสุข
แน่นอน

เกิด คือ เชื่อมต่อกำเนิด กับความงอกงามต่อไป

เรื่องวันเกิดนี้พูดได้หลายอย่าง หลายแง่ เพราะมีความหมาย
มากมาย ความหมายอีกอย่างหนึ่งของการเกิด ก็คือเป็น*จุดเชื่อมต่อ*

มิใช่ว่าเกิดมาคือการเริ่มต้นใหม่โดยไม่มีอะไรมาก่อน แต่การ
เกิดนี้เป็นจุดเชื่อมต่อ และถ้าใช้เป็น จุดเชื่อมก็ทำให้เราได้ประโยชน์
มากมาย เชื่อมต่ออะไร

เชื่อมเรา กับคุณพ่อ-คุณแม่

๑. การเกิดเป็นตัวเชื่อมต่อตัวเราผู้เกิด กับท่านผู้ให้กำเนิด
เพราะฉะนั้น ทันทีที่ใครคนใดคนหนึ่งเกิดนั้น อีกคนหนึ่งก็เกิดด้วย คือ
พอลูกเกิด พ่อแม่ก็เกิดด้วย

คนที่ยังไม่ได้เป็นพ่อแม่ พอมีลูกเกิด ตัวเองก็เกิดเป็นพ่อเป็นแม่
ทันที เพราะฉะนั้นวันเกิดของเรา จึงเป็นวันเกิดของคุณพ่อคุณแม่ด้วย

ด้วยเหตุนี้ วันเกิดนี้ในแง่หนึ่งจึงเป็นวันที่*ระลึกถึงบิดามารดา*
และจะเป็นตัวเชื่อมให้เรามีความผูกพันกับท่านผู้ให้กำเนิด แล้วก็จะมีความ
สุขร่วมกัน

อย่างเช่นลูก เมื่อถึงวันเกิด ก็นึกถึงคุณพ่อ-คุณแม่ และทำอะไร ที่จะทำให้ระลึกถึงกัน และมีความสุขร่วมกัน

จากคุณพ่อ-คุณแม่ ก็โยงไปหาคนอื่นอีก เช่น พี่น้อง ปู่ย่าตายาย คนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสัมพันธ์กันไปหมด นี่คือการเกิดเป็นตัวต่อและเชื่อม

เชื่อมฐานวัฒนธรรมไทย กับความเจริญที่จะก้าวหน้าต่อไป

๒. การเกิดนี้เชื่อมไปถึงพื้นฐานของเรา เช่น เมื่อเราเกิดเป็นคนไทย ชีวิตของเราที่เป็นพื้นเดิม ก็มีรากฐานคือวัฒนธรรมไทย เราเกิดมาท่ามกลางสิ่งแวดล้อมนี้ วัฒนธรรมไทยก็หล่อหลอมชีวิตของเรา เราจะต้องรู้จักเอาประโยชน์จากวัฒนธรรมไทย

ต่อจากพื้นฐานนี้เราก็ก้าวไปข้างหน้า และพบวัฒนธรรมภายนอก ตลอดจนพบความเจริญอะไรต่างๆ ถ้าเราใช้เป็น เราก็จะได้ประโยชน์ทั้งสองด้าน คือ

ก) เราจะมีพื้นฐานของเราที่มั่นคง ให้การเกิดเป็นตัวที่ยึดพื้นฐานของเราไว้ได้ด้วย รากฐานทางวัฒนธรรมที่เรามี เราก็ไม่ละทิ้ง แต่เราเอาส่วนที่ดีมาสร้างตัวให้เป็นพื้นฐานที่มั่นคง

ข) สิ่งใหม่ๆ เราก็ก้าวไปรับ ไปทำ ก้าวไปสร้างสรรค์

ถ้าเราได้ทั้งสองด้านนี้ เราจะมีความเจริญงอกงาม คือ ทั้งมีพื้นฐานที่ดี และสามารถก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง

หมายความว่า ไม่ให้ขาดทั้งสองด้าน ทั้งพื้นฐานเดิม ที่เป็นรากฐานเก่า และทั้งด้านใหม่ที่ก้าวไปข้างหน้า คนที่จะเจริญงอกงาม ต้องได้ทั้งสองด้านนี้ จึงจะมีการพัฒนาที่สมบูรณ์

นึกถึงวันเกิด ช่วยให้ไม่หลงผิดออกจากธรรมชาติ

เชื่อมบุคคลในสังคม กับชีวิตในธรรมชาติ

๓. การเกิดเป็นตัวเชื่อมต่อกันและสังคม กับธรรมชาติ คนเราที่เกิดมานี้ ตัวแท้ๆ ยังไม่มีอะไร ก็เป็นชีวิตเท่านั้น ชีวิตนี้เป็นธรรมชาติ ชีวิตนี้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ เกิดจากธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ เนื้อตัวชีวิตของเราเป็นธรรมชาติ

เมื่อเกิดมาแล้ว เราจึงเริ่มมีฐานะใหม่ คือสถานะในทางสังคม คือเป็นบุคคล เราก็จะเป็นบุคคลในสังคม เป็นลูกของคุณพ่อคุณแม่ เป็นพี่ของคนนั้น เป็นน้องของคนนี้ แล้วก็ก้าวเข้าไปในสังคมโดยมีฐานะต่างๆ

บางทีเราก้าวเข้าไปในสถานะที่สอง คือเป็น**บุคคลในสังคม** จนลืมนฐานะที่หนึ่ง คือ ความเป็น**ชีวิตที่อยู่ในธรรมชาติ** เรายังนึกถึงแต่ความเป็นบุคคลที่ไปเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ๆ จนลืมนตัวเอง

ทางพระท่านเตือนเสมอว่า อย่าลืมนสถานะเดิมแท้ที่เป็นพื้นฐานของเราว่าชีวิตเป็นธรรมชาติ คนใดที่ได้ทั้งสองด้าน คนนั้นจึงจะมีชีวิตที่เจริญงอกงามสมบูรณ์

แต่คนเรานี้จำนวนมากมักจะลืมน**ด้านชีวิต** และ**ได้แค่นด้านบุคคล** คือนึกถึงแต่ด้านการอยู่ร่วมสังคม นึกถึงการที่จะมีฐานะอย่างนั้นอย่างนี้ จนลืมนชีวิตที่เป็นพื้นฐาน

แม้แต่จะกินอาหาร ถ้าเราลืมนพื้นฐานด้านชีวิตเสียแล้ว เราก็พลาด ถ้าเรามัวนึกถึงในแง่การเป็นบุคคลในสังคม เวลารับประทานอาหารเราก็นึกไปในแง่ว่า เรามีฐานะอะไร ควรจะกินอะไรให้สมฐานะ ดีไม่ดีก็ไปตามค่านิยมให้โก้ให้เก๋ เป็นต้น

แต่ถ้าเรานึกถึงในแง่ของชีวิต ก็คิดเพียงว่า การกินอาหารนั้น เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง ให้ชีวิตดำเนินไปได้ ต้องกินให้สุขภาพดีนะ อย่ากินให้เป็นโทษต่อร่างกาย

อาหารแค่ไหนพอดีแก่ความต้องการของร่างกาย อาหารประเภทไหนมีคุณภาพ เป็นประโยชน์ต่อชีวิต เราก็กินอย่างนั้นแค่นั้น

ถ้าเราไม่ลืมหินฐานของชีวิตในด้านธรรมชาติ เราจะรักษาตัวแท้ของชีวิตไว้ได้ ส่วนที่เหลือในด้านความเป็นบุคคล ก็เป็นเพียงตัวประกอบ แต่ปัจจุบันนี้เรามักจะเอาด้านบุคคลเป็นหลัก จนกระทั่งลืมหินฐานชีวิตไป ทำให้ด้านธรรมชาติสูญเสีย เราจึงมีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์

วันเกิดนี่จึงเป็นเรื่องเตือนใจ โดยเป็นตัวเชื่อมว่า โดยเนื้อแท้พื้นฐานของเราเป็นธรรมชาตินะ อย่าลืมหินส่วนที่เป็นด้านธรรมชาตินี้ ส่วนด้านที่เป็นบุคคลเราก็ทำให้ดี ให้ได้ผล ให้สองด้านมาประสานกลมกลืนกัน ทั้งด้านชีวิตที่เป็นธรรมชาติ และด้านเป็นบุคคลที่อยู่ในสังคม ถ้าอย่างนี้แล้วชีวิตก็จะสมบูรณ์

มีชีวิตอยู่ไปนานเท่าไรๆ ก็อย่าลืมหินหลักการข้อนี้

วันเกิด ทำให้ไม่ลืมหินที่จะหวนกลับมาพัฒนาชีวิต ที่เป็นตัวแท้ของเรา

อีกอย่างหนึ่ง การมองตัวเองให้ถึงธรรมชาติที่เป็นชีวิตนี้ เราจะได้กำไร คือ หลักการของพระศาสนา จะมาเสริมให้เราพัฒนาตัวชีวิตที่แท้ ไม่ใช่พัฒนาแต่สิ่งภายนอกอย่างเดียว

บางทีเราลืมหินไป มัวแต่แสวงหาอะไรๆ ที่เป็นของภายนอก ที่พระท่านบอกว่าเป็นของนอกกาย จนพระรุ้งพระรัง เสร็จแล้วสิ่งเหล่านี้ก็

กลับมาก่อทุกข์ให้แก่ตนเอง

ชีวิตในด้านที่แท้จริงนั้น เมื่อเราไม่ลืมนั่นแล้วพระพุทธศาสนา ก็เข้ามาได้ ท่านก็จะสอนให้พัฒนาชีวิตของเราว่า ชีวิตของเรา นอกจาก **ด้านการสื่อสารแสดงออกสัมพันธ์กับโลกภายนอกแล้ว** ลึกเข้าไปยังมี **ด้านจิตใจ** และอีกด้านหนึ่งคือ **ปัญญา** เราจะต้องมีความรู้เท่าทันชีวิตนี้ รู้เท่าทันโลก เป็นต้น ถึงตอนนี้ก็เข้ามาสู่ศีล สมาธิ ปัญญา

เราจะต้องพัฒนาชีวิตของเรา ให้ชีวิตที่เกิดขึ้นมาแล้วนี้ได้เข้าถึงภาวะที่ดีที่ประเสริฐของมัน ไม่ใช่ดีแต่ข้างนอกอย่างเดียว

ความเจริญของงามของชีวิตที่แท้ แม้กระทั่งเป็นพระอรหันต์ เป็นมหาบุรุษ อะไรต่างๆ ได้ ก็อยู่ตรงนี้แหละ คือพัฒนาชีวิตของเราที่เป็นตัวของตัวเอง ที่เกิดมาแล้วชาติหนึ่งนี้ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด ให้เจริญในศีล สมาธิ ปัญญาขึ้นไป จนกระทั่งได้บรรลุ วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน มีอิสรภาพที่แท้จริง อันนี้เป็นเรื่องยืดยาว จะยังไม่บรรยาย แต่เป็นแง่หนึ่งของการที่จะได้คติจากวันเกิด

รวมแล้ว วันเกิดนี้ ถ้ามองให้ดีก็มีคติเตือนใจให้ได้ความหมายมากมายหลายอย่าง แต่สาระสำคัญก็คือเป็นจุดเชื่อมต่อที่ว่า พอเชื่อมต่อแล้วเราจะต้องให้ได้ทั้งสองด้าน อย่าให้ขาดด้านหนึ่งด้านใดเลย

ไม่ใช่ว่า พอเชื่อมต่อแล้วก็ก้าวไปหาของใหม่ จนเลยไป ลืมเตลิดหลงทาง ไม่เห็นฐานเก่า

ถ้าได้ครบทั้งสองด้านอย่างนี้ ก็เป็นความสมบูรณ์ของชีวิตที่ครบถ้วนเต็มบริบูรณ์

โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ เรามีเรื่องภายนอกที่กระทบกระทั่งมาก ถ้าใครตั้งหลัก ทำชีวิตของตนเอง โดยเฉพาะภายใน

ด้านจิตใจ และปัญญา ไม่ได้ดีแล้ว จะหวั่นไหวและกระทบกระเทือนมาก

เพราะฉะนั้น ตอนที่เราจะยิ่งต้องมีความไม่ประมาท แล้วก็ต้องมาตั้งหลักทำตัวของเราเอง ทั้งทางจิตใจ และปัญญาที่รู้เท่าทัน ให้พร้อมให้เข้มแข็ง

เด็กเกิดมา ถ้าเลี้ยงไม่ดี

จะเป็นคนที่ทุกข์ง่าย-สุขได้ยาก

ในโลกต่อไปนี้มีเรื่องราวอะไรต่างๆ เกิดขึ้นมาก คนที่อยู่ได้จะต้องมีความเข้มแข็ง เด็กสมัยปัจจุบันนี้ ในสังคมไทยเรา ชักจะเลี้ยงดูไปในทางที่ทำให้อ่อนแอ

คนที่อ่อนแอ ก็จะมีความสุขตามแบบของคนอ่อนแอ ความสุขของคนอ่อนแอั้นเปราะบาง แตกสลายง่าย และความสุขอย่างนั้น ก็เปลี่ยนเป็นทุกข์ได้ง่าย ไม่ยั่งยืนมั่นคง

ส่วน**คนที่เข้มแข็ง** ก็จะมีความสุขที่เข้มแข็งด้วย ความสุขที่เข้มแข็งก็มั่นคง และยากที่จะเปลี่ยนแปลง คือความสุขนั้นยากที่จะเปลี่ยนเป็นความทุกข์ แถมยังเจอความทุกข์น้อยๆ ก็ไม่หวั่นไม่กลัว จึงเป็น **“คนที่ทุกข์ได้ยาก และสุขได้ง่าย”**

เพราะฉะนั้น คนที่อยู่ในโลกต่อไปนี้ ต้องพัฒนาให้ดี ต้องเป็นคน **ที่สุขได้ง่าย ทุกข์ได้ยาก** ถ้าพัฒนาไม่เป็น หรือไม่พัฒนา ก็จะเป็น **“คนที่สุขได้ยาก และทุกข์ได้ง่าย”**

เวลานี้เด็กยุคปัจจุบัน เราพยายามจะให้เขามีความสุข แต่เราไม่

เลี้ยงดูเขาให้ดี เขาไม่พัฒนา ก็เลยกลายเป็นคนที่สุขได้ยาก-ทุกข์ได้ง่าย ปรากฏว่าเป็นอย่างนี้กันมากแล้ว ทั้งๆ ที่มีอุปกรณ์บำรุงบำเรอให้ ความสุขมากมาย แต่เด็กยังเป็นคนทุกข์ได้ง่าย-สุขได้ยาก

ถ้าอย่างนี้ ถึงจะมีอุปกรณ์บำรุงบำเรอ หรือเทคโนโลยีเจริญเท่าไร ก็ไม่ไหว แก่ทุกข์ไม่ได้ ฉะนั้นจะต้องพัฒนาข้างใน ให้เป็นคนที่มี ความสุขของคนที่เข้มแข็ง เป็นคนที่สุขได้ง่าย-ทุกข์ได้ยาก

แม้แต่ทุกท่านทุกคนก็เช่นเดียวกัน บทพิสูจน์ตัวเองอย่างหนึ่งก็คือ *เราเกิดมานานแล้วนี้ เราสุขได้ง่ายขึ้นหรือไม่*

ถ้าเรากลายเป็นคนที่สุขได้ยาก ทุกข์ง่ายขึ้น ก็แสดงว่า เราไม่เห็น จะเดินไม่ค่อยถูกทาง เพราะฉะนั้นต้องตรวจตราดูตัวเอง อยู่กันมานานๆ ต้องให้สุขได้ง่าย ทุกข์ได้ยากขึ้น

ถ้าเกิดแล้วพัฒนา ยิ่งเกิดมานาน ยิ่งสุขทุกสถาน

ตอนเกิดใหม่ๆ ยังเป็นเด็กที่สุขได้ง่าย เจออะไรนิดหน่อยก็ หัวเราะแล้ว แต่พอโตขึ้นชักสุขได้ยากขึ้น เพราะฉะนั้นต้องระวัง ท่านจึง ให้ไม่ประมาท

ถ้านึกถึงวันเกิดให้ถูกต้อง จะต้องโยงมาสู่ความเจริญเติบโตหรือ การพัฒนาที่ถูกต้อง คืออยู่นานไป ชีวิตยิ่งสมบูรณ์มากขึ้น โดยเฉพาะมี ความสุขได้ง่าย จนมีความสุขประจำตัวประจำชีวิตไปเลย

รวมความว่า เมื่อพัฒนาตัวเราเองนี้ไป ก็เข้ามาสู่หลักที่ว่า การ เกิดนี้เป็นเครื่องเตือนใจเราให้ได้ทั้งสองด้าน ก้าวไปข้างนอกแล้วอย่าลืม ข้างในตัวเอง ต้องพัฒนาให้ทัน สร้างความเข้มแข็งที่จะอยู่ในภาวะ ภายนอกได้อย่างดีที่สุด

เมื่อพัฒนาภายใน ทั้งพัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญาให้เข้มแข็ง ในที่สุดข้างนอกมาเท่าไรก็มีแต่ได้ คือได้ส่วนดีที่เป็นประโยชน์ และยิ่งมีความสุข

เป็นอันว่า วันเกิดนี้มีความหมายที่ดียิ่ง นำมาเป็นคติแก่ตัวเรา โดยเฉพาะท่านเจ้าของวันเกิดจะได้ประโยชน์มากมายหลายประการ

อาตมภาพขออนุโมทนา ท่านเจ้าของวันเกิด และโยมญาติมิตรทุกท่าน ที่จะเดินทางเข้าไปในปีใหม่ร่วมกัน ขอให้ทุกท่านมีพลังกาย พลังใจ พลังปัญญา พลังสามัคคีที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเดินหน้าก้าวไปให้ประสบความสำเร็จ และความสุขยิ่งขึ้นไป

ให้ปีใหม่นี้เป็นมงคลที่แท้จริง มงคลสมกับความหมายที่ว่า สิ่งที่น่ามาซึ่งความสุขความเจริญ ขอให้ปีใหม่ที่เป็นมงคลนั้น นำความสุขความเจริญมาให้โยมญาติมิตรทุกท่าน

รตนัตตะยานุภาเวนนะ รตนัตตะยะเตชะสา ด้วยเดชานุภาพคุณพระรัตนตรัย พร้อมทั้งบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญ ตั้งแต่จิตใจที่ดี เกิดมีศรัทธา เกิดเมตตาไม่ตรีจิต เป็นต้นนี้ จงนำมาซึ่งความเกิดแห่งกุศลยิ่งขึ้นไป เช่นเกิดความสุข เกิดความเอิบอímใจ เกิดความร่าเริงเบิกบานใจ เกิดความสดชื่นผ่องใส เป็นต้น

ขอทุกท่านจงพร้อมด้วยจตุรพิธพรชัย ประสบความสำเร็จในสิ่งที่มุ่งมาดปรารถนา บังเกิดประโยชน์สุข มีความมั่งคั่ง ร่มเย็นเป็นสุขในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลทุกเมื่อ ทั้งตลอดปีใหม่นี้ และตลอดไป เทอญ

ชีวิตที่สมบูรณ์

นำเรื่อง*

อาดมาคณะพระสงฆ์ที่ได้จรรยา เรียกว่าเป็นพระอาคันตุกะทั้ง ๓ รูป ขอ
อนุโมทนาโยมญาติมิตรทุกท่านที่มาประชุมกันในวันนี้ เพื่อร่วมกันทำบุญถวาย
ภัตตาหาร ในโอกาสที่คุณหมอฟอมบ้าน และแม่บ้าน พร้อมทั้งลูกชายลูกสาว ได้เป็น
เจ้าภาพผู้นิมนต์ ถือว่าเป็นการทำบุญบ้านไปในตัว นอกจากถวายภัตตาหาร ก็ได้
ถวายอุปถัมภ์เสนาสนะที่พักแรมค้างคืนด้วย เรียกว่าเป็นการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย
สี่

ทางฝ่ายโยมญาติมิตรทั้งหลาย ก็มีน้ำใจเกื้อกูล โดยเฉพาะก็มีศรัทธาใน
พระพุทธศาสนา เมื่อทราบข่าวว่ามีพระสงฆ์เดินทางมาถึง ก็มีน้ำใจประกอบด้วย
ไมตรีธรรม พากันมาอุปถัมภ์ถวายกำลัง

ทำบุญเพื่ออะไร?

ในการถวายกำลังแก่พระสงฆ์ที่เรียกว่าทำบุญนี้ ใจของเรามุ่งไปที่พระ
ศาสนา คือจุดรวมใจหรือเป้าหมายของเราอยู่ที่พระศาสนา หมายความว่า เรา
ถวายทานแก่พระสงฆ์ก็เพื่อให้ท่านมีกำลัง แล้วท่านจะไปทำงานพระศาสนา
ต่อไป

* ธรรมกถา ที่บ้านของ น.พ.สมชาย กุลวัฒน์พร ณ Saddle River, New Jersey, USA.
วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๗

งานพระศาสนา เราเรียกกันว่าศาสนกิจ แปลง่ายๆ ก็คือกิจพระศาสนา งานพระศาสนาหรือศาสนกิจนั้น โดยทั่วไปมี ๓ ประการ คือ

๑. การเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๒. การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ เอาคำสั่งสอนนั้นมาใช้ มาลงมือทำให้เกิดผลจริง

๓. การนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่สั่งสอน คือ เมื่อตนเองเรียนรู้และปฏิบัติได้แล้ว ก็เอาไปแจกจ่ายให้ประชาชนได้รู้และปฏิบัติตาม

งานพระศาสนา หรือศาสนกิจทั้งหมดนี้ ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน พุทธตามสำนวนของพระว่า เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก อันนี้เป็นหลักการและวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การที่พระสงฆ์จะทำกิจสามอย่างเหล่านี้ได้ดีนั้น ท่านควรจะต้องท่วงท้วงวลในเรื่องของวัตถุ หรือเรื่องของปัจจัยสี่ และควรจะต้องการสิ่งเหล่านี้ให้น้อยด้วย เพื่อทำตัวให้โยมเลี้ยงง่าย

เมื่อญาติโยมดูแลอยู่ และเมื่อพระสงฆ์ก็ไม่มัววุ่นวายกับวัตถุแต่ตั้งใจทำหน้าที่อยู่อย่างนี้ ก็จะทำให้พระศาสนาดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนต่อไป

มองในด้านการอุปถัมภ์บำรุง เมื่อญาติโยมอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์พอดี ก็ทำให้พระสงฆ์สามารถทำกิจที่หว่ามาเมื่อกี้ คือ เล่าเรียน ปฏิบัติ และเผยแผ่สั่งสอนได้เต็มที่ เมื่อพระสงฆ์ทำหน้าที่ของตนดีแล้ว พระศาสนาดำรงอยู่ ก็ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ฉะนั้น ญาติโยมที่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ ก็คือได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงถือว่ามีส่วนร่วมในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาด้วย

ที่นี้ก็ถามให้ถึงวัตถุประสงค์สุดท้ายว่า เราทำบุญอุปถัมภ์พระสงฆ์ บำรุงพระศาสนาเพื่ออะไร ก็ตอบอย่างทีพูดมาแล้วว่า เพื่อให้พระศาสนาดำรงอยู่และ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เจริญมั่นคง เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน มนุษย์จะได้มีชีวิตที่ดีงาม สังคมจะ
ได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข จุดหมายขั้นสุดท้ายของเราอยู่ที่นั่น

ฉะนั้น ในเวลาที่ทำบุญนี้ ใจอย่าติดอยู่แค่พระ ใจเราจะต้องมองยาวต่อ
ออกไปถึงพระศาสนา

เมื่อทำบุญก็มุ่งหมายใจและอิมใจว่า โอ! พระศาสนาของเราจะได้ดำรง
อยู่ยั่งยืนมั่นคงต่อไป ประโยชน์สุขจะได้เกิดแก่มนุษยชาติ เวลาทำบุญเราต้องทำ
ใจนี้กันอย่างนี้อยู่เสมอ

เมื่อทำอย่างนี้ กิจกรรมทุกครั้งของญาติโยมก็จะพุ่งไปรวมที่ศูนย์เดียวกัน
คือพระศาสนา และประโยชน์สุขของประชาชน

ถ้าทำอย่างนี้ ใจของแต่ละท่านก็จะขยายกว้างออกไป อันนี้แหละเป็นสิ่งที่
ทำให้ใจเราเกิดปีติว่า เออ! ครั้งนี้ เราได้มีส่วนร่วมอีกแล้วนะ ในการทำบุญบำรุง
พระศาสนาและสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ แล้วเราก็เกิดความอิมใจ

สำหรับวันนี้ ญาติโยมทั้งหลายก็ได้อุปถัมภ์บำรุงตามหลักการที่กล่าว
มาแล้ว อย่างน้อยก็ได้มีน้ำใจเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ที่จรรยา เวลาเห็นพระสงฆ์ไปที่
ไหน ญาติโยมก็มีใจยินดี เรียกว่าเป็นการเห็นสมณะ ในมงคลสูตรก็กล่าวว่า การ
เห็นสมณะนั้น เป็นมงคลอันอุดม

ที่ว่าเป็นมงคล ก็เพราะว่า สมณะนั้นเป็นผู้สงบ สมณะที่ประพฤติปฏิบัติ
ถูกต้อง เป็นผู้ที่สงบ ไม่มีเวรไม่มีภัยแก่ใคร และเป็นผู้ทำงานหรือทำหน้าที่อย่าง
ที่กล่าวมา ญาติโยมชาวไทยเรา呢 ได้มีประเพณีวัฒนธรรมอย่างนี้มาตลอด เวลา
เห็นพระเราก็สบายใจ มีจิตใจยินดี แล้วก็แสดงน้ำใจ

เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ไปไหน ก็ปรากฏว่าได้เห็นน้ำใจของโยมญาติมิตร
เป็นอย่างนี้กันทั่ว เช่นอย่างที่นี่ โยมญาติมิตรก็อยู่กันหลายแห่งหลายที่ คุณหมอ
แจ่มขำไป พอรู้อาขาก็มากัน อันนี้ก็ประจักษ์พยานของความมีน้ำใจ มีศรัทธา

และมีเมตตาธรรม อุตมาก็ขออนุโมทนาด้วย

ชีวิตที่สมบูรณ์

อย่ามองข้ามความสำคัญของวัตถุ

การทำบุญวันนี้ เจ้าภาพถือว่าเป็นการทำบุญบ้านด้วย บ้านเป็นอย่างหนึ่งในสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ที่เรียกว่าปัจจัยสี่ กล่าวคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

ปัจจัยสี่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาท่านไม่มองข้ามความสำคัญข้อนี้ แม้แต่ในชีวิตของพระสงฆ์ วินัยของพระนี้ตั้งเครื่องตั้งก่อน ว่าด้วยเรื่องปัจจัยสี่

ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เริ่มต้นทีเดียวท่านว่าจะต้องจัดสรรเรื่องปัจจัยสี่ให้เรียบร้อย ไม่อย่างนั้นแล้วมันจะยุ่ง แต่ถ้าจัดได้ดีแล้วมันจะเป็นฐาน ทำให้เราสามารถก้าวไปสู่ชีวิตที่ดีงาม มีการพัฒนาอย่างอื่นต่อไปได้ ขอให้มองดูวินัยของพระเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสี่ก็มีความสำคัญอยู่แค่ในขอบเขตหนึ่ง แต่พระพุทธศาสนาไม่ใช่หยุดแค่นั้น คือ ท่านให้ถือเป็นฐานที่สำคัญ สำคัญแต่ไม่ใช่ทั้งหมด ความสำคัญนี้บางที่บางคนไปสับสนกับคำว่าทั้งหมด บางคนก็ไม่เห็นความสำคัญของวัตถุเอาเสียเลย อย่างนั้นไม่ถูกต้อง

ให้ระลึกถึงว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานี้จะครบทั้งหมดต้องเป็นพระธรรมวินัย คือ **ต้องประกอบด้วยธรรมและวินัย ครบทั้งสองอย่างจึงจะเป็นพระพุทธศาสนา**

วินัยนั้น ก็ว่าด้วยเรื่องที่ว่ามานี้แหละ คือ การจัดสรรในด้านวัตถุ หรือรูปธรรม เรื่องระเบียบชีวิต และระบบกิจการ ทั้งของบุคคล ชุมชน และสังคมทั้งหมด เกี่ยวกับเรื่องความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อม เริ่มตั้งแต่เรื่องปัจจัยสี่เป็นต้นไป

ฉะนั้น ในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธจึงต้องให้ความสำคัญกับเรื่องปัจจัยสี่ ว่าเราจะดำเนินการกับปัจจัยสี่ จัดสรรมันอย่างไร เพื่อให้ทำให้เป็นฐานที่มั่นคง เราจะได้ก้าวต่อไปด้วยดี ดำเนินการพัฒนาไปสู่ด้านจิต และด้านปัญญา

ในเรื่องปัจจัยสี่นี้ เมื่อเราจัดการได้ถูกต้องดีแล้ว เช่นอย่างเรื่องที่อยู่อาศัย เมื่อเรามีบ้านเรือนเป็นหลักเป็นแหล่งและจัดสรรได้ดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย น่ายู่อาศัย ก็ทำให้เราดำเนินชีวิตได้สะดวก มีความสบาย มีความมั่นคงในชีวิต ต่อจากนั้นจะทำกิจการอะไรต่างๆ ก็ทำได้สะดวก ไม่ต้องมัวกังวลห่วงหน้าพะวงหลัง จึงเกื้อกูลแก่การทำอะไรต่ออะไรต่อไปที่เป็นสิ่งดีงามและเป็นประโยชน์กว้างขวางยิ่งขึ้น

เราจึงอาศัยความเรียบร้อยในเรื่องปัจจัยสี่นี้แหละเป็นฐานที่ดี ที่จะก้าวไปสู่ชีวิตดีงามมีความสุข ที่เรียกว่า **ชีวิตที่สมบูรณ์**

จุดเริ่มต้นคือ ประโยชน์สุขขั้นพื้นฐาน

ทุกคนอยากมีชีวิตที่สมบูรณ์ **ชีวิตที่สมบูรณ์**นั้นเป็นอย่างไร เราลองมาดูคำสอนของพระพุทธศาสนา

ท่านสอนไว้แล้วว่า **ชีวิตที่สมบูรณ์**นั้นต้องประกอบด้วยประโยชน์สุขในระดับต่างๆ ประโยชน์สุขนี้แหละเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต หมายความว่า **ชีวิตของเรา**นี้มีจุดมุ่งหมาย หรือมีสิ่งที่ควรเป็น

จุดมุ่งหมาย

ชีวิตเกิดมาทำไม? ตอบไม่ได้สักคน เราเกิดมาเราตอบไม่ได้ว่าชีวิตของเราเนี่ยเกิดมามีจุดมุ่งหมายอย่างไร ไม่มีใครตอบได้ เพราะว่าเวลาจะเกิดหรือก่อนจะเกิด เราไม่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้

เมื่อเราเกิดมานั้นเราไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่สามารถตอบได้ว่าจุดมุ่งหมายของชีวิตคืออะไร แต่พระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า มีสิ่งที่เหมาะสมเป็นจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของเรา จุดหมายนี้เป็นเรื่องของประโยชน์และความสุข ท่านแบ่งไว้เป็น ๓ ระดับ

ระดับที่ ๑ คือประโยชน์สุขที่ตามองเห็น ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุหรือด้านรูปธรรม ถ้าจะสรุป ประโยชน์สุขในระดับต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ตามองเห็น ก็จะได้แก่

- ๑) ก) มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นอยู่สบาย ใช้การได้ดี
- ๒) ข) มีทรัพย์สินเงินทอง มีกิจการอาชีพเป็นหลักฐาน หรือพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เรื่องนี้ก็สำคัญ พระพุทธเจ้าสอนไว้มากมายในเรื่องทรัพย์สินเงินทองว่าจะหาอย่างไร จะจัดอย่างไร และจะใช้จ่ายอย่างไร
- ๓) ค) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ หรือมีสถานะในสังคม เช่น ยศศักดิ์ ตำแหน่ง ฐานะ ความมีเกียรติ มีชื่อเสียง การได้รับยกย่อง หรือเป็นที่ยอมรับในสังคม รวมทั้งความมีมิตรสหายบริวาร
- ๔) ง) สุดท้ายที่สำคัญสำหรับชีวิตคฤหัสถ์ก็คือ มีครอบครัวที่ดีมีความสุข

ทั้งหมดนี้ เป็นประโยชน์สุขระดับต้น ซึ่งตามองเห็น ท่านบัญญัติศัพท์ไว้เฉพาะ เรียกว่า **ทิฏฐธรรมิกัตถะ** แปลว่าประโยชน์ปัจจุบัน หรือประโยชน์ที่ตามองเห็น เป็นประโยชน์ที่มองเห็นเฉพาะหน้า และเป็นฐานที่มั่นคงระดับแรก ทุกคนควรทำให้เกิดขึ้น

ถ้าใครขาดประโยชน์ระดับนี้แล้วจะมีชีวิตที่ลำบาก มีชีวิตอยู่ในโลก
ได้ยาก และจะก้าวไปสู่ความสุขหรือประโยชน์ในระดับสูงขึ้นไปก็ติดขัด
มาก

ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ในโลก ก็ต้องพยายามสร้างประโยชน์สุขในระดับ
ต้นนี้ให้ได้ พอมีแล้วก็สบาย และสิ่งเหล่านี้ก็เนื่องกัน

พอเรามีสุขภาพดี เราก็หาเงินหาทองได้สะดวกขึ้น ถ้ามาฆวุ่นวาย
กับเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย เราก็ไม่มีเวลาที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพ แล้วก็สิ้นเปลือง
ด้วย บางที่ทรัพย์ที่หามาได้ก็หมดไปกับเรื่องเจ็บป่วย ที่นี้พอเรามีร่างกาย
แข็งแรงสุขภาพดี เราก็ทำงานการหาเงินทองได้ แต่ไม่ใช่พอแค่นั้นนะ
เพียงแค่ร่างกายดีมีเงินเท่านั้นไม่พอ แต่อย่างน้อยมันก็เป็นฐานไว้ก่อน

ที่นี้ เมื่อมีทรัพย์สินเงินทองแล้ว ฐานะในสังคมก็มักพุ่งมาด้วย
เพราะตามค่านิยมในสังคมโดยทั่วไปนี้ พอใครมีทรัพย์สินเงินทองก็มัก
เป็นที่ยอมรับในสังคม กลายเป็นคนมีสถานะ ได้รับการยกย่อง มี
เกียรติ ไปไหนก็มีหน้ามีตา เรื่องนี้ก็ขึ้นต่อค่านิยมของสังคมด้วย

ที่นี้ เมื่อมีการยอมรับ มีฐานะ มียศ มีตำแหน่งขึ้นแล้ว ก็อาจจะมีโอกาส
อำนาจ หรือมีโอกาส ทำให้มีทางได้ทรัพย์สินเงินทองมากขึ้นด้วย จึง
เนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน

ถ้ามีทรัพย์สินเงินทอง และมียศ มีตำแหน่งแล้ว ก็มักทำให้มีมิตร
มีบริวารเข้ามาด้วย เพิ่มเข้ามาอีก เป็นเครื่องประกอบ ช่วยให้ทำอะไร
ได้สะดวกและกว้างไกลยิ่งขึ้น

ต่อจากนั้น แขนข้างในก็คือครอบครัว ถ้ามีครอบครัวที่ดี เป็น
ครอบครัวที่มั่นคง มีความสุข ก็ทำให้การทำหน้าที่การงานของเราปลอดภัย
โปร่งโล่งใจคล่องตัวยิ่งขึ้นไปอีก เป็นสิ่งที่เกื้อกูลแก่กันและกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

พอเรื่องครอบครัวเรียบร้อย ทำงานคล่อง หาเงินหาทองได้ดี ก็เลี้ยงดูครอบครัวได้เต็มที่ ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง สามารถเลี้ยงดูและให้การศึกษากันลูก ก็สามารถสร้างสรรค์ความเจริญของชีวิตครอบครัว และวงศ์ตระกูล ตลอดถึงสังคมประเทศชาติ

พื้นฐานจะมัน ต้องลงรากให้ลึก

นี่คือประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง ซึ่งต้องยอมรับว่าสำคัญ แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอ

ประโยชน์สุขระดับนี้ เป็นสิ่งที่คนมุ่งหมายกันมาก แต่มันยังมีข้อบกพร่อง คือมันยังไม่ลึกซึ้ง แล้วก็ไม่ปลอดโปร่งโล่งใจเต็มที่ ยังเป็นไปกับด้วยความหวาดระแวง ความหวงแหนอะไรต่างๆ หลากอย่าง เช่น เมื่อมีทรัพย์สินเงินทอง เราก็ยังมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในบางครั้ง บางคราว ทำให้มีความห่วงกังวลและความกลัวภัยแฝงอยู่ในชีวิตของเรา

อีกอย่างหนึ่ง ในการอยู่ในโลก ความสุขของเราก็ต้องขึ้นต่อสิ่งเหล่านี้ เวลาเราแสวงหาเงินทองมาได้มากๆ มีวัตถุมาบำรุงความสุขเพิ่มขึ้น เราดำเนินชีวิตไป เราก็เห็นว่า ถ้าเรายังมีมากเราจะยังมีความสุขมาก เราก็หาเงินหาทรัพย์สินยิ่งขึ้นไป แต่แล้วบางทีกลายเป็นว่า ไปๆ มาๆ เราก็วิ่งไล่ตามความสุขไม่ถึงสักที ยิ่งมีมากขึ้น ความสุขก็ยิ่งวิ่งหนีเลยหน้าไป

แต่ก่อนเคยมีเท่านั้นก็สุข แต่ต่อมาเท่านั้นไม่สุขแล้ว ต้องมีมากกว่านั้น เคยมีร้อยเดียวก็สุข ต่อมาเราคิดว่าต้องได้พันหนึ่งจึงสุข พอได้พันแล้ว หนึ่งร้อยที่เคยมีและทำให้สุขได้กลับกลายเป็นทุกข์ คราวนี้ถ้ามีแค่

ร้อยไม่เป็นสุขแล้ว ต้องมีฟัน ที่นี้ พอมีฟันก็อยากได้หมื่น ต้องได้หมื่น จึงสุข มีฟันตอนนี้ไม่สุขแล้ว

แต่ก่อนทำไม่มีร้อยก็สุข มีฟันก็สุข แต่เดี๋ยวนี้มันสุขไม่ได้ ร้อย และฟันนั้นก็กลับเป็นทุกข์ไป มันไม่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อก่อนโน้นยังไม่มีอะไร พอได้ร้อยครั้งแรกดีใจเหลือเกิน สุขยิ่งกว่าเดิวนี่ที่ได้หมื่น พอหาเครื่องบำรุงความสุขได้เพิ่มขึ้น สุขเท่าที่เคยมีกลับลดหาย ความสุขมันหนีได้ นี่ก็เป็นเรื่องที่ทำให้รู้สึกไม่มั่นคง ไม่โปร่งใจ

นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องของความไม่จริงใจและการมีความอิจฉาริษยากันอีก ทำให้อยู่ด้วยความหวาดระแวงไม่สบายใจ อย่างเรียมยศ มีตำแหน่งฐานะเป็นที่ยอมรับในสังคม บางทีเราก็ไม่แน่ใจว่า เขาเคารพนับถือเราจริงหรือเปล่า หรือเป็นเพียงอาการแสดงออกภายนอก เวลาเราเปลี่ยนสถานะภายนอกแล้ว เขาอาจจะไม่เคารพนับถือเราอีก

ฉะนั้น ขณะที่อยู่ในสถานะนั้น เราก็มีความรู้สึกไม่อึดใจเต็มที่มีมันไม่ลึกซึ้ง พร้อมกับ การที่ได้รับเกียรติยศฐานะหรือการยอมรับยกย่องนั้น ในใจลึกๆ ลงไป บางทีก็ไม่สบายใจ

นี่แหละจึงกลายเป็นว่า บางทีสิ่งเหล่านี้ก็เป็นของเทียม เช่น เกียรติยศ และความเคารพนับถือ ก็อาจจะเป็นเกียรติยศและความเคารพนับถือที่เป็นของเทียม เมื่อเป็นของเทียม ก็เป็นสิ่งที่ค้างคา เป็นปัญหาทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น

สำหรับตัวเราเอง มันก็เป็นปมในใจ ทำให้เราไม่ได้ความสุขที่แท้จริง และเมื่อต้องออกจากสถานะนั้น หรือหมดสถานะนั้นไป แล้วเห็นคนอื่นมีทำที่อาการต่อตนเองเปลี่ยนแปลงไป ก็สูญเสียความมั่นใจ และเกิดความโทมนัส ถ้าเราแก้ปมในใจนี้ไม่ได้ บางทีก็ส่งผลเป็นปัญหา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

ต่อไปอีก ทำให้มีผลต่อพฤติกรรม ต่อความเป็นอยู่ ตลอดจนสุขภาพทั้งทางจิตและทางกายของเรา

ในด้านที่เกี่ยวกับคนอื่น ก็มักมีเรื่องของการแข่งขันชิงดีชิงเด่น และการปั้นแต่งท่าทาง การกระทำและการแสดงออกที่หวังผลซ่อนเร้น แอบแฝง ตลอดจนความไม่สนิทใจต่อกัน ทำให้การเป็นอยู่ในสังคม กลายเป็นการสร้างปัญหาในการอยู่ร่วมกันอีก ปัญหามากมายของมนุษย์ก็จึงเกิดขึ้นจากการปฏิบัติต่อเรื่องประโยชน์สุขระดับต้นนี้

ในที่สุด ก็กลายเป็นว่า ถ้าเราไม่ก้าวสู่ประโยชน์สุขขั้นต่อไป ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งนี้ ก็จะเป็นปัญหาได้มาก เพราะมันไม่เต็มไม่ อิ่ม ไม่โปร่งไม่โล่ง และมีปัญหาพ่วงมาด้วยนานาประการ รวมทั้งความหวาดระแวง ความอิจฉาริษยา ความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยภายนอก และความรู้สึกไม่มั่นคงภายในตนเอง

เพราะฉะนั้น ประโยชน์สุขระดับแรกนี้ แมว่ามันจะเป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องไม่มองข้าม แต่เราก็จะต้องก้าวสู่ประโยชน์สุขขั้นต่อไป ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนประโยชน์สุขระดับที่สองไว้ด้วย

ถ้าลงลึกได้ จะถึงประโยชน์สุขที่แท้

ระดับที่ ๒ ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นด้านนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใล้ถึงซึ่งลงไป ท่านเรียกว่าประโยชน์ที่เลยจากตามองเห็น หรือเลยไปข้างหน้า ไม่เห็นเป็นรูปธรรมต่อหน้าต่อตา เรียกด้วยภาษาวิชาการว่า *สัมปรายิกัตถะ* เช่น ความมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ การที่เราได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นด้วยคุณธรรม ได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

เมื่อระลึกขึ้นมาว่า เราได้ใช้ชีวิตนี้ให้มีประโยชน์ เราได้ทำชีวิตให้มี

คุณค่า ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ได้เกื้อกูลสังคมแล้ว พอระลึกขึ้นมา เราก็มีใจสบายใจ ทำให้มีความสุขอีกแบบหนึ่ง

ด้วยวิธีปฏิบัติในระดับที่สอง ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ เกี่ยวกับคุณธรรมนี้ ก็ทำให้เรามีความสุขเพิ่มขึ้นอีก และแม้แต่ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งนั้น เมื่อมีประโยชน์สุขระดับที่สองเป็นคู่อยู่ข้างในด้วย ก็จะมีเกิดขึ้นชนิดที่ว่าลึกซึ้งเป็นจริงเลยทีเดียว จะไม่เป็นของเทียม เช่นถ้าเป็นการเคารพนับถือ ตอนนี้เป็นของแท้

การที่เรามีน้ำใจมีคุณธรรมและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยใจจริง ก็จะทำให้เขาเคารพเราจริง เป็นการแสดงออกจากใจที่แน่นอนสนิท เป็นของลึกซึ้ง เราจะได้ของแท้

ในทางกลับกัน ประโยชน์สุขระดับที่สองนี้ ก็อาศัยประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งมาช่วย พอเรามีจิตใจที่พัฒนา มีคุณธรรมขึ้นมาแล้ว เรามีน้ำใจอยากจะช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ เราก็เอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ในระดับแรกนั้นเองมาใช้ เช่นเอาทรัพย์สินเงินทองที่เป็นวัตถุเป็นของมองเห็นนั่นแหละมาใช้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ยิ่งมีมาก ก็ยิ่งช่วยได้มาก

คนที่แม้แต่ประโยชน์สุขระดับที่สอง ถึงแม้จะมีน้ำใจเกื้อกูล มีคุณธรรม อยากจะช่วยคนอื่น แต่ระดับที่หนึ่งทำไว้ไม่ดี ไม่มีเงินทองจะไปช่วยเขา ก็ทำประโยชน์สุขได้น้อย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีทั้งสองชั้น

นอกจากความสุขใจชื่นใจในการที่ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ก็คือความมั่นใจ โดยเฉพาะความมั่นใจในชีวิตของตนเอง เช่นเรามีความมั่นใจในชีวิตของเราที่ได้เป็นอยู่มาด้วยดี มีความประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ตั้งอยู่ในความดีงามสุจริต ไม่ได้ทำผิดทำโทษอะไร

เมื่อเราระลึกนึกถึงชีวิตของเราขึ้นมา เราก็มีความมั่นใจในตนเอง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

เป็นความสุขลึกซึ้งซึ่งอยู่ภายใน และเมื่อเรามีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ด้วยความดีงาม เกิดจากคุณธรรมภายใน ก็ยิ่งทำให้เรามีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น พร้อมทั้งมีความมั่นใจในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย นี่เป็นระดับของความสุขที่แท้จริง

ในตอนที่มีวัตถุภายนอก เรายังไม่มีความมั่นใจจริง ความสุขก็ผ่านไป ไม่ลึกซึ้งและไม่ยั่งยืนยาว แต่พอมีคุณธรรมภายใน ซึ่งเป็นประโยชน์สุขระดับที่สอง เราก็มีความมั่นใจในตัวเอง และมีความสุขที่ลึกซึ้ง เต็มใจและชุ่มฉ่ำใจ

นอกจากนั้นยังมีคุณธรรมอื่นที่มาช่วยเสริมหนุนประโยชน์สุขทางจิตใจอีก โดยเฉพาะศรัทธา คือมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ในคุณความดี ในการกระทำความดี ในจุดหมายที่ดีงาม ตลอดจนในวิถีชีวิตที่ดีงาม ความเชื่อมั่นและมั่นใจเหล่านี้เป็นศรัทธา

ท่านผู้ศรัทธาในพระศาสนา เห็นว่าพระศาสนานี้มีอยู่เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย เป็นคำสอนที่ดีงาม เรามีศรัทธา มีความมั่นใจในคุณค่าแห่งธรรม เราก็ทำนุบำรุงหรือช่วยกิจการพระศาสนาด้วยศรัทธานั้น จิตใจของเราก็มีความมั่นใจและมั่นคง มีกำลังเข้มแข็งและผ่องใส พร้อมทั้งมีความสุขที่ประณีต เป็นส่วนที่แท้และลึกซึ้งอยู่ภายใน

อันนี่คือประโยชน์สุขระดับที่สอง ที่ท่านถือว่าเราจะต้องก้าวให้ถึง ซึ่งจะทำให้ประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่งไม่มีพิษไม่มีภัย แล้วก็กลับเป็นประโยชน์เกื้อกูลกว้างขวางออกไป และยังทำให้ความสุขที่มีที่ได้กลายเป็นความสุขที่ลึกซึ้งเต็มที่ ฉะนั้นเราจึงต้องก้าวไปสู่ประโยชน์สุขระดับที่สอง

ท่านผู้ใดได้ก้าวขึ้นมาถึงประโยชน์สุขระดับที่สองแล้ว ก็จะมี

ความมั่นใจในคุณค่าแห่งชีวิตของตนเอง พอระลึกนึกขึ้นมาเมื่อใดก็เกิดปีติสุขว่า เออ เรามีทรัพย์สินเงินทอง และเงินทองนั้นก็ไม่ใช่เปลว เราได้ใช้ทรัพย์สินเงินทองนี้ทำให้เกิดประโยชน์แล้วแก่ชีวิตของเราและเพื่อนมนุษย์

บางท่านก็อึดใจว่า เรามีศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง เรามีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของเรา เราได้ทำสิ่งที่ถูกต้องเป็นประโยชน์ ไม่ได้ทำสิ่งที่ เป็นโทษเสียหาย

ถ้าพูดตามศัพท์ของท่านก็ว่า มีความมั่นใจด้วย *ศรัทธา* ที่เชื่อ และชื่นใจในสิ่งที่ดีงาม แล้วก็มี *ศีล* มีความประพฤติดีงาม เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนใคร ทำแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ มี *จาคะ* มีความเสียสละ ได้ใช้ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ทำให้เกิดคุณค่า ขยายประโยชน์สุขให้กว้างขวางออกไป

แล้วก็มี *ปัญญา* มีความรู้ความเข้าใจในความจริงของสิ่งทั้งหลาย พอที่จะปฏิบัติต่อสิ่งที่ชีวิตเกี่ยวข้อง เริ่มแต่ปริโภคบริหารใช้จ่ายจัดการทรัพย์สินเงินทองนั้น ในทางที่จะเป็นคุณประโยชน์สมคุณค่าของมัน และไม่ให้เกิดเป็นปัญหา ไม่ให้เกิดทุกข์ ไม่ลุ่มหลงมัวเมา อยู่อย่างเป็นนาย มิใช่เป็นทาสของทรัพย์

ต่อจากนี้เราก็จะก้าวไปสู่ประโยชน์สุขระดับที่สาม แต่ถึงจะมีเพียงแค่สองขั้นนี้ก็นับว่ามีชีวิตที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์แล้ว

ถึงจะเป็นประโยชน์แท้ แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์

แม้จะได้ถึงประโยชน์สุข ๒ ระดับแล้ว แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเตือนว่ายังไม่สมบูรณ์ ไม่สมบูรณ์เพราะอะไร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

แม้เราจะมีความดี เรามีความภูมิใจ มั่นใจในความดีของเรา แต่เราก็มีจิตใจที่ยังอยู่ด้วยความหวัง เรายังหวังอยากให้คนเขายกย่องนับถือ ยังหวังในผลตอบแทนของความดีของเรา แม้จะเป็นนามธรรม เรามีความสุขด้วยอาศัยความรู้สึกมั่นคงใจภูมิใจอะไรเหล่านั้น เรียกว่าง่าย ๆ ว่ายังเป็นความสุขที่อิงอาศัยอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในระดับที่หนึ่ง ความสุขของเราอิงอาศัยวัตถุ หรือขึ้นต่อคนอื่นสิ่งอื่น

พอถึงระดับที่สอง ความสุขของเราเข้ามาอิงอาศัยความดีงาม และคุณธรรมของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม トラบใดเรายังมีความสุขที่อิงอาศัยอยู่ มันก็เป็นความสุขที่ยังไม่เป็นอิสระ เพราะยังต้องขึ้นต่ออะไรๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นถ้าเกิดมีกรณีขึ้นว่าเราทำความดีไปแล้วคนเขาไม่ยกย่องเท่าที่ควร เมื่อเราหวังไว้ ต่อไปเรารู้สึกผิดหวังได้

บางทีเราทำความดีแล้ว มาเกิดรู้สึกสะดุดขึ้นว่า เอ! ทำไมคนเขาไม่เห็นความดีของเรา เราก็ผิดหวัง หรือว่าเราเคยได้รับความชื่นชม ได้รับความยกย่องในความดี แต่ต่อมาการยกย่องสรรเสริญนั้นเสื่อมคลายจิตจางลงไป หรือลดน้อยลงไป ก็ทำให้เราให้ห่อเหี่ยวลงไปได้ จิตใจของเราก็พยุบไปตามความเปลี่ยนแปลงภายนอก

ในทางตรงข้าม ถ้าเรามีจิตใจที่รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย รู้ตระหนักในกฎธรรมชาติว่ามันเป็นธรรมดาอย่างนั้นๆ แล้ว เราก็ทำจิตใจของเราให้เป็นอิสระได้ และมันจะเป็นอิสระจนถึงขั้นที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามกฎธรรมชาตินั้น มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติไป มันไม่มากระทบต่อจิตใจของเรา ใจของเราโปร่งก็

โล่งโปร่งใสอยู่อย่างนั้น

แม้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเปลี่ยนแปลงไป เป็นทุกข์ และเป็นไปตามเหตุปัจจัย แต่ใจของเราก็เป็นอิสระอยู่ เป็นตัวของเราตามเดิม

เมื่อกระทบกับความไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป เราก็รู้เท่าทันว่ามันจะต้องเป็นอย่างนั้นตามเหตุปัจจัย แล้วก็ดำรงใจเป็นอิสระอยู่ได้

เมื่อเรารู้ตระหนักรู้ตามที่มันเป็นว่าสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ คือคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เรารู้เท่าทันแล้ว ความทุกข์นั้นก็มีความทุกข์ของสิ่งเหล่านั้นอยู่ตามธรรมชาติของมัน ไม่เข้ามาเป็นความทุกข์ในใจของเรา

ปัญหาของมนุษย์นั้นเกิดจากการที่ไม่รู้เท่าทันความจริง แล้วก็วางใจต่อสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง จึงทำให้เราถูกกฎธรรมชาติเบียดเบียน บีบคั้นและครอบงำอยู่ตลอดเวลา

ความทุกข์ของมนุษย์นี้ รวมแล้ว ก็อยู่ที่การถูกกระทบกระทั่งบีบคั้นจากการเปลี่ยนแปลง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่คงทนถาวร เป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งผืน ชาติแย้ง ไม่เป็นไปตามความปรารถนา

สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป เราอยากให้เปลี่ยนไปอย่างหนึ่ง มันกลับเปลี่ยนไปเสียอีกอย่างหนึ่ง เราอยากจะทำให้มันคงอยู่ แต่มันกลับเกิดแตกดับไป อะไรทำนองนี้ มันก็ฝืนใจเรา บีบคั้นใจเรา เราก็มีความทุกข์

ถ้ากระแสนี้เป็นสอง ก็ต้องมีการปะทะกระแทก

ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะว่า เราไปสร้าง *กระแสความอยาก* ซ้อนขึ้นมาบน *กระแสความจริง* ของธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนแล้ว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กระแสความอยากของเรา^{นี้} เป็นกระแสที่ไม่เป็นของแท้จริง กระแสที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายก็คือกระแสของกฎธรรมชาติที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน

ที่นั่นมนุษย์เราก็อสร้างกระแสความอยากของตัวเองขึ้นมาว่า จะให้สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ตามใจที่ชอบชังของเรา แต่มันก็ไม่เป็นไปตามที่ใจเราอยาก เราอยากจะทำให้มันเป็นอย่างนี้ มันก็ไม่เป็น กลับเป็นไปเสียอย่างโน้น เพราะว่าสิ่งทั้งหลายมีกระแสที่แท้จริงควบคุมมันอยู่ กระแสที่แท้จริงของมันก็คือกระแสแห่งเหตุปัจจัย

สำหรับคนปุถุชนทั่วไปก็จะมีกระแสของตัวเองที่สร้างขึ้นเอง คือ *กระแสความอยาก* เรามีกระแสนี้ในใจของเราตลอดเวลา เป็นกระแสความอยากที่มีต่อสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าเราจะเกี่ยวข้องกับอะไร เราก็มองกระแสนี้เข้าไปสัมพันธ์กับมัน คือเราจะมีคามนึกคิดตามความปรารถนาของเราว่า อยากให้มันเป็นอย่างนั้น ไม่อยากให้เป็นอย่างนี้

ที่นี้ สิ่งทั้งหลายนั้นก็มีกระแสจริงๆ ที่คุมมันอยู่แล้ว คือ *กระแสกฎธรรมชาติ* อันได้แก่ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย พอถึงตอนนี่กระแสของตัวเราเกิดขึ้นมาซ้อนเข้าไปอีก ก็เกิดเป็น ๒ กระแส

แต่สิ่งที่อยู่ในสองกระแสนั้นก็อันเดียวกันนั่นแหละ คือ สิ่งนั่นเอง เมื่อมาเกี่ยวข้องกับตัวเรา ก็ตกอยู่ในกระแสความอยากของเรา แล้วตัวมันเองก็มีกระแสแห่งเหตุปัจจัยตามธรรมดาของธรรมชาติอยู่แล้ว

พอมี ๒ กระแสขึ้นมาอย่างนี้ เมื่อมีความเป็นไปอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม สองกระแสนี้ก็จะเกิดการขัดแย้งกันขึ้น แล้วก็กลายเป็นปัญหา คือ *กระแสความอยากของคน* ขัดกับ *กระแสเหตุปัจจัยของธรรมดา*

ที่นี่ พอเอาเข้าจริง กระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติก็ชนะ กระแสความอยากของเราที่แพ้

ก็ต้องเป็นอย่างนี้ เพราะเป็นธรรมดาว่า สิ่งทั้งหลายไม่ได้เป็นไปตามความอยากของคน แต่มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน

พอสองกระแสนี้สวนทางปะทะกัน และกระแสเหตุปัจจัยชนะ กระแสความอยากของเราแพ้ ผลที่ตามมาก็คือ ตัวเราถูกบีบคั้น เราถูกกดดัน เราก็มีความทุกข์ นี่คือความทุกข์เกิดขึ้น

แล้วเราก็ได้แต่ร้องขึ้นมาในใจหรือโอดโอยคร่ำครวญว่า ทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้นหนอ ทำไมมันจึงไม่เป็นอย่างนั้นหนอ แล้วก็ถูกความทุกข์บีบคั้นใจ ได้แต่ระทมขมขื่นไป

พอประสานเป็นกระแสเดียวได้ คนก็สบาย งานก็สำเร็จ

ส่วนคนที่รู้เท่าทันความจริง เขาศึกษาธรรมแล้วก็รู้เลยว่า ความจริงก็ต้องเป็นความจริง คือสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ โดยเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน จะเอาความอยากของเราไปเป็นตัวกำหนดไม่ได้

เพราะฉะนั้น เราเพียงแต่รู้เข้าใจว่ามันควรจะเป็นอย่างไร หรือกำหนดว่าเราต้องการอย่างไร ต่อจากนั้นก็ทำด้วยความรู้ว่า มันจะเป็นอย่างนั้นได้ เราต้องทำให้เป็นไปตามเหตุปัจจัย

ฉะนั้น ถ้าเราต้องการให้มันเป็นอย่างไร หรือมันควรจะเป็นอย่างไร เราก็ต้องไปศึกษาเหตุปัจจัยของมัน เมื่อใช้ปัญญาศึกษาเหตุปัจจัยของมัน และรู้เหตุปัจจัยแล้ว จะให้มันเป็นอย่างไร เราก็ไปทำเหตุปัจจัยที่จะให้มันเป็นอย่างนั้น ถ้าจะไม่ให้เป็นอย่างนั้น เราก็ไปป้องกันกำจัดเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างนั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

ถ้าต้องการจะให้เป็นไปตามที่เรากำหนดหรือตามที่มันควรจะเป็น แล้วเราก็หาเหตุปัจจัย รู้เหตุปัจจัย และไปทำที่เหตุปัจจัยให้เป็นไปอย่างที่เราต้องการ ก็จะเกิดผลสำเร็จขึ้น

เมื่อเรารู้และทำอย่างนี้ กระแสของเรา ก็เปลี่ยนจากกระแสความอยากคือ **กระแสตัณหา** มาเป็น **กระแสปัญญา**

จะเห็นชัดเจนว่า กระแสปัญญานี้กลมกลืนเป็นอันเดียวกับ กระแสเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เพราะกระแสเหตุปัจจัยเป็นไปอย่างไร กระแสปัญญา ก็รู้ไปตามนั้น

เมื่อเป็นอย่างนี้ กระแสของคนกับกระแสของธรรมชาติ ก็กลายเป็นกระแสเดียวกัน เท่ากับว่าตอนนี้เหลือกระแสเดียว คือ กระแสเหตุปัจจัยที่เรารู้เท่ารู้ทันรู้ตามไปด้วยกระแสปัญญา

เมื่อกระแสของคน (**กระแสปัญญา-ของเรา**) กับกระแสของ **ธรรม** (**กระแสเหตุปัจจัย-ของกฎธรรมชาติ**) ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน ความขัดแย้งบีบคั้นปะทะกระแทกกันก็ไม่มี

สรุปว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างกระแส ๒ แบบ คือสองกระแสที่ปะทะขัดแย้งกัน กับสองกระแสที่ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน

สองกระแสที่ปะทะขัดแย้งกัน ก็คือ กระแสความอยากของเรา ที่เราสร้างขึ้นใหม่ ขัดกับกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติที่มีอยู่เดิมตามธรรมชาติของมัน

กระแสความอยากของเรา ก็คือ การที่คิดจะให้สิ่งทั้งหลายเป็น อย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ตามใจตัวเอง โดยไม่มองไม่รับรู้ ว่าสิ่งทั้งหลาย จะต้องเป็นไปอย่างไรๆ ตามเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ

เมื่อเราจะให้สิ่งนั้นเป็นไปอย่างหนึ่งตามกระแสความอยากของเรา

แต่สิ่งนั้นมันเป็นไปได้เสียอีกอย่างหนึ่งตามกระแสเหตุปัจจัยของกฎ
ธรรมชาติ *กระแสของคน* กับ *กระแสของธรรม(ชาติ)* ก็แตกต่างกันเป็น
สองกระแส แล้วสองกระแสนี้ก็ปะทะกระแทกขัดแย้งกัน และเมื่อกระแส
ของเราแพ้ เราก็ถูกกดถูกอัดถูกบีบคั้น เรียกว่าเกิดทุกข์อย่างที่ว่า
มาแล้ว

สองกระแสที่ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน ก็คือ
กระแสปัญญาของเรา เข้ากันกับกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ

ถ้าเราใช้ปัญญา ปัญญานั้นก็รู้เข้าใจมองเห็นไปตามเหตุปัจจัยที่
เป็นไปอยู่ตามกฎธรรมชาติ ปัญญาคอยมองคอยดูให้รู้เข้าถึงและเท่าทัน
กระแสเหตุปัจจัย กระแสปัญญาของเราจึงประสานกลมกลืนกับกระแส
เหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ

อันนี้เรียกว่า *กระแสของคน* กับ *กระแสของธรรม(ชาติ)*
ประสานกลมกลืน กลายเป็นกระแสเดียวกัน ไม่มีการปะทะหรือขัดแย้ง
กัน เพราะไม่มีตัวตนของเราที่จะมาถูกกดถูกอัดถูกบีบ

เป็นอันว่า ตอนแรกสองกระแส คือ กระแสความอยากของเรา
หรือกระแสตัณหา เรียกว่า *กระแสของคน* กับกระแสเหตุ
ปัจจัยของกฎธรรมชาติ เรียกว่า *กระแสของธรรม* ต้องปะทะ
ขัดแย้งกัน เพราะแยกต่างหากไปกันคนละทาง และไม่รู้เรื่องกัน

แต่พอเราใช้ปัญญา เราก็เข้าถึงกระแสเหตุปัจจัยเลย กระแส
ความอยากไม่เกิดขึ้น กระแสของคนคือกระแสปัญญา กับกระแสของ
ธรรมคือกระแสเหตุปัจจัย ก็จึงประสานกลมกลืนกัน เหลือกระแสเดียว

เมื่อกระแสของคนเปลี่ยนจากกระแสตัณหา มาเป็นกระแส
ปัญญาแล้ว การที่เราจะต้องขัดแย้งปะทะกระแทกกับกระแสของ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมชาติ หรือกระแสธรรม และจะต้องถูกกตัญญูอดุตดูบีบ เพราะเรา
เพิ่มขึ้น ก็ไม่มีอีกต่อไป กลายเป็นว่ากระแสของคนกับกระแสของธรรม
ประสานกลมกลืนไปด้วยกัน กลายเป็นกระแสเดียวกัน ไม่มีความ
ขัดแย้งปะทะกระแทกกันต่อไปอีก

เมื่อกระแสของคน กับกระแสของธรรม ประสานกลมกลืนกัน
เป็นกระแสเดียวแล้ว ไม่ว่าจะสิ่งทั้งหลายจะเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างไร
เราก็รู้เหตุปัจจัยอย่างนั้น แล้วก็ทำที่เหตุปัจจัย ดังนั้นจึงทั้งทำได้ผลด้วย
แล้วก็ไม่ทุกข์ด้วย

เมื่อทำได้แค่นี้ เราก็รู้นั่นคือตามเหตุปัจจัย หรือเท่าที่จะได้
จะเป็นตามเหตุปัจจัย ถ้ามันไม่สำเร็จ เราก็รู้ว่าเพราะเหตุปัจจัยไม่
เพียงพอ หรือเหตุปัจจัยบางอย่างสุดวิสัยที่เราจะทำได้ เราเข้าใจแล้วก็
ไม่คร่ำครวญโอดโอยว่าทำไมหนอๆ เราก็ไม่ทุกข์

ฉะนั้น ด้วยความรู้เข้าใจอย่างนี้ จะทำให้เรา **ทั้งทำงานก็ได้ผล
ทั้งใจคนก็ไม่เป็นทุกข์** มีแต่จะเป็นสุขอย่างเดียว

ปัญญามานำ มองตามเหตุปัจจัย

ตัวเองก็สบาย แล้วยังช่วยคนอื่นได้อีก

ฉะนั้น ชาวพุทธจะต้องตั้งหลักไว้ในใจแต่ต้นว่า เวลามองสิ่งต่างๆ
จะไม่มองด้วยความชอบใจหรือไม่ชอบใจ แต่มองด้วยปัญญาที่ว่า **มอง
ตามเหตุปัจจัย** ตั้งหลักไว้ในใจอย่างนี้ตั้งแต่ต้น

คนที่ไม่ได้ฝึกไม่ได้พัฒนาไม่ได้เรียนรู้พุทธศาสนา ก็จะตั้งทำผิด
เริ่มตั้งแต่มองสิ่งทั้งหลาย ก็มองด้วยท่าทีของความรู้สึกลึกที่ว่าอยากอย่าง
นั้น อยากอย่างนี้ ชอบใจไม่ชอบใจ พอรับรู้ประสบการณ์อะไร ก็เอา

ความชอบใจไม่ชอบใจเข้าไปจับ หรือมีปฏิกิริยาชอบใจหรือไม่ชอบใจไป ตามความรู้สึกละ

สำหรับชาวพุทธจะไม่เอาความชอบใจไม่ชอบใจหรือความชอบชังของตัณหาเป็นตัวตัดสิน เป็นตัวนำวิถีชีวิต หรือเป็นตัวบงการพฤติกรรม แต่เอาปัญญามานำ

การที่จะเอาปัญญามานำนั้น ถ้าเรายังไม่มีปัญญาพอ หรือยังไม่ชำนาญ ก็ตั้งหลักในใจก่อน คือตั้งหลักที่จะเป็นจุดเริ่มต้นให้แก่ปัญญา

วิธีตั้งหลักในเมื่อยังไม่มีปัญญาพอ ก็คือ ทำเป็นคติไว้ในใจ เวลาเกิดอะไร เจออะไร บอกใจว่า “มองตามเหตุปัจจัยนะ” พอทำอย่างนี้ ปัญหามดไปตั้งครั่งตั้งค่อนเลย เช่น คนมีทุกข์หรือคนจะโกรธ พอบอกว่ามองตามเหตุปัจจัยเท่านั้นแหละ ความทุกข์หรือความโกรธก็ระดูดชะงักหรือลดลงไปเลย

เพราะฉะนั้น เราประสบปัญหาอะไร เจอสถานการณ์อะไร แม้แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้เราตั้งใจวางท่าที่ไว้ว่า “มองตามเหตุปัจจัยนะ” พอมองตามเหตุปัจจัย เราก็ต้องใช้ปัญญาคิดพิจารณา ปัญญาที่เริ่มต้นทำงาน ก็เลสและความทุกข์ก็ถูกกันออกไป เข้ามาไม่ได้

แต่ถ้าเราไม่มองตามเหตุปัจจัย เราก็จะมองด้วยความชอบชัง พอ *มองตามความชอบชัง* ปัญหาที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา เป็นความกระทบกระทั่งบีบคั้นปะทะกัน ชุณหั้ว หรือตื่นเต้นลึงโลดหลงไหลไปตาม แล้วปัญหานั้นก็จะขยายออกมาข้างนอกด้วย

พอมองตามเหตุปัจจัยเราจะไม่เกิดปัญหา เราจะคิดเหตุผล เราจะหาความจริง และได้ความรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เรื่องนั้น กรณีนั้น ได้โดยถูกต้อง แล้วเราก็จะมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจ เช่นถ้ามีผู้อื่นเข้า

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เรามีอาการกิริยาหรือวาทะกระทบกระทั่งเรา เรามองตามเหตุปัจจัย บางทีเรากลายเป็นสงสารเขา

คนนี้เขามาด้วยท่าทีอย่างนี้ แสดงออกอย่างนี้ ถ้าเราไปรับกระทบก็เกิดความโกรธ แต่ถ้าเราถือหลักมองตามเหตุปัจจัยนี้ เราก็เริ่มคิดว่า เออ เขาอาจจะมีปัญหาอะไรของเขา ตอนนี่เราจะเริ่มคิดถึงปัญหาของเขา แล้วก็จะคิดช่วยแก้ไข ใจเราโล่งออกไปนอกตัว ไม่อึดอัดกระแทกอยู่กับตัว ก็เลยไม่เกิดเป็นปัญหาแก่ตัวเรา

ตัวเขาเองอาจจะมีปัญหา เขาอาจจะไม่สบายใจอะไรมา หรืออาจจะมีปมอะไร เรามองด้วยความเข้าใจ และสืบหาเหตุปัจจัย พอเราเข้าใจเขา เราเองก็สบายใจ และเกิดความสงสารเขา กลายเป็นคิดจะช่วยเหลือไป

ประโยชน์สุขที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ จิตใจต้องมีอิสระภาพ

การตั้งหลักในใจ เพื่อเป็นจุดเริ่มให้ปัญญามานำจิต หรือเพื่อให้จิตเข้าสู่กระแสปัญญา อีกวิธีหนึ่ง คือการ**มองตามคุณค่า** หมายความว่า เมื่อพบเห็นเฉอะเฉยหรือเกี่ยวข้องกับบุคคล สิ่งหรือสถานการณ์ใดๆ ก็ไม่ให้มองตามชอบใจไม่ชอบใจของตัวเอง แต่มองดูคุณโทษ ข้อดี ข้อเสีย และประโยชน์ที่จะเอามาใช้ให้ได้จากสิ่งหรือบุคคลนั้น

การมองตามคุณค่าของสิ่งนั้นๆ ก็ตรงข้ามกับการมองตามชอบใจไม่ชอบใจ หรือตามชอบชังของตัวเอง เช่นเดียวกับการมองตามเหตุปัจจัย แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ประโยชน์จากประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่เราเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง โดยเฉพาะในการที่จะเอามาพัฒนา

ชีวิตจิตใจของเราให้ก้าวหน้าดั่งงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ไม่ว่าพบเห็นประสบอะไร ก็หาประโยชน์หรือมองให้เห็นประโยชน์จากมันให้ได้ อย่างที่ว่า แม้แต่ได้ฟังคำเขาด่า หรือพบหนูดตายอยู่ข้างทาง ก็มองให้เกิดมีประโยชน์ขึ้นมาให้ได้

การมองตามเหตุปัจจัย เป็นวิธimองให้เห็นความจริง ส่วนการมองตามคุณค่า เป็นวิธimองให้ได้ประโยชน์ แต่ทั้งสองวิธเป็นการมองตามที่ตั้งนั้นเป็น ไม่ใช่มองตามความชอบชังของเรา

การมองตามที่มันเป็น เป็นกระแสของปัญญา เอาปัญญาที่รู้ความจริงมานำชีวิต ส่วนการมองตามชอบใจไม่ชอบใจหรือตามชอบชังของเรา เป็นกระแสของตัณหา เอาตัณหาที่ชอบชังมานำชีวิต

การมองตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นการมองหาความจริง เป็นการมองตามที่ตั้งนั้นมันเป็นของมันตามสภาวะแท้ๆ เรียกว่าเป็นขั้นปรมัตถ์ เป็นเรื่องของการที่จะเข้าถึงประโยชน์สูงสุดระดับที่สามโดยตรง ส่วนการมองตามคุณค่า ซึ่งเป็นการมองให้ได้ประโยชน์ แม้จะเป็นการมองตามที่ตั้งนั้นเป็น แต่ก็ไม่ถึงกับตามสภาวะแท้ๆ เรียกว่ายังอยู่ในขั้นที่เกี่ยวข้องสมมติ เป็นวิธปฏิบัติสำหรับประโยชน์สุขในระดับที่สอง แต่ในตอนก่อนนั้นไม่ได้พูดไว้ จึงพูดไว้ในตอนนี้ด้วย เพราะเป็นเรื่องประเภทเดียวกัน

เป็นอันว่า ให้ใช้หลักของปัญญา นี่เป็นวิธเบื้องต้นที่จะให้ปัญญา มานำชีวิต ต่อไปเราก็จะมีแต่กระแสปัญญา กระแสความรู้เหตุปัจจัย เราก็จะดำเนินชีวิตที่ปราศจากปัญหาและมีจิตใจเป็นอิสระ จนกระทั่งสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นไปตามกฎธรรมชาติ มีความไม่เที่ยง เป็นอนิจจัง คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นทุกขัง ไม่มีตัวตนยั่งยืนตายตัว แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเรารู้เข้าใจอย่างนี้แล้ว สิ่งทั้งหลายที่เป็นอย่างนั้น มัน

พระพรหมคุณภาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ โดยที่ว่ามันก็เป็นของมันอย่างนั้นเอง แต่มันไม่ดึงหรือลากเอาจิตใจของเราเข้าไปทับกดบดขยี้ภายใต้ความผันผวนปรวนแปรของมันด้วย

เราก็ปล่อยให้ทุกซ์ที่มีอยู่ตามธรรมดาของธรรมชาติ เป็นทุกซ์ของธรรมชาติไปตามเรื่องของมัน ไม่กลายเป็นทุกซ์หรือก่อให้เกิดทุกซ์ในใจของเรา

ถ้าใช้ปัญญาทำจิตใจให้เป็นอิสระถึงขั้นนี้ได้ ก็เรียกว่ามาถึงประโยชน์สุขระดับสูงสุด ซึ่งเป็นระดับที่ ๓

ระดับที่ ๓ ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นนามธรรม ขั้นที่เป็นโลกุตตระเป็นเรื่องของจิตใจที่เป็นอิสระอยู่เหนือกระแสโลก เนื่องจากมีปัญญารู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต อย่างที่ว่าอยู่ในโลกแต่ไม่ติดโลก หรือไม่เปื้อนโลก เหมือนใบบัวไม่ติดน้ำ หรือไม่เปียกน้ำ เรียกด้วยภาษาวิชาการว่า *ปรหมัตตะ* แปลว่า ประโยชน์สูงสุด

ผู้ที่พัฒนาปัญญาไปถึงประโยชน์สูงสุดนี้ นอกจากอยู่ในโลกโดยที่มิได้รับประโยชน์ขั้นที่หนึ่งและขั้นที่สองสมบูรณ์แล้ว ยังไม่ถูกกระทบกระทั่ง ไม่ถูกกฎธรรมชาติเข้ามาครอบงำบีบคั้นด้วย

ฉะนั้น ความทุกซ์ที่มีในธรรมชาติก็มีไป แต่มันไม่มาเกิดเป็นความทุกซ์ในใจเรา อนิจจังก็เป็นไปของมัน ใจเราไม่ผันผวนปรวนแปรไปด้วย จึงมาถึงขั้นที่เรียกว่าถูกโลกธรรมกระทบก็ไม่หวั่นไหว

อิสฺรณ คือคนที่ไม่ยุบไม่พอง

โลกธรรม ก็คือสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นเป็นประจำตามธรรมดาของโลก โดยเฉพาะเหตุการณ์ผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอนต่างๆ ในทางดี

บ้าง ร้ายบ้าง อย่างที่เราเรียกกันว่าโชคและเคราะห์ ซึ่งมนุษย์ทั้งหลาย จะต้องประสบตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง มนุษย์อยู่ในโลกก็ จะต้องถูกโลกกรรมกระทบกระทั่ง **โลกธรรมมีอะไรบ้าง**

๑. ได้ลาภ	๒. เลื่อมลาภ
๓. ได้ยศ	๔. เลื่อมยศ
๕. สรรเสริญ	๖. นิินทา
๗. สุข	๘. ทุกข์

มนุษย์อยู่ในโลกนี้ จะต้องถูกล้างเหล่านี้กระทบกระทั่ง และถ้าไม่รู้เท่าทัน ก็ถูกมันครอบงำ เป็นไปตามอิทธิพลของมัน เวลาพบฝ่ายดีที่ ชอบใจ ก็ฟู เวลาจะฝ่ายร้ายที่ไม่ชอบใจ ก็แฟบ พอได้ก็พอง แต่พอ เลี้ยก็ยุบ

ฟู ก็คือ ตื่นเต้นดีใจ ปลาบปลื้ม ลิงโลด กระโดดโลดเต้น หรือ แม้แต่เห่อเหิมไป

แฟบ ก็คือ ท่อเหี่ยว เศร้าโศก เสียใจ ท้อแท้ หรือแม้แต่ ตรอมตรม ระทม คับแค้นใจ

พอง คือ ผยอง ลำพองตน ลืมตัว มัวเมา อาจจะได้กับดูถูกดู หมิ่น หรือใช้ทรัพย์สินใช้อำนาจข่มเหงรังแกผู้อื่น

ยุบ คือ หมดเร็วแรง หมดกำลัง อาจถึงกับดูถูกตัวเอง หันเห ออกจากวิถีแห่งคุณธรรม ละทิ้งความดี ตลอดจนอุดมคติที่เคยยึดถือ

ชีวิตในโลกก็เป็นอย่างนี้แหละ เราต้องยอมรับความจริงว่า เราอยู่ในโลก ย่อมไม่พ้นสิ่งเหล่านี้ เมื่อไม่พ้น จะต้องพบต้องเจอจะเจอ เกี่ยวข้องกับมัน ก็อย่าไปเอาจริงเอาจังกับมันจนถึงกับลุ่มหลงยึดเป็น ของตัวเรา ควรจะมองในแง่ที่ว่าทำอย่างไรจะปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง

พระพรหมคุณมหารณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

คืออยู่ด้วยความรู้เท่าทัน

ถ้าเรารู้เท่าทันแล้ว เราจะปฏิบัติต่อโลกธรรมเหล่านี้ได้ดี เป็นคนที่ไม่ฟูไม่แพบ และไม่ยุบไม่พอง และยังเอามันมาใช้ประโยชน์ได้อีกด้วย

ถ้าโชดมา

ฉันจะมอบมันให้เป็นของขวัญแก่มวลประชา

ถ้าโลกธรรมฝ่ายดีที่นำปรารถนาเกิดขึ้น แล้วเรารู้เท่าทัน และปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง โลกธรรมเหล่านั้นก็ไม่ก่อให้เกิดพิษภัยแก่เรา และแก่ใครๆ ยิ่งกว่านั้น ยังกลายเป็นเครื่องมือสำหรับทำความดีงาม สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นอีกด้วย

วิธีปฏิบัติต่อโลกธรรมฝ่ายดี ที่สำคัญ คือ

๑. **รู้ทันธรรมชาติ** คือรู้ความจริงว่า เออ ที่เป็นอย่างนี้ มันก็เป็นของมีได้เป็นได้เป็นธรรมดาตามเหตุปัจจัย เมื่อมันมาก็ดีแล้ว แต่มันไม่เที่ยงแท้แน่นอน ผันแปรได้นะ มันเกิดขึ้นได้ มันก็หมดไปเสื่อมไปได้

ยามได้ฝ่ายดีที่น่าชอบใจ จะเป็นได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้สุขก็ตาม เราก็ดีใจ ปลายทางปลื้มใจ เรามีสิทธิ์ที่จะดีใจ แต่ก็อย่าไปมัวเมาหลงใหล ถ้าไปมัวเมาหลงใหลแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็จะกลับกลายเป็นเหตุแห่งความเสื่อมของเรา แทนที่เราจะได้ประโยชน์ก็กลับจะได้โทษ

ลาภก็ดี ยศก็ดี สรรเสริญก็ดี สุขก็ดี ที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ผันแปรได้นั้น มันก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นเราจะต้องไม่ประมาท จะต้องป้องกันแก้ไขเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อม และคอยเสริมสร้างเหตุปัจจัยที่จะให้มันมั่นคงอยู่และเจริญเพิ่มพูนโดยชอบธรรม

เฉพะอย่างยิ่ง เหตุปัจจัยสำคัญของความเสื่อม ก็คือความลุ่ม

หลงมัวเมา ถ้าเรามัวเมาหลงละเลิงแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็กลับเป็นโทษแก่ชีวิต เช่น คนเมายศ พอได้ยศ ก็มัวเมาหลงละเลิง ถูกดูถูกหมิ่นคนอื่น ใช้อำนาจข่มขู่ทำสิ่งที่ไม่ดีเบียดเบียนข่มเหงคนอื่นไว้ แต่สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง พอเสื่อมยศ ก็ย่ำแย่ ทุกข์ภัยก็โหมกระหน่ำทับถมตัว

๒. เอามาทำประโยชน์ คนที่รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ก็มองว่า เอตอนี่โลกธรรมฝ่ายดีมา ก็ดีแล้ว เราจะใช้มันเป็นโอกาสในการสร้างสรรค์ทำความดี เช่น พอเราได้ยศ เรารู้ทันว่า เออ สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยงหรอก มันไม่ใช่อยู่ตลอดไป เมื่อมันมาก็ดีแล้ว เราจะใช้มันให้เป็นประโยชน์

เราดีใจที่ได้มันมาทีหนึ่งแล้ว คราวนี้เราคิดว่าเราจะทำให้มันเป็นประโยชน์ เราก็ดีใจมีความสุขยิ่งขึ้นไปอีก พอเราดีใจแต่เราไม่หลง เราก็ใช้มันให้เป็นประโยชน์ เราอาจจะใช้ยศนั้นเป็นเครื่องมือหรือเป็นช่องทางในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในการสร้างสรรค์ความดีงาม ทำการสงเคราะห์ บำเพ็ญประโยชน์ ก็กลายเป็นดีไป

ข้อสำคัญก็คือ เมื่อเรามีลาภหรือมีทรัพย์มียศศักดิ์เกียรติบิรวาร ความดีและประโยชน์หรือการสร้างสรรค์ต่างๆ นั้นเราก็ทำได้มาก กลายเป็นว่าลาภและยศเป็นต้น เป็นเครื่องมือและเป็นเครื่องเอื้อโอกาสในการที่จะทำให้ชีวิตของเรามีคุณค่า ขยายประโยชน์สุขให้กว้างขวางมากมายแผ่ออกไปในสังคม

นี่คือการที่เรามาช่วยสร้างสรรค์ให้โลกนี้เป็นอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า *อภยาัชฌมโลก* คือโลกแห่งความรักความเมตตา เป็นที่ปลอดภัยไร้การเบียดเบียน และมีสันติสุข แล้วก็ทำให้ตัวเราเองได้ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ ได้รับความเคารพนับถือที่แท้จริงด้วยประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง กลายเป็นบันไดก้าวขึ้นสู่ประโยชน์สุขระดับที่

สอง

ลาภยศเป็นต้นเกิดแก่คนที่เป็นคนดี มีแต่เป็นประโยชน์ เพราะเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แก่ขยายกว้างขวางออกไปเกือบแก่สังคม และทำชีวิตให้พัฒนาขึ้น

แต่ถ้าทรัพย์และอำนาจเกิดแก่ผู้ที่ไม่รู้เท่าทัน มีความลุ่มหลง ละเลิงมัวเมา ก็กลับกลายเป็นโทษแก่ชีวิตของตนเอง และเป็นเครื่องมือทำร้ายผู้อื่นไป ซึ่งก็เป็นผลเสียแก่ตนเองในระยะยาวด้วย

โลกธรรมอย่างอื่นก็เช่นเดียวกันทั้งนั้น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นสิ่งที่เราจะต้องปฏิบัติให้ถูก หลักสำคัญก็คืออย่าไปหลงละเลิงมัวเมา

ถ้าเคราะห์มา

มันคือของขวัญที่ส่งมาช่วยตัวฉันให้ยิ่งพัฒนา

ในทางตรงข้าม ถ้าโลกธรรมฝ่ายร้ายเกิดขึ้นจะอย่างไร เมื่อเกิดฝ่ายดีเกิดขึ้น เราก็ถือโอกาสใช้ให้เป็นประโยชน์ ทำการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์สุขแผ่ขยายออกไปมากยิ่งขึ้น

ทีนี้ ถึงแม้ฝ่ายร้ายเกิดขึ้น คือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกตีฉินินทา และประสบทุกข์ คนมีปัญญารู้เท่าทัน ก็ไม่กลัว ไม่เป็นไร เขาก็รักษาตัวอยู่ได้ และยังหาประโยชน์ได้อีกด้วย คือ

๑. รู้ทันธรรมดา คือรู้ความจริงว่า สิ่งทั้งหลายก็อย่างนี้เอง ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมผันแปรไปได้ทั้งสิ้น นี่แหละที่ว่อาณิจจัง เราก็ได้เจอกับมันแล้ว เมื่อมีได้ ก็หมดได้ เมื่อขึ้นได้ ก็ตกได้ แต่เมื่อหมดแล้ว ก็มีได้อีก เมื่อตกแล้ว ก็อาจขึ้นได้อีก ไม่แน่นอน มันขึ้นต่อเหตุปัจจัย

ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า มันเป็นการมีการได้และเป็นการขึ้น ที่ดีงาม ชอบธรรม เป็นประโยชน์หรือไม่ และเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาหาเหตุปัจจัย และทำให้ถูกต้องต่อไป

เพราะฉะนั้น อย่ามัวมาตรอมตรมทุกข์ระทมเหงาหงอย อย่ามัวเศร้าโศกเสียใจละห้อยละเหี่ยวท้อแท้ใจไปเลย จะกลายเป็นการซ้ำเติมทับถมตัวเองหนักลงไปอีก และคนที่ต้องพึ่งพาอาศัยเราก็จะยิ่งแย่ไปใหญ่ เรื่องธรรมดาของโลกธรรมเป็นอย่างนี้ เราก็ได้เห็นความจริงแล้ว เรา รู้เท่าทันมันแล้ว เอาเวลามาศึกษาหาเหตุปัจจัย จะได้เรียนรู้ จะได้แก้ไขปรับปรุง ลูกขึ้นมาทำให้พื้นตัวขึ้นใหม่ดีกว่า

เมื่อรู้เท่าทัน อยู่กับความจริงอย่างนี้ เราก็รักษาตัวรักษาใจให้เป็นปกติ ปลอดภัยโปร่งใสอยู่ได้ ไม่ละเมอคลุ้มคลั่งเตลิดหรือฟุบแพบพาลายหรือทำร้ายตัวเองให้ยิ่งแย่ลงไป

๒. เอามาพัฒนาตัวเรา คนที่เป็นนักปฏิบัติธรรม เมื่อความเลื่อมใสศรัทธา และความดีใจ และโลกธรรมฝ่ายร้ายทั้งหลายเกิดขึ้นแก่ตน นอกจาก รู้เท่าทันธรรมดา มองเห็นความจริงของโลกและชีวิตที่เป็นอนิจจังแล้ว เขายังเอามันมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

เขาจะมองว่า นี่แหละความไม่เที่ยงได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อมันเกิดขึ้นมา ก็เป็นโอกาสที่เราจะได้ทดสอบตนเอง ว่าเรามีความมั่นคงและความสามารถแค่ไหน ในการที่จะต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้ เราจะเผชิญกับมันไปไหวไหม ถ้าเราแน่จริง เราก็ต้องสู้กับมันไหว และเราจะต้องแก้ไขได้ เพราะอันนี้เท่ากับเป็นปัญหาที่จะให้เราสู้ให้เราแก้ เราจะมีความสามารถแก้ปัญหาใหม่ นี่คือนิททดสอบที่เกิดขึ้น

นอกจากเป็นบททดสอบแล้ว ก็เป็นบทเรียนที่เราจะต้องศึกษาว่า

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

มันเกิดขึ้นจากเหตุอะไร เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อไปภายหน้า

ถ้าเราสามารถแก้ปัญหานี้ได้ ก็แสดงว่า เรามีความสามารถจริง ถ้าเราผ่านสถานการณ์นี้ไปได้ปลอดภัยโสร่งสวัสดิแล้ว ต่อไปเราก็จะมีความสามารถและชัดเจนยิ่งขึ้น

รวมความว่า คนที่ดำเนินชีวิตเป็น จะใช้ประโยชน์จากโลกธรรมฝ่ายร้ายได้ ทั้งในแง่เป็นเครื่องทดสอบจิตใจ และเป็นเครื่องพัฒนาปัญญา คือทดสอบว่าเรามีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง แม้จะเผชิญเคราะห์ร้ายหรือเกิดมีภัย ก็ดำรงรักษาตัวให้ผ่านพ้นไปได้ ไม่หวั่นไหว และใช้ปัญญาเรียนรู้สลับค้นเหตุปัจจัย เพื่อจะได้แก้ไขและสร้างสรรค์เดินหน้าให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไป

ยิ่งกว่านั้น เขาจะมองในแง่ดีว่า คนที่ผ่านทุกข์ผ่านภัยมามาก เมื่อผ่านไปก็ เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง คนที่ผ่านมาได้ ถือว่าได้เปรียบคนอื่นที่ไม่เคยผ่าน

นอกจากผ่านทุกข์ผ่านโทษผ่านภัยไปแล้ว ถ้ายังสามารถผ่านไปได้ด้วยดีอีกด้วย ก็เป็นหลักประกันว่าต่อไปไม่ต้องกลัวแล้ว เพราะแสดงว่าเราประสบผลสำเร็จแก้ปัญหาได้ เราจะมีชีวิตที่ตั้งงามเข้มแข็ง ไม่ต้องกลัวภัยอันตรายอีก ดีกว่าคนที่ไม่เคยเจอกับสิ่งเหล่านี้ พบแต่สิ่งที่เป็นคุณหรือสิ่งที่ชอบใจอย่างเดียว เป็นชีวิตที่ไม่ได้ทดสอบ

เป็นอันว่า ถ้ามองในแง่ที่ตั้งงามแล้ว เราก็ใช้ประโยชน์จากโลกธรรมทั้งที่ดีและร้ายได้ทั้งหมด อย่างน้อยก็เป็นคนชนิดที่ว่า **ไม่เหลิงในสุข ไม่ถูกทุกข์ทับถม**

ฉะนั้น ถ้าเราจะต้องเผชิญกับโลกธรรมที่ไม่ชอบใจ ก็ต้องมีใจพร้อมที่จะรับมือและสู้มัน ถ้าปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง เราก็จะผ่าน

สถานการณ์ไปด้วยดี และเป็นประโยชน์ เราจะมีความเข้มแข็ง ชีวิตจะดี
งามยิ่งขึ้น

แล้วต่อนั้น เราจะได้พิสูจน์ตัวเองด้วยว่า ถึงแม้ว่าเราจะมี
ประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่ง ที่เป็นรูปธรรมหรือมีวัตถุเพียงเล็กน้อยนี้ เราจะ
สามารถอยู่ด้วยประโยชน์สุขขั้นที่สอง ด้วยทุนทางด้านคุณความดี
ทางด้านจิตใจได้หรือไม่ แล้วก็ทดสอบยิ่งขึ้นไปอีกคือในระดับที่สาม ว่า
เรามีจิตใจที่เป็นอิสระ สามารถที่จะอยู่ดีมีสุข โดยไม่ถูกระแหก
กระเทือนหวั่นไหวด้วยโลกธรรมได้ไหม

ถ้าจิตถูกโลกธรรมทั้งหลายกระทบกระทั่งแล้วไม่หวั่นไหว ยัง
สามารถมีใจเบิกบานเกษมปลอดโปร่ง ไม่มีรู้สึกไร้ความชุ่มฉ่ำหอม
ผ่องใสได้ ก็เป็นมงคลอันสูงสุด

มงคลหมวดทั้ง ๓๘ ประการมาจบลงสุดท้ายที่นี่

พระพุทธศาสนาสอนหลักธรรมไปตามลำดับจนมาถึงข้อนี้ คือข้อ
ว่ามีจิตใจเป็นอิสระ อย่างที่พระสงฆ์สาวดีในงานพิธีมงคลทุกครั้ง ตอนที่
สวดมงคลสูตร มงคล ๓๘ จะมาจบด้วยคาถานี้ คือ

คุณฐัสสะ โลกะธัมเมหิ จิตตัง ยัสสะ นะ กัมปะติ

อะโสกัง วิระชัง เขมัง เอตัมมังคะละมุตตะมัง

ผู้ใดถูกโลกธรรมทั้งหลาย (ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้าย)

กระทบกระทั่งแล้ว จิตใจไม่เศร้าโศก ไม่หวั่นไหว เกษม มั่นคง ปลอด
โปร่งได้ นั่นคือมงคลอันอุดม

ถ้าถึงขั้นนี้แล้ว ก็เรียกว่าเราได้ประสบประโยชน์สุขขั้นสูงสุด ชีวิต
ก็จะสมบูรณ์ อยู่ในโลกก็มีความสุขเป็นเนื้อแท้ของจิตใจ ถึงแม้ไป
เจอความทุกข์เข็ญก็ไม่มีปัญหา ก็สุขได้แม้แต่ในท่ามกลางความทุกข์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

คนที่ทำอย่างนี้ได้ จะมีลักษณะชีวิตที่พัฒนาในด้านความสุข ซึ่งทำให้เป็นคนที่มีความสุขได้ง่าย

ทำไม โลกยิ่งพัฒนา ชาวประชาจึงเป็นคนที่ไม่สุขยาก

เป็นที่น่าสังเกตว่า มนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้ได้พัฒนาทางด้านวัตถุกันมาก เก่งในการหาวัตถุเป็นอย่างยิ่ง แต่มีลักษณะที่ปรากฏเด่นขึ้นมาอย่างหนึ่ง คือมักจะกลายเป็นคนที่ไม่สุขยากขึ้น *ยิ่งอยู่ไปๆ ในโลก ก็ยิ่งเป็นคนที่ไม่สุขยากขึ้นทุกที* อันนี้ไม่ใช่ลักษณะที่ดี

เมื่อมีของมีวัตถุอะไรต่างๆ ที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสุขในระดับที่หนึ่งมากขึ้น คนก็น่าจะมีความสุขมากขึ้น แต่ปรากฏว่าผู้คนไม่ได้มีความสุขมากขึ้น ความสุขบางอย่างที่ดูเหมือนจะมากขึ้น ก็มักจะเป็นความสุขแบบฉาบฉวยเสียมากกว่า

โดยเฉพาะความสุขที่แท้ในจิตใจ นอกจากไม่ดีขึ้น ยังมีที่ท้าวาลดน้อยลง คนตะเกียกตะกายหาความสุขแบบผ่านๆ ชั่วครู่ชั่วยามกันพล่านไป เพราะไม่มีความสุขที่มั่นคงยืนตัวอยู่ภายใน

ทั้งๆ ที่มีสิ่งของและอุปกรณ์ที่จะบำรุงความสุขมากเหลือล้น แต่คนก็ขาดแคลนความสุขกันอยู่เรื่อยๆ และมีลักษณะอาการที่มีความสุขได้ยาก คือกลายเป็นคนที่ไม่สุขยากขึ้น อย่างที่ว่า เคยมีเท่านี้สุขก็ไม่สุขแล้ว ต้องมีเท่านั้น ต้องได้ขนาดโน้นจึงจะสุข เป็นลักษณะที่น่าสังเกต

ในเรื่องนี้ ลักษณะที่ตรงกันข้ามก็คือสุขง่ายขึ้น คนเราอยู่ในโลกนี้ชีวิตของเราเจริญเติบโตขึ้นมา เราพัฒนาขึ้นๆ สิ่งหนึ่งที่เราน่าจะพัฒนาขึ้นด้วย ก็คือความสุข หมายความว่า *ยิ่งเราพัฒนาไป เราก็ น่าจะเป็นคนที่ไม่สุขง่ายยิ่งขึ้น* และก็สุขได้มากขึ้น

เมื่อเป็นเด็ก ได้เล่นอะไรเล็กๆ น้อยๆ หรืออยากได้อะไรนิดๆ หน่อยๆ พอได้มาก็จะมีความสุขมากๆ สุขได้ง่ายๆ แต่พอโตขึ้นมาดู เหมือนว่าจะสุขยากขึ้นทุกที

ถ้าเรามีชีวิตอยู่มาแล้วเราเป็นคนสุขง่ายขึ้นนี่ โอ! เราจะโชคดี มาก เพราะถ้าเราสุขง่าย มันก็ต้องดีซี ทำอะไรนิดหน่อย มีอะไร ได้อะไรเล็กๆ น้อยๆ เดียวมันก็สุขละ แต่เดี๋ยวนี้กลายเป็นว่าเรามีอะไรนิด หน่อยไม่ได้ จะต้องมีมากๆ จึงจะสุข

ในทางที่ถูกต้องควร ถ้าเรามีความสุขง่ายขึ้น แล้วเราได้ของมากขึ้น เราก็ยิ่งสุขใหญ่ แต่ถ้าเราสุขยากขึ้น เราได้ของมามากขึ้น มันก็ไม่ช่วยให้ เราสุขมากขึ้น เพราะแม้ว่าสิ่งอำนวยความสะดวกจะมากขึ้นก็จริง แต่จุดหรือขีดที่ จะมีความสุขได้ก็เขยิบหนีขึ้นไป เพราะฉะนั้น บางที่ได้สิ่งอำนวยความสะดวก ขึ้น แต่ได้ความสุขน้อยลง

อะไรที่มันขาดหายไป คำตอบก็คือเราพัฒนาด้านเดียว เราพัฒนา ชีวิตเพียงด้านหนึ่ง คือ ไปมุ่งว่าถ้าเรามีวัตถุมีอะไรต่างๆ มีทรัพย์สินเงิน ทอง ยศ ตำแหน่งดีขึ้นไป เราจะมีความสุข ฉะนั้น เราก็แสวงหาวัตถุ หรือสิ่งที่จะมาบำรุงความสุขกันให้มาก

แต่การที่เราจะแสวงหาอย่างได้ผล เราก็จะต้องพัฒนา ความสามารถอันนี้ คือพัฒนาความสามารถในการแสวงหาสิ่งที่จะมา บำรุงความสุข และมนุษย์เราก็ได้พัฒนาในด้านนี้กันจริงๆ จังๆ ดังจะ เห็นว่าในด้านนี้เรากังมาก มนุษย์ยุคปัจจุบันได้พัฒนาความสามารถใน การแสวงหาวัตถุมาบำรุงความสุขกันได้เก่งกาจ แม้แต่การศึกษาก็พลอย มีความหมายอย่างนี้ด้วย

ดูซิ การศึกษาส่วนมากจะมีความหมายและความมุ่งหมายอย่าง

นี่ คือเป็นการพัฒนาความสามารถที่จะหาวัตถุมาบำรุงความสุข แล้วเราก็เก่งกันในด้านนี้ เรามีความสามารถในการหาสิ่งมาบำรุงความสุขอย่างมากมาย

แต่ที่นี้ยังมีอีกด้านหนึ่งของการพัฒนาชีวิตที่เรามองข้ามไป คือ ความสามารถที่จะมีความสุข บางทีเราพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งบำรุงความสุข พอพัฒนาไปๆ ความสามารถในการที่จะมีความสุขนี้ก็กลับลดน้อยลง หรือแม้แต่หายไปเสียเฉยๆ

ในเรื่องนี้ เราต้องมีดุลยภาพ คือต้องมีความสามารถที่จะมีความสุขมาเข้าคู่

ในเมื่อเราจะต้องมีความสามารถนี้อีกด้านหนึ่งด้วย คือ ความสามารถในการที่จะมีความสุข เราก็ต้องพัฒนามันขึ้นมา

ความสุขจะเพิ่มทวี ถ้าพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

ถ้าเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขด้วย พร้อมกันไปกับการพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งบำรุงความสุข มันก็จะมีดุลยภาพ แล้วสองด้านนี้ก็จะมีเสริมกันด้วย เพราะว่าเมื่อเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้น เราก็มีความสุขง่ายขึ้น เมื่อเราสุขง่ายขึ้น แล้วเรามีของบำรุงความสุขมากขึ้น ความสุขมันก็ท่วมท้นเป็นทวีคูณเลย

แต่ที่มันเสียหรือล้มเหลวไปไม่เป็นอย่างนั้น ก็เพราะสาเหตุนี้แหละ คือการที่เราพัฒนาด้านเดียว เราได้แต่พัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งบำรุงความสุข แต่เราไม่ได้พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข บางทีความสามารถนี้ก็กลับค่อยๆ หดไปด้วยซ้ำ

คนจำนวนมากอยู่ไปๆ ในโลก ก็ค่อยๆ หดความสามารถที่จะมี

ความสุข ในเมื่อเขาหมดความสามารถที่จะมีความสุข สิ่งบำรุงความสุข ก็ไม่มีความหมาย

อันนี้คือชีวิตที่ขาดดุลยภาพ เพราะเรามัววุ่นอยู่กับประโยชน์สุข ระดับที่หนึ่งอย่างเดียว ขาดการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขระดับที่สอง และระดับที่สาม

ในทางธรรม ท่านไม่ได้มองข้ามการพัฒนาในระดับที่หนึ่ง อันนั้น ท่านเรียกว่าการพัฒนาในระดับศีล คือการพัฒนาความสามารถที่จะหา ตลอดจนจัดสรรและจัดการกับสิ่งบำรุงความสุข แต่ระดับต่อไปซึ่ง อย่าได้มองข้าม ก็คือการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข

ถ้าเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข หรืออย่างน้อยเราไม่ สูญเสียมันไป เราก็จะเป็นคนที่มีความสุขได้ไม่ยาก หรือกลับจะเป็นคนที่ สุขง่ายขึ้นๆ ด้วย คนที่มีความสามารถอย่างนี้จะอยู่อย่างไรก็สุขสบาย สุขสบายตลอดเวลาเลย และยิ่งอยู่ไปก็ยิ่งสุขง่ายขึ้น ยิ่งมีของมาก็ยิ่ง สุขกันใหญ่

ฉะนั้นจึงควรทบทวนดูว่า ถ้าหากเรามีอะไรต่ออะไรมากมายแล้ว ก็ยังไม่มีความสุข ก็คงจะเป็นเพราะสาเหตุอันนี้ด้วย คือเราชักจะหมด ความสามารถที่จะมีความสุข

การปฏิบัติธรรมนั้น ในความหมายหนึ่งก็คือการพัฒนา ความสามารถที่จะมีความสุข เป็นการทำให้คนเป็นสุขได้ง่ายขึ้น

ฉะนั้นโยมที่ปฏิบัติธรรมต่องนึกถึงความหมายที่ว่านี้ ถ้าเราปฏิบัติ ธรรม เราต้องมีความสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้น และง่ายขึ้น จะต้องเป็นคนสุขง่ายขึ้น

แล้วสองด้านนี้เราไม่ทิ้งเลยสักอย่าง เราจะเป็นคนที่สมบูรณ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

เพราะว่าในด้านความสามารถที่จะมีความสุข เราก็เป็นคนที่มีความสุขได้ง่ายขึ้น และในด้านการหาวัตถุบำรุงความสุข เราก็มีความสามารถที่จะหาได้เพิ่มขึ้น เมื่อเป็นอย่างนี้เราก็มีความสุขกำลังสอง

ถ้าไม่มีความสุขแบบประสาน ก็ไม่มีการพัฒนาแบบยั่งยืน

ที่นี้เรื่องมันไม่จบแค่นี้ พอเรามีความสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้น ความสุขของเรานั้นก็กลับขึ้นต่อวัตถุน้อยลง เราก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุมากมายที่จะมีความสุข เรามีแค่พอเหมาะพอควรเราก็มีความสุขเต็มอิ่มแล้ว เราก็ไม่กังวลในเรื่องวัตถุมาก

แต่ในเวลาเดียวกันนี้ ความสามารถที่จะหาวัตถุบำรุงความสุขของเรา ก็ยังมีอยู่เต็มที่ เราก็หาวัตถุได้เยอะแยะมากมาย แต่ความสุขของเราไม่ขึ้นต่อสิ่งเหล่านั้น แล้วจะทำอย่างไรละ

วัตถุก็เข้ามาๆ ความสุขของเราไม่ได้ขึ้นต่อมัน เราสุขอยู่แล้วนี่ จะทำอย่างไรละที่นี้ ปรากฏว่า พอดูสภาพที่ว่ามานี้เกิดขึ้น จิตใจของเรา ก็เปิดออก เราก็มีโอกาสคิดถึงความสุขความทุกข์ของคนอื่น แล้ววัตถุที่เข้ามา มากก็กลายเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์หรือแก่สังคมไปเลย

ตอนนี้ความสุขของเราไม่ขึ้นต่อวัตถุเหล่านั้นมากนักแล้ว สิ่งเหล่านั้นมีมากก็เป็นส่วนเหลือส่วนเกิน และเมื่อใจของเราไม่มัวพะวง วุ่นวายกับการหาสิ่งเสพ ใจนั้นก็เปิดออกไปคิดถึงคนอื่น เราก็เลยใช้วัตถุเหล่านั้น ที่แสวงหามา นี้ ในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ สร้างสรรค์ความดี ทำประโยชน์สุขขยายออกไป

เมื่อทำอย่างนี้ เรายังเข้าถึงประโยชน์สุขในระดับที่สอง

พอเราทำอย่างนี้แล้ว เรายะลิกถึงชีวิตของเราว่าได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีคุณค่า เรายังมีความสุขลึกซึ้งขึ้นในใจของเราอีก ประโยชน์สุขขั้นที่สองมาแล้ว ก็สนับสนุนประสิทธิภาพของประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง ประโยชน์สุขทั้งสองระดับ ก็เลยสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ความสุขของบุคคลก็มาเนื่องกับความสุขของสังคม ตัวเราสุขง่าย และได้สุขแล้ว เราช่วยเหลือสังคม เพื่อนร่วมสังคมก็ยิ่งมีความสุขและเราเองก็ยิ่งสุขขึ้นด้วย ความสุขแบบนี้จึงเนื่องกันและประสานเสริมกัน

เวลาเราหาประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง เราบอกว่าเราจะต้องได้มากที่สุด เรายังจะมีความสุขที่สุด เราก็เลยต้องยิ่งแสวงหาให้ได้มากที่สุด คนอื่นเขาก็มองอย่างเดียวกัน เขาก็มองว่ายิ่งได้มากเขาก็จะยิ่งสุขมาก

เมื่อต่างคนต่างหา ต่างคนต่างเอา ต่างคนต่างได้ มันก็ต้องแย่งกันเบียดเบียนกัน มันก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เรียกว่าเป็น **ความสุขที่ต้องแย่งชิงกัน** เมื่อต้องแย่งชิงก็เป็นการบอกอยู่ในตัวแล้วว่า จะต้องเจอกับทุกข์ด้วย และไม่แน่ว่าจะได้สุขหรือไม่

ทีนี้พอเรามาถึงระดับที่สอง มันเปลี่ยนไปกลายเป็นว่า ความสุขนั้นมันเนื่องกัน สุขของตนกับสุขของคนอื่น หรือสุขของบุคคลกับสุขของสังคม มันมาประสานเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้ทุกคนสุขไปด้วยกัน มันก็เลยไม่ต้องเบียดเบียนหรือแย่งชิงกัน เป็นความสุขที่เนื่องกัน หรือ **ความสุขที่ประสานกัน**

เวลานี้พูดกันมากกว่าจะต้องมีการพัฒนาแบบยั่งยืน โลกจึงจะอยู่รอดได้ แต่ถ้าพัฒนากันไปแล้ว ผู้คนมีแต่การหาความสุขแบบแย่งชิงกัน การพัฒนาแบบยั่งยืนก็จะเป็นเพียงความฝันที่ไม่มีทางเป็นจริง

เราก็มองเห็นกันได้ไม่ยากกว่า ถ้ามีแต่การพัฒนาด้านวัตถุ จะพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและพัฒนาเศรษฐกิจไปเท่าไรก็ตาม ถ้าไม่มีการพัฒนาคนในด้านความสามารถที่จะมีความสุขนี้ ก็จะต้องมีแต่การหาความสุขแบบแข่งขันช่วงชิง การพัฒนาแบบยั่งยืนก็ไม่มีทางสำเร็จ ถ้าจะให้การพัฒนาแบบยั่งยืนสำเร็จผล ก็ต้องพัฒนาคนให้มีความสุขแบบประสาน

การพัฒนาแบบยั่งยืน มาด้วยกันกับความสุขแบบยั่งยืน

เมื่อมนุษย์พัฒนาอย่างมีคุณภาพ พอจิตใจพัฒนาดีขึ้นมา ความสุขที่จะต้องได้ต้องเอาวัตถุมา ก็ค่อยๆ อาศัยวัตถุน้อยลง

ตอนแรกเราจะสุขเมื่อได้เมื่อเอา แต่พอเราพัฒนาคุณธรรมขึ้นมา มันก็เปลี่ยนแปลงไป ความสุขจะขึ้นต่อสิ่งเหล่านั้นน้อยลง กลับมาขึ้นต่อการมีคุณความดี เช่นการมีความรักแท้เกิดขึ้นในใจ

ความรักแท้ คืออะไร คือความอยากให้คนอื่นมีความสุข และอยากทำให้เขามีความสุข ตรงข้ามกับความรักเทียมที่อยากได้ออยากเอาคนอื่นมาทำให้ตัวมีความสุข

ความรักแท้นั้นจะเห็นได้จากตัวอย่างง่ายๆ คือ พ่อแม่ พ่อแม่รักลูกก็คืออยากให้ลูกมีความสุข ความสุขของคนทั่วไปนั้นบอกว่าต้องได้ต้องเอาจึงจะมีความสุข แต่พ่อแม่ไม่จำเป็นต้องได้ความสุขจากการได้หรือการเอา พ่อแม่ให้แก่ลูกก็มีความสุข

เวลาให้แก่ลูก พ่อแม่เสียใจหรือทุกข์ไหม ไม่ทุกข์เลย ให้ไป ถ้าพวดิในแง่ของวัตถุ ก็คือตัวเองเสีย พ่อแม่สูญเสียวัตถุนั้นไป เพราะ

ให้แก่อลู ก แต่พอพ่อแม่ให้แก่อลู กแล้ว แทนที่จะทุกข์ พ่อแม่กลับเป็นสุข

พ่อแม่สูญเสียแต่กลับสุขเพราะอะไร พ่อแม่สละให้แต่กลับได้ความสุขเพราะอะไร ก็เพราะอยากให้ลู กเป็นสุข พ่อแม่รักลู กอยากเห็นลู กเป็นสุข ความอยากให้คนอื่นเป็นสุขนั้น ท่านเรียกว่าเมตตา

เมื่อเรามีความอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข พอเราทำให้คนอื่นเป็นสุขได้ ก็สมใจเรา เราก็เป็นสุข

เพราะฉะนั้น คนใดมีเมตตา เกิดความรักแท้ขึ้นมา เขาก็มีสิทธิ์ที่จะได้ความสุขประเภทที่สอง คือความสุขจากการให้

ส่วนคนที่ขาดเมตตาคารุณย์ ไม่มีคุณธรรม อยู่กับเขาในโลกตั้งแต่เกิดมาก็ไม่ได้พัฒนา ก็จะมีสุขประเภทเดียว คือ สุขจากการได้และการเอา สุขแบบแย่งกับเขา ต้องได้ ต้องเอาจึงจะเป็นสุข

พอเรามีคุณธรรมเกิดขึ้นในใจ คือมีเมตตาขึ้นมา เราก็อยากให้คนอื่นมีความสุข เช่นอยากให้ลู กมีความสุข พอเราให้แก่อลู ก เราก็มีความสุข ที่นี้ขยายออกไป เราชักคนอื่น รักสามี รักภรรยา รักพี่ รักน้อง รักเพื่อนฝูง ยิ่งเรารักจริงขยายกว้างออกไปเท่าไร เราก็อยากให้คนทั่วไปมีความสุขเพิ่มขึ้นเท่านั้น พอเราให้เขาเราก็มีความสุข เพราะเราทำให้เขามีความสุขได้ เราก็มีความสุขด้วย สุขของเรากับความสุขของเขาเนื่องกัน ประสานเป็นอันเดียวกัน

ฉะนั้น คนที่พัฒนาตนดี มีคุณธรรม เช่น มีเมตตาเกิดในใจ จึงเป็นคนที่ได้เปรียบมาก จะมีความสุขเพิ่มขึ้นและขยายออกไป และได้ความสุขที่สะท้อนเสริม คือกลายเป็นว่า สุขของเราก็เป็นความสุขของเขา สุขของเขาก็เป็นความสุขของเรา เป็นอันเดียวกันไปหมด

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

คนที่พัฒนามาถึงระดับนี้ ก็มีความสุขเพิ่มขึ้น และขยายมิติแห่งความสุขออกไป คือ นอกจากความสุขจากการได้การเอาแล้ว ก็มีความสุขจากการให้เพิ่มขึ้นมาด้วย และเขาก็จะมีชีวิตและความสุขชนิดที่เป็นอิสระมากขึ้น เพราะความสุขของเขาขึ้นต่อวัตถุภายนอกน้อยลง

นอกจากนั้น ความสุขของเขาก็เริ่มเป็นเนื้อหาสาระมากขึ้น ไม่เป็นเพียงความสุขผ่านๆ ที่ได้จากการเสพวัตถุให้ตื่นตื้นไปคราวหนึ่งๆ แล้วคอยวิ่งตามหาความสุขขึ้นต่อไปๆ แต่เขาจะมีความสุขชนิดที่ยืนพื้นประจำอยู่ในใจของตัวเอง ที่ไม่ต้องรอผลการวิ่งไล่ตามหาจากภายนอก เรียกว่าเป็น **ความสุขแบบยั่งยืน**

ถ้าคนพัฒนาจนมีความสุขแบบยั่งยืนได้แบบนี้ ก็จะเป็นหลักประกันให้การพัฒนาแบบยั่งยืนสำเร็จผลได้จริงด้วย เพราะถ้าวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดแล้ว การพัฒนาที่ผิดพลาด ซึ่งกลายเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืนนั้น ก็เกิดจากความเชื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความสุขและวิธีการหาความสุขของมนุษย์ ที่ไม่ได้พัฒนาขึ้นมาเลยนั่นเอง

ถ้ามนุษย์จมอยู่กับแนวคิดและวิธีการหาความสุขแบบที่ไม่พัฒนา นั่น ก็ไม่มีทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนได้ เพราะฉะนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องมาเกี่ยวกับความสุขที่ยั่งยืน

เป็นอันว่า การพัฒนาในระดับของประโยชน์สุขที่แท้ นี้ จะทำให้โลกนี้มีความสุขร่มเย็น พร้อมกับที่ตัวบุคคลเองก็สุขสบายพอใจ ทุกอย่างดีไปหมดเลย เพราะอะไรต่ออะไรก็มาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ฉะนั้น เมื่อเดินทางถูกแล้ว ชีวิตก็สมบูรณ์ และความสุขก็ยิ่ง

มากขึ้น จนเป็นความสุขที่สมบูรณ์ไปด้วย

ขอแทรกข้อสังเกตว่า เวลาเรารักใคร ก็จะมีความรัก ๒ แบบ ไม่แบบใดก็แบบหนึ่ง หรืออาจจะทั้งสองแบบปนกันอยู่ ได้แก่ ความรักแบบที่หนึ่ง เมื่อรักใคร ก็คืออยากได้เขามาบำเรอความสุขของเรา และความรักแบบที่สอง เมื่อรักใคร ก็คืออยากให้เขามีความสุข

พอเราอยากให้เขาเป็นสุข เราก็จะพยายามทำให้เขาเป็นสุข ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามที่จะทำให้เขาเป็นสุขได้ เราก็พยายามทำ เพราะฉะนั้น เราก็ให้ เราก็ช่วยเหลือเกื้อกูลเอาใจใส่อะไรต่างๆ ทำให้เขาเป็นสุข พอเขาเป็นสุข เราก็เป็นสุขด้วย

ฉะนั้น ความรักประเภทที่ ๒ นี้จึงเป็นคุณธรรม ท่านเรียกว่า เมตตา เช่น พ่อแม่รักลูก ก็อยากให้ลูกเป็นสุข แล้วก็พยายามทำให้ลูกเป็นสุข ด้วยการให้ เป็นต้น

เราก็ขยายความรักประเภท ๒ คือเมตตานี้ออกไปให้กว้างขวาง เป็นการพัฒนาที่ทำให้มีชีวิตและสังคมที่ดีงาม เพราะตัวเราเองก็ขยายขอบเขตของความสุขได้มากขึ้น พร้อมกับที่โลกก็มีความสุขมากขึ้นด้วย

ตกลงว่า นี่แหละคือหลักธรรมต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามได้ ก็เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิตของเรา และช่วยให้โลกนี้ร่มเย็นเป็นสุขไปด้วย

ชีวิตสมบูรณ์ สุขก็สมบูรณ์ สังคมก็สุขสมบูรณ์
เพราะจิตเป็นอิสระด้วยปัญญา ที่ถึงการพัฒนาอย่างสมบูรณ์

การปฏิบัติธรรมนี้ทำให้ทุกอย่างประสานกลมกลืนกันไปหมด เช่น ประโยชน์สุขของเราก็เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต)

ประโยชน์สุขของผู้อื่นก็เป็นประโยชน์สุขของเราด้วย ไม่ขัดแย้งกัน

แต่ถ้าเราไม่ปฏิบัติตามธรรม ทุกอย่างจะขัดแย้งกันหมด แม้แต่ความสุข ก็เป็นความสุขที่แย้งชิงกัน ซึ่งจะต้องเป็นทุกข์มากกว่าสุข

เมื่อปฏิบัติไปตามหลักการนี้จนถึงที่สุดแล้ว เราก็เป็นอิสระอย่างที่ว่ามาแล้ว จนถึงขั้นที่ว่า กฎธรรมชาติที่ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็เป็นของมันตามธรรมชาติ กฎธรรมชาตก็เป็นกฎของธรรมชาติ มันเป็นอย่างไรก็เป็นของมันไปซิ เราก็อยู่ดีได้อย่างเป็นอิสระของเรา ไม่ถูกมันเข้ามาบีบคั้น

ถ้าทำได้ถึงขั้นนั้น ก็เป็นความสุขที่ไม่ขึ้นต่อวัตถุและไม่ขึ้นแม้ต่อนามธรรมความดี เป็นความสุขที่ไม่ต้องหา ไม่ต้องไปขึ้นต่อสิ่งอื่น คือมีความสุขเต็มเปี่ยมอยู่ในใจตลอดเวลา

เมื่อมีความสุขเต็มอยู่ในใจตลอดเวลาแล้ว มันก็เป็นอิสระ เป็นปัจจุบันทุกขณะ ก็จึงเรียกว่าเป็นชีวิตที่สมบูรณ์

เมื่อเรามีชีวิตที่สมบูรณ์เป็นอิสระอย่างนี้แล้ว เราจะมิประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่ง และประโยชน์สุขขั้นที่สอง มันก็เป็นส่วนประกอบเข้ามา ที่ไม่ทำให้เกิดปัญหา และยิ่งเพิ่มพูนขยายประโยชน์สุขให้ทวียิ่งขึ้นไปอีก

ฉะนั้น ในฐานะพุทธศาสนิกชน เราควรจะพัฒนาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประโยชน์สุขทุกขั้น

ขอทบทวนอีกทีหนึ่ง

ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ ด้านรูปธรรม ที่ตามองเห็นหรือเห็นได้ กับตา คือการมีสุขภาพดี การมีทรัพย์สินเงินทอง การมีอาชีพการงาน เป็นหลักฐาน การมียศ ฐานะ ตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหายบริวาร และการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๒ ด้านนามธรรม ที่ลึกล้ำเลยจากตามองเห็น คือเรื่องของคุณธรรมความดีงาม การมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงาม ที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๓ ด้านนามธรรมชั้นโลกุตตระ ที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลกธรรม คือความเป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระ ด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว วางใจและปฏิบัติได้ถูกต้องตามเหตุปัจจัย ปล่อยใจให้กฎธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นกฎธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติ ความทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ก็คงเป็นทุกข์ของธรรมชาติไป ไม่เข้ามากระทบกระทั่งบีบบังคับจิตใจของเราได้ เป็นผู้มีสุขอยู่กับตนเองตลอดทุกเวลา ก็จบ

ได้เท่านี้ ชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว

อาตมามาในวันนี้ ก็เลขนำธรรมของพระพุทธเจ้าเรื่องชีวิตที่สมบูรณ์นี้มาเล่าให้ญาติโยมฟัง อย่างน้อยในวันนี้ญาติโยมก็ทำประโยชน์สุขได้มากแล้ว

๑. ในด้านปัจจัยสี่ ทรัพย์สินเงินทอง และฐานะทางสังคม ตลอดจนจนมิตรสหายบริวาร ท่านทั้งหลายที่มานี้ อาตมาเชื่อว่าก็ทำกันมาได้มากพอสมควร คือมีประโยชน์สุขในด้านวัตถุ ที่เป็นรูปธรรมซึ่งตามองเห็นกันเยอะเยอะ นับว่าเป็นฐานที่ดีแล้ว

๒. ในขณะนี้ท่านทั้งหลายก็มีใจเป็นบุญเป็นกุศล พากันเดินทาง

มาด้วยความมีศรัทธาในพระศาสนา มีน้ำใจเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ มีไมตรี
ธรรมต่อกันในหมู่ญาติมิตร แล้วก็มาพบกันด้วยความสุขชื่นใจในไมตรี
ต่อกัน โดยที่แต่ละท่านก็เป็นผู้มีการศึกษา มีหน้าที่การงาน และมีการ
สมาคมที่ทำให้มีความคิดคำนึงเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สังคมส่วนรวม

นี่ก็เป็นเรื่องของนามธรรมความดี ที่จะทำให้เราพัฒนากัน
ยิ่งขึ้นไป และจะทำให้เราใช้ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ เช่น ทรัพย์สินเงิน
ทอง ยศ ตำแหน่ง อำนาจ ในการที่จะทำประโยชน์สุขขั้นที่สองให้เกิด
เพิ่มขึ้น ประโยชน์สุขก็ขยายออกไป

๓. เมื่อเรามีชีวิตและอยู่ในโลก ก็ต้องรู้จักชีวิตและรู้จักโลกนั้นให้
ชัดเจนตามเป็นจริง อย่างที่วารู้เท่าทันโลกและชีวิตนั้น เราจะได้ปฏิบัติ
ต่อมันได้ถูกต้องจริงๆ ทั้งทางจิตใจและการดำเนินชีวิต

เมื่อได้สร้างสรรค์วัตถุและทำความดีกันมาแล้ว ก็ควรเข้าถึงความ
จริงกันให้จริงๆ ด้วย จึงจะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์
แล้วก็จะทำให้ชีวิตของเราเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ โดยมีจิตใจที่เป็นอิสระเหนือ
โลกธรรมทั้งปวง ด้วยปัญญาที่สมบูรณ์ และมีความสุขที่สมบูรณ์

เพิ่มพลังแห่งชีวิต*

คณะโยมญาติมิตรมีศรัทธามาทำบุญในวันนี้ โดยปรารถนาโอกาสมงคลครบรอบวันเกิด ทั้งสี่ท่านมาร่วมทำบุญด้วยกัน โดยตรงกับวันเกิดบ้าง เนื่องในวันเกิดบ้าง นับว่าเป็นความพร้อมเพรียงกัน ซึ่งทางพระเรียกว่า “สามัคคี”

เริ่มต้นดี ด้วยสามัคคีในบุญกุศล

ความพร้อมเพรียงกันในวันนี้ มีหลายแง่

๑. พร้อมเพรียงในแง่ที่มีวันเกิดใกล้ๆกัน เรียกว่า ร่วมกันในแง่วันเกิด

๒. พร้อมเพรียงในแง่ของจิตใจ คือ ทุกคนมีจิตใจที่จะทำบุญทำกุศล โดยมีบุญกุศลเป็นศูนย์กลาง เป็นที่รวมใจ

๓. พร้อมเพรียงในแง่ว่า ทุกคนเป็นญาติโยมที่ได้อุปัชฌ์บารุงวัดนี้มา แม้กระทั่งบวชที่นี่ แต่พูดง่ายๆ ก็เป็นโยมวัดนั่นเอง

รวมแล้ว ก็มีความหมายว่า ทุกคนได้ร่วมกัน ในความสามัคคีพร้อมเพรียงทุกด้านที่ว่ามานั้น

ความพร้อมเพรียงสามัคคีนี้เป็นธรรมสำคัญ ทั้งทำให้เกิดกำลังและทำให้มีบรรยากาศแห่งความสุข เมื่อคนเรามีใจพร้อมเพรียงกันดี ก็

* สัมโมทนียกถาของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ในการถวายสังฆทานเนื่องในมงคลวารคล้ายวันเกิดของ พลโท นพ.ดำรง ธนชนันท์ คุณหญิงเยาว์ ธนชนันท์ ดร.สุรีย์ ภูมิภมร และในโอกาสแห่งปีครบ ๕ รอบอายุของ ดร.อรพิน ภูมิภมร ที่วัดญาณเวศกวัน ๑๔ ธ.ค. ๒๕๔๖

คือมีมิตรไมตรี มีเมตตา จิตใจก็มีความสุข และบรรยากาศก็ดีไปตาม

นอกจากตัวเจ้าของวันเกิดเองแล้ว ยังมีญาติมิตรหลายท่าน มาร่วมทำบุญด้วย ก็ถือว่ามีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันทั้งสิ้น

นอกจากพร้อมเพรียงกันทางใจแล้ว ยังมาพร้อมเพรียงกันทาง กายด้วย ใจนั้นพร้อมเพรียงกันด้วยบุญกุศล ส่วนกายก็พร้อมเพรียง ด้วยการมาร่วมพิธี มาประชุมนั่งอยู่ด้วยกัน

เมื่อบรรยากาศและกิจกรรมเป็นบุญเป็นกุศล เป็นการเริ่มต้นที่ดี อย่างนี้ ก็เป็นเครื่องส่งเสริมชีวิต โดยเป็นเครื่องปรุงแต่งที่ดี หรือเป็น ปัจจัยอันดีที่จะส่งเสริมให้ชีวิตเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

อายุ ๖๐ ปีนี้ถือว่าเป็นปีที่สำคัญ และนิยมกันว่าเป็นกาละพิเศษ คือพิเศษทั้งในแง่ของการครบรอบใหญ่ถึงห้ารอบ และในแง่ของผู้ทำงาน ราชการก็เป็นวาระเกษียณอายุราชการ

วันเกิดครบห้ารอบเป็นเรื่องเกี่ยวกับอายุที่สำคัญ และว่าที่จริง ทุกท่านที่เป็นเจ้าของวันเกิดมาทำบุญวันนี้ ก็มีอายุใกล้ๆ กัน คือมีอายุ อยู่ในช่วงหกสิบปี

ถ้ารู้เข้าใจ จะอยากให้อายุมาก

อายุในช่วงหกสิบปี เป็นกาลเวลาสำคัญที่ชีวิตก้าวเดินหน้ามา เรา พูตกันว่าชักรจะมีอายุมากแล้ว

ที่จริงนั้น คำว่า “อายุมาก” ในภาษาพระนี่ดี แต่ในภาษาไทยเรา อยากจะให้อายุน้อย ในภาษาพระกลับกัน ถ้าอายุน้อยไม่ดี อายุมากจึง จะดี ทำไมจึงว่าอย่างนั้น

ขอให้ดูในคำให้พรว่า อายุ วัฒน โณ สุขัง พลัง ซึ่งเริ่มที่อายุ บอก

ว่าให้มีทุกอย่างมากมาย มีสุขมากมาย มีกำลังมากมาย มีวรรณะก็มาก แล้วก็ต้องมีอายุมากด้วย

ที่ว่าให้พร อายุ วรรณะ สุขขัง พลัง ก็คือบอกว่าให้มีอายุมากมาย มีวรรณะมากมาย คือสวยงามมาก มีสุขมาก และมีพลังกำลังมาก แล้วทำไมเราไม่ชอบบวช อายุมากมาย เราน่าจะชอบ

ทำไมไม่ว่าอายุมากดี ก็ต้องมาดูคำแปลก่อนว่าอายุแปลว่าอะไร อายุในภาษาพระนั้น มีความหมายที่ดีมาก ญาติโยมต้องเข้าใจ

“อายุ” นี้ ถ้าแปลเป็นภาษาไทยง่ายๆ ก็แปลว่า **พลังหล่อเลี้ยงชีวิต** หรือปัจจัยส่งเสริมที่จะหล่อเลี้ยงให้ชีวิตมีความเข้มแข็ง และดำรงอยู่ได้ดีอย่างมั่นคง เพราะฉะนั้นอายุยิ่งมากก็ยิ่งดี ไม่ได้หมายความว่า เป็นช่วงเวลาของการเป็นอยู่ว่าอยู่มานาน แต่หมายถึงขณะนี้แหละ ถ้าเรามีอายุมากก็คือ มีพลังชีวิตมาก แสดงว่าเราต้องแข็งแรง เราจึงมีอายุมาก

เพราะฉะนั้น ทุกคนในแต่ละขณะนี้แหละ สามารถจะมีอายุน้อยหรืออายุมากได้ทุกคน

คนที่เรียกในภาษาไทยว่าอายุมาก ก็อาจจะมียายุของชีวิตน้อย คือมีพลังชีวิตน้อยนั่นเอง

แต่เด็กที่เราเรียกว่าอายุน้อยก็อาจจะมียายุมาก หมายความว่าแกมีพลังชีวิตเข้มแข็ง หรือมีปัจจัยเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตอย่างดี

เพราะฉะนั้น ในภาษาพระ ความหมายของการมีอายุน้อย และอายุมาก จึงไม่เหมือนในภาษาไทย

เป็นอันว่า ในที่นี้เราพูดตามภาษาพระว่าอายุมากดี แสดงว่าชีวิตเข้มแข็ง เมื่ออายุมีความหมายอย่างนี้แล้ว เราก็ต้องพยายามส่งเสริม

อายุ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนวิธีปฏิบัติ คือธรรมะ ที่จะทำให้เรามีอายุมาก หรือมีพลังชีวิตเข้มแข็ง

ถ้าพูดเป็นภาษาไทยว่าอายุมาก ก็อาจจะรู้สึกขี้ตู่ ก็เปลี่ยนเสียใหม่ว่า มีพลังอายุหรือพลังชีวิตเข้มแข็ง

หาคำตอบให้ได้ ว่าพลังชีวิตอยู่ที่ไหน

การที่จะมีพลังอายุเข้มแข็ง ทำได้อย่างไร ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติ และวิธีทำก็มีหลายอย่าง หลักอย่างหนึ่งทางพระบอกไว้ว่าจะทำให้มีอายุยืน การที่จะมีอายุยืนก็เพราะมีพลังชีวิตเข้มแข็ง เริ่มด้วย

๑. มีความใฝ่ปรารถนา หมายถึงความใฝ่ปรารถนาที่จะทำอะไรที่ดีงาม คนเรานั้น ชีวิตจะมีพลังที่เข้มแข็งได้ ต้องมีความใฝ่ปรารถนาที่จะทำอะไรบางอย่าง

ถ้าเรามีความใฝ่ปรารถนาที่จะทำอะไรที่ดีงาม หรือคิดว่าสิ่งนี้ดีงามเราจะต้องทำ ฉันจะต้องอยู่ทำสิ่งนี้ให้ได้ ความใฝ่ปรารถนาก็จะทำให้ชีวิตเข้มแข็งขึ้นมาทันที พลังชีวิตจะเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ในสมัยโบราณ เขาจึงมีวิธีการคล้ายๆ เป็นอุบายให้คนแก่หรือท่านผู้เฒ่าชราทำอะไรสักอย่างที่มีมุ่งหมายไว้ในใจว่า ฉันอยากจะทำนั่นทำนี่ และมักจะไปเอาที่บุญกุศล อย่างเช่นในสมัยก่อนยังไม่มีการพุทธรูปมากเหมือนในสมัยนี้ ท่านมักจะบอกว่าต้องสร้างพระแล้วใจก็ไปติดอยู่กับความปรารถนาที่จะสร้างพระนั้น

หรือว่าญาติโยมคิดจะทำอะไรที่ดีๆ งามๆ แม้แต่เกี่ยวกับลูกหลานว่าจะทำให้เขามีความเจริญก้าวหน้า จะทำอย่างนั้นอย่างนี้ให้ได้

ใจที่ใฝ่ปรารถนาจะทำสิ่งที่ดีงามนั้น จะทำให้ชีวิตมีพลังขึ้นมาทันที

นี่เป็นตัวที่หนึ่ง เรียกว่า “ฉันทะ” คือความใฝ่ปรารถนาที่จะทำอะไรสักอย่างที่ดีงาม ซึ่งควรจะให้เข้มแข็งหนักแน่น จนกระทั่งว่า ถ้านี้กว่าสิ่งนั้นดีงามควรจะทำเท่าๆ อาจจะทำกับใจของตัวเองว่า **ถ้างานนี้ยังไม่เสร็จ ฉันตายไม่ได้** ต้องให้แรงอย่างนั้น

ถ้ามีใจใฝ่ปรารถนาจะทำอะไรที่ดีงามแรงกล้า แล้วมันจะเป็นพลังที่ใหญ่เป็นที่หนึ่ง เป็นตัวปรุงแต่งชีวิต เรียกว่า**อายุสังขาร**

เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า แม้จะทรงพระชรา เมื่อยังทรงมีอะไรที่จะกระทำ เช่นว่าทรงมีพระประสงค์จะบำเพ็ญพุทธกิจ ก็จะทำทรงพระชนม์อยู่ต่อไป ตอนที่**ปลงอายุสังขาร** ก็คือทรงวางแล้ว ไม่ปรุงแต่งอายุต่อแล้ว

“อายุสังขาร” แปลว่า เครื่องปรุงแต่งอายุ คือ หาเครื่องช่วยมาทำให้อายุมีพลังเข้มแข็งต่อไป ว่าฉันจะต้องทำโน่นต้องทำนี่อยู่ ถ้าอย่างนี้ละก็อยู่ได้ต่อไป

ข้อที่ ๑ นี้สำคัญแค่ไหน ขอให้ดูเถิด พระพุทธเจ้าพอตกลงว่า พระพุทธศาสนามั่นคงพอแล้ว พุทธบริษัท ๔ เข้มแข็งพอแล้ว เขาจับมอบภาระได้แล้ว พระองค์ก็ทรง**ปลงอายุสังขาร** บอกว่าพอแล้ว พระองค์ก็เลยประกาศว่า จะปรินิพพานเมื่อนั้นเมื่อนี้

หลักข้อนี้ใช้ได้กับทุกคน ข้อที่ ๑ คือ ต้องมีใจใฝ่ปรารถนาที่จะทำอะไรที่ดีงาม แล้วตั้งมั่นไว้ แต่่มองให้ชัดว่า อันนี้ดีแน่ และคิดจะทำจริงๆ

พอจับแก่นอายุได้ ก็พัฒนาต่อไปให้ครบชุด

๒. มีความเพียรมุ่งหน้าก้าวไป พอมีใจใฝ่ปรารถนาจะทำสิ่งที่ดี

งามนั้นแล้ว ก็มุ่งหน้าไป คือมุ่งที่จุดเดิวนั้น เดินหน้าต่อไปในการเพียรพยายามทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ ก็ยังมีพลังแรงมากขึ้น ความเพียรพยายามมุ่งหน้าก้าวไปนี้เป็นพลังที่สำคัญ ซึ่งจะไปประสานสอดคล้องกับข้อที่ ๓

๓. มีใจแน่วอยู่กับสิ่งที่อยากทำนั้น เมื่อแน่วแล้วก็จดจ่อ จนอาจจะถึงขั้นที่เรียกว่าอุทิศตัวอุทิศใจให้

คนแก่ หรือคนที่มีอายุมากนั้น ถ้าไม่มีอะไรทำ

๑) มักจะนั่งคิดถึงความหลังหรือเรื่องเก่า

๒) รับกระทบอารมณ์ต่างๆ ลูกหลานทำโน่นทำนี่ ถูกทุถูกตบบ้าง ชัดหูชัดตาบ้าง ก็มักเก็บมาเป็นอารมณ์ ที่นี้ก็บ่นเรื่อยไป ใจคอก็อาจจะเศร้าหมอง

แต่ถ้ามีอะไรจะทำชัดเจน ใจก็จะไปอยู่ที่นั่น คราวนี้ไม่ว่าจะมีเรื่องอะไรเข้ามา หรือมีอารมณ์มากระทบ ก็ไม่รับ หรือเข้ามาเดี๋ยวเดียวก็ผ่านหมด ที่นี้ก็สบาย เพราะใจไปอยู่กับบุญกุศล หรือความดีที่จะทำ นี่คือ ได้ข้อ ๓ แล้ว ใจจะแน่ว ตัดอารมณ์กระทบออกไปหมดเลย

คนที่มีอายุสูง มักจะมีปัญหา คือรับอารมณ์กระทบ ที่เข้ามาทางตา ทางหู จากลูกหลานหรือคนใกล้เคียงนั้นแหละ แต่ถ้าทำได้อย่างที่ว่ามานี้ ก็สบาย ตัดทุกข์ ตัดกังวล ตัดเรื่องหงุดหงิดไปหมด

๔. มีการคิดพิจารณาใช้ปัญญา เมื่อมีอะไรที่จะต้องทำแล้วและใจก็อยู่ที่นั่น คราวนี้ก็คิดว่าจะทำอย่างไร มันบกพร่องตรงไหน จะแก้ไขอย่างไร ก็วางแผนคิดด้วยปัญญา

ตอนนี้คิดเชิงปัญญา ไม่คิดเชิงอารมณ์แล้ว เรียกว่าไม่คิดแบบปรุงแต่ง แต่คิดด้วยปัญญา คิดหาเหตุผล คิดวางแผน คิดแก้ไข คิดปรับปรุง โดยใช้ปัญญาพิจารณา สมองก็ไม่ฝ่อ เพราะความคิดเดินอยู่

เรื่อย

สี่ข้อนี้แหละ พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว บางทีเราก็ไม่ได้คิดวาทธรรม ๔ ข้อนี้จะทำให้อายุยืน เพราะไม่รู้จักรู้ว่ามันเป็นเครื่องปรุงแต่งชีวิตหรือปรุงแต่งอายุ ที่เรียกว่าอายุสังขาร

พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า ถ้ามีธรรม ๔ ประการนี้แล้ว อยู่ไปได้จนอายุขัยเลย หมายความว่า อายุขัยของคนเราในช่วงแต่ละยุคๆ นั้นสั้นยาวไม่เท่ากัน ยุคนี้ถือว่าอายุขัย ๑๐๐ ปี เราก็อยู่ไปได้ ๑๐๐ ปี ถ้าวางใจจัดการชีวิตได้ถูกต้องแล้วและวางไว้ให้ดี ก็อยู่ได้

ธรรม ๔ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า อิทธิบาท ๔ ที่นี้ก็บอกภาษาพระให้ คือ

- ๑) **ฉันทะ** ความไม่ปรารถนาที่จะทำ คือความอยากจะทำนั่นเอง เป็นจุดเริ่มว่าต้องมีอะไรที่อยากจะทำ ที่ดีงามและชัดเจน
- ๒) **วิริยะ** ความมีใจเข้มแข็งแกร่งกล้ามุ่งหน้าพยายามทำไป
- ๓) **จิตตะ** ความมีใจแน่ว จดจ่อ อุทิศตัวต่อสิ่งนั้น
- ๔) **วิมังสา** การไตร่ตรองพิจารณา ใช้ปัญญาใคร่ครวญในการที่จะปรับปรุงแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้นไป จนกว่าจะสมบูรณ์

สี่ข้อนี้เป็นหลักความจริงตามธรรมดาของธรรมชาติ ถ้าญาติโยมที่สูงอายุนำไปใช้ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมาก และรับรองผลได้มาก วันนี้จึงยกหลักธรรมนี้ขึ้นมา

แม้แต่ลูกหลาน หรือท่านที่อายุยังไม่สูง ก็ใช้ประโยชน์ได้ และควรเอาไปช่วยท่านผู้ใหญ่ คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยายด้วย

แม้เพียงแค่ออกที่ให้อายุยืนอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นบุญกุศล เช่น ระลึกรู้ถึงสิ่งที่ทำไปแล้ว ว่าท่านได้ทำบุญทำกุศลทำความดีอะไรไว้

ลูกหลานก็คอยยกเอาเรื่องนี้ขึ้นมาพูด ทำให้ใจของปู่ย่าตายายอยู่กับสิ่ง
นั้นที่ดียิ่งงาม ไม่ให้ใจท่านไปอยู่กับเรื่องที่วุ่นวาย เตือนเตือน ชุณมัวเศร้า
หมอง

ส่วนอะไรที่ทำให้ใจชุณมัวเศร้าหมอง พอมันจะเกิดขึ้น เราก็ใช้สติ
กันออกไปหมดเลย แล้วก็หยุด

สติเป็นตัวจับ เหมือนเป็นนายประตุ พอมีอะไรที่ไม่ถูกต้อง ไม่ได้
ไม่งาม เราจะให้ตัวไหนเข้าตัวไหนไม่เข้า เราก็ใช้สตินั้นแหละจัดการ

พอตัวไหนจะเข้ามา สติก็เจอก่อนเพราะเป็นนายประตุ ตัวนี้ไม่ดี
ก็กันออกไปเลย ไม่ให้เข้ามาสู่จิตใจ ส่วนอันไหนที่ดี ทำให้จิตใจดีงาม
เบิกบานผ่องใส ก็เอาเข้ามา สติก็เปิดรับ อย่างนี้ก็สบาย ชีวิตก็มีความ
สุขความเจริญอกงาม

เมื่ออายุดับหน้า เราก็เต็มพลังอายุไปด้วย

วันเกิดเป็นวันที่เราเริ่มต้น วันเกิดคือวันเริ่มต้นของชีวิต และใน
แต่ละปีถือว่าเป็นการเริ่มต้นในรอบอายุของปีนั้นๆ ที่สำคัญก็คือ ให้นำ
คติและความหมายของการเกิดนี้มาใช้ประโยชน์ ว่าการเกิดของชีวิต ที่
เราเรียกกันว่าเกิดเมื่อวันนั้นปีนั้น อย่างนี้เป็น การเกิดครั้งเดียวของชีวิต

แต่ที่จริงนั้น ถ้าว่าทางธรรมแล้ว การเกิดมีอยู่ทุกเวลา และเราก็
เกิดอยู่ตลอดเวลา ทั้งร่างกายของเรา และจิตใจของเรา หรือทั้ง
รูปธรรมและนามธรรมหมดทั้งชีวิตนี้ เกิดอยู่ทุกขณะ

ในทางร่างกาย เรามีเซลล์เก่าและเซลล์ใหม่ มันเกิดต่อกันแทน
กันอยู่ตลอดเวลา

ทางจิตใจนี้ ทุกขณะก็มีความเกิด ทั้งเกิดดีและเกิดไม่ดี เมื่อ

โกรธขึ้นมา ที่เรียกว่าเกิดความโกรธ ก็เป็นการเกิดไม่ดี ถ้าเกิดความอึดใจขึ้นมา ก็เป็นเกิดดี เรียกว่าเกิดกุศล เกิดเมตตาทขึ้นมา เกิดมีไมตรี เกิดศรัทธา เกิดเยอะเยอะไปหมด ในใจของเรามีการเกิดตลอดเวลา เรียกว่า เกิดกุศล และเกิดอกุศล

ในเมื่อการเกิดโดยทั่วไปมี ๒ แบบอย่างนี้ เราจะเลือกเกิดแบบไหน เราก็ต้องเลือกเกิดกุศล คือต้องทำให้มีการเกิดที่ดีที่สุดตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น วันเกิดจึงมีความหมายที่โยงมาใช้ปฏิบัติได้ คือ ทำให้มีการเกิดของกุศล

ถ้าทำใจของเราให้เกิดกุศลได้ตลอดเวลาแล้ว ชีวิตก็เจริญงอกงาม เพราะการที่ชีวิตของเราเจริญเติบโตมานี้ ไม่ใช่ว่าเกิดครั้งเดียวในวันเกิดที่เริ่มต้นชีวิตเท่านั้น แต่มันต้องมีการเกิดทุกขณะต่อจากนั้น ชีวิตจึงเจริญงอกงาม เติบโตขึ้นมาได้

กุศลคือความดีงามต่างๆ เริ่มต้นขึ้นในใจ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว มันก็เข้าสู่ความคิด และออกมาสู่การพูดการทำ แล้วก็เจริญงอกงามต่อไป

การที่มันเจริญงอกงาม ก็คือเกิดบ่อยๆ เช่นให้ศรัทธาเกิดบ่อยๆ หรือเมตตาทาเกิดบ่อยๆ ต่อมาศรัทธา หรือเมตตานั้นก็เจริญขยายงอกงามยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อทำให้เกิดบ่อยๆ ก็เจริญงอกงาม

พอเจริญงอกงามแล้ว ความเกิดของกุศลตัวนั้นก็จะมีการส่งต่อไปให้ตัวอื่นรับช่วงอีก เช่นเมื่อเราเกิดศรัทธาขึ้นมา เราก็อาจจะนึกอยากจะทำบุญทำกุศลอย่างนั้นอย่างนี้ต่อไปอีก เรียกว่ามันเป็นปัจจัยแก่กัน ก็หนุนเนื่องกัน

ฉะนั้น กุศลก็ตาม อกุศลก็ตาม จึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เป็นปัจจัยต่อกัน พอตัวหนึ่งมาแล้ว เราก็ทำให้มันเป็นปัจจัยต่อไปยังอีก

ตัวหนึ่ง อีกตัวหนึ่งก็ตามมา แล้วก็หมุนกันไปๆ คนที่ฉลาดในกระบวนเหตุปัจจัย จึงสามารถทำสิ่งที่ตั้งงามให้ขยายเพิ่มพูนได้มากมาย ทั้งหมดนี้รวมแล้วก็อยู่ในคำว่าเจริญอกงาม

เมื่อวันเกิดเป็นนิมิตในคติว่าเราจะต้องทำให้เกิดกุศลในใจอย่างนี้ เราจึงควรพยายามทำให้เกิดธรรมะเหล่านี้ เริ่มด้วยเกิด**ฉันทะ** คือความใฝ่ปรารถนาจะทำสิ่งที่ตั้งงาม แล้วก็เกิด**วิริยะ** คือมีความเพียรมุ่งหน้าจะไปทำสิ่งนั้น และ**จิตตะ** คือความมีใจแน่วจ้องจะทำสิ่งนั้น พร้อมทั้ง**วิมังสา** ได้แก่การใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองในเรื่องที่ทำนั้น

สร้างสรรคข้างใน ให้สอดคล้องกันกับสร้างสรรคข้างนอก

พร้อมกันนั้น ควรจะมีอีก ๕ ตัว ให้เป็นเครื่องหมายของธรรม ๕ อย่าง ที่จะเข้าคู่กับอายุ ๕ รอบ เป็นตัวอย่างของการทำให้เกิดกุศลขึ้นในใจตลอดไปทุกขณะ ถ้าใครทำได้ ก็เอามารวมกับ**อิทธิบาท ๔** เมื่อก็คราวนี้จะดีใหญ่เลย

ธรรม ๕ ตัวนี้พระพุทธเจ้าตรัสเสมอ ถือว่าเป็นธรรมะคู่ชีวิตของทุกท่าน เหมือนอยู่ในใจตั้งแต่ท่านเกิดขึ้นมา ถ้าใครทำได้ ชีวิตจะเจริญอกงาม มีความสุขทุกเวลา และอายุก็จะยืนด้วย ๕ อย่างอะไรบ้าง

๑. ท่านให้มีความร่าเริงเบิกบานใจตลอดเวลา เรียกว่า**ปราโมทย์** เป็นธรรมที่สำคัญมาก ถือว่าเป็นธรรมพื้นจิต ถ้าใครอยากเป็นชาวพุทธที่ดี ต้องพยายามสร้างปราโมทย์ไว้ประจำใจให้ได้

พระพุทธเจ้าถึงกับตรัสไว้ในธรรมบทว่า “**ปาโมชฺชพฺพุโล ภิกฺขุ** **ทุกฺขสฺสหนฺตํ กริสฺสตี**” ภิกษุผู้มากด้วยปราโมทย์ จักกระทำความสิ้นทุกข์ได้ ใครที่ใจมีปราโมทย์อยู่เสมอ จะหมดความทุกข์ บรรลุนิพพานได้

ชาวพุทธบางทีก็ไม่ได้นึกถึง มัวไปคิดอะไร จะทำโน่นทำนี่ที่อยากเย็น แต่ไม่ได้ทำของง่าย ๆ คือปราโมทย์ในใจของเรา

ใจที่จะไปนิพพานได้ต้องมีปราโมทย์ ถ้าไม่มีปราโมทย์ก็จะไม่ไป เพราะฉะนั้น ต้องทำกับใจของตัวเองให้ได้ก่อน

ใจมีปราโมทย์ คือใจที่รำเรียงเบิกบานแจ่มใส จิตใจที่ไปนิพพานเป็นใจที่โล่งโปร่งเบา ไม่ขุ่นมัว ไม่เศร้าหมอง ปราโมทย์ทำให้ไม่มีความขุ่นมัวเศร้าหมอง เพราะฉะนั้น ญาติโยมต้องทำใจให้ได้ปราโมทย์ทุกเวลา คือรำเรียง เบิกบาน แจ่มใส เป็นพื้นจิตประจำใจ

๒. **ปีติ** ความอิ่มใจ ปลาบปลื้ม ข้อนี้เจาะลงไปในแต่ละเรื่องแต่ละกิจ เวลาทำอะไร เช่นอย่างโยมทำครัว เรารู้อยู่แล้วว่ากำลังทำบุญทำกุศล เดี่ยวอาหารเสร็จก็จะได้ถวายพระ เลี้ยงพระ พระท่านก็จะได้ฉันฉันแล้วท่านก็จะได้มีกำลังไปทำหน้าที่การงาน ทำศาสนกิจ ได้เล่าเรียนศึกษาปฏิบัติ แหม เราได้มีส่วนช่วยอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เสริมกำลังพระ ให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรือง มองเห็นโล่งไปหมด การที่เราทำทุกอย่างนี้ ก็จะเป็นไปเพื่อผลดีอย่างนั้น นึกขึ้นมา ก็อิ่มใจ ปลื้มใจ

ตอนนี้ปัญญาก็มาด้วย คือเวลาทำอะไรเราก็มองเห็นว่า ผลดีจะเกิดอย่างนั้นๆ แม้แต่กวาดบ้าน ทำครัว หรือล้างจาน หรือหุงข้าว ทุกขณะโยมนึกอย่างนี้แล้วก็อิ่มใจ ปลื้มใจ เรียกว่ามีปีติ

เมื่อมีปราโมทย์เป็นพื้นใจแล้ว ก็ให้มีปีติ ไม่ว่าจะทำอะไรทุกอย่าง แม้แต่ทำงานทำการ

อย่างคุณหมอรักษาคคนเป็นโรค ทำให้คนเจ็บไข้หายป่วยแข็งแรง พอนึกถึงภาพของเขาที่จะแข็งแรง เขาหายป่วยสบายแล้ว ก็นึกไปถึงสังคมที่ดีเข้มแข็ง นึกไปอย่างนี้

ไปปลูกต้นไม้ ก็มองเห็นว่าจะได้ช่วยประเทศชาติ หรือมาช่วยวัด ให้เป็นที่รื่นรมย์ร่มรื่น เป็นที่เชิดชูจิตใจคน ให้เขามีความสุข

เวลาทำงาน ใจของเราอาจจะเครียดได้ ใจไม่สบาย แต่ถ้าเรานึก ไปไกลโดยมองเห็นผลที่จะเกิดขึ้นในทางที่ดี ปีติจะเกิด พอปีติอ้อมใจ มาแล้ว ก็ได้เครื่องบำรุงตัวที่ ๒

๓. **ปีสัสฺสทธิ** แปลว่าความผ่อนคลาย ซึ่งเดี๋ยวนี้ต้องการกันมาก มันตรงข้ามกับความเครียด คนเดี๋ยวนี้ทำงานแล้วเครียด เพราะมีความ กังวล เพราะมีโลหะ มีโทษ มีความกระวนกระวาย อะไรต่างๆ มาก

แต่ถ้าใจนึกถึงผลดีที่จะเกิดขึ้น ก็จะทำให้สบายใจ ไม่เครียด ทำงานด้วยความผ่อนคลาย ใจก็สงบเย็น เป็นปีสัสฺสทธิ พอใจผ่อนคลาย กายก็ผ่อนคลายด้วย

กายกับใจนี้มีจุดบรรจบกันที่ปีสัสฺสทธิ ถ้ากายเครียด ใจก็เครียด ถ้าใจเครียด กายก็เครียด ทีนี้พอใจผ่อนคลาย กายก็ผ่อนคลายด้วย เรียกว่ามีปีสัสฺสทธิ

๔. **สุข** พอมีปราโมทย์ มีปีติ มีปีสัสฺสทธิแล้ว ก็มีความสุข ซึ่งแปล ง่ายๆ ว่าความฉ่ำชื่นรื่นใจ คือใจมันรื่นสบาย ไม่ติดขัด ไม่มีอะไรบีบคั้น มันโล่ง มันโปร่ง มันคล่อง มันสะดวก ตรงข้ามกับทุกข์ที่มันติดขัด บีบ คั้น ชัดช้อย

๕. ถึงตอนนี้อะไรก็อยู่ตัว และตั้งมั่น ไม่มีอะไรมารบกวน ไม่ กระสับกระส่าย ไม่พลุ่งพล่าน ไม่กระวนกระวาย ที่ว่าอยู่ตัว คือใจกำลัง คิดกำลังทำอะไร ก็อยู่กับสิ่งนั้น การที่ไม่มีอะไรมารบกวนได้เลย ใจอยู่ ตัวตั้งมั่นอย่างนี้ เรียกว่าสมาธิ

พอใจเป็นสมาธิ ซึ่งเป็นที่ชุมนุมของสิ่งที่ตั้งงาม ธรรมที่เป็นบุญ

บุคคลก็มาบรรจบรวมกันที่นี้หมด

เป็นอันว่าธรรม ๕ ตัวนี้ เข้ากับอายุ ๕ รอบ ก็เอาจอบละตัว แล้ว
ก็มาบรรจบตอนนี้ให้ครบ ๕

ขอทวนอีกครั้งหนึ่งว่า

- ๑) ปราโมทย์ ความว่าเริงแจ่มใสเบิกบานใจ
- ๒) ปีติ ความเอิบอ้อมใจปลื้มใจ
- ๓) ปัสสัทธิ ความผ่อนคลาย สงบเย็นกายใจ
- ๔) สุข ความนำชื่นรื่นใจ
- ๕) สมภาิ ความอยู่ตัวของจิตใจ ที่ตั้งมั่นสงบแน่วแน่

พอได้ ๕ ตัวนี้แล้ว ก็สบายแน่เลย ทำตัวนี้ ท่านเรียกว่า**ธรรม
สมภาิ** คือความที่ธรรมะซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญมาแนวรวมกัน
เรียกว่าประชุมพร้อม

ต่อจากนี้ก็เกิดจิตต**สมภาิ** พอจิตเป็นสมภาิแล้วก็เอามาใช้ชวนเจริญ
ปัญญาให้มาทำงานได้ คือเอามาใช้เป็นบาทฐานของการคิด

เมื่อจิตใจผ่องใส ก็คิดโล่ง คิดโปร่ง คิดได้ผลดี พระพุทธเจ้าจึง
ให้ใช้สมภาิเป็นฐานของปัญญาต่อไป หรือแม้จะทำงานทำการอะไร ใจ
เป็นสมภาิแล้วก็ทำได้ผลดี

ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็จะเป็นการสร้างสรรค้อย่างครบวงจร ทั้ง
สร้างสรรคชีวิตจิตใจ และสร้างสรรคัลังคมไปด้วยกัน พร้อมกัน
สร้างสรรคข้างในสอดคล้องกันไปกับการสร้างสรรคข้างนอก

เกิดกุศล เป็นมงคลมหาศาล

วันนี้แค่วันนี้ได้ธรรมะ ๕ ตัวนี้ก็สบายแล้ว ยิ่งไงๆ ก็ให้ ๕ ตัวนี้

เกิดในใจเป็นประจำ ที่ว่าวันเกิด ก็ขอให้เป็นนิमितหมายว่า ต่อไปนี้ให้เรา
เกิดกุศลตลอดเวลา และกุศลสำคัญที่เกิดง่ายเพราะมันอยู่ในใจแน่นอน ก็
คือ ๕ ตัวนี้ ได้แก่ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข สมภาติ

เมื่อมันเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ให้มันไปประสานกับอิทธิบาท ๔ คราวนี้
ก็เป็นช่วงยาวเลย ว่ากำหนด

อิทธิบาท ๔ ก็อย่างที่ว่าแล้ว เริ่มด้วยใจปรารถนาจะทำอะไรที่ดี
งาม คิดขึ้นมาให้ชัด แล้วมีความเพียรมุ่งหน้าไปทำมัน มีใจอยู่กับมัน
และใช้ปัญญา ที่เรียกว่าวิมังสา คิดการ พิจารณาเหตุปัจจัย ไม่มี
อารมณ์วุ่นวายเข้าไปเกี่ยวข้อง

เมื่อจิตใจไม่มีอารมณ์ขุ่นมัวและเศร้าหมอง ก็ได้ผลดี ทั้งแก้ไข
ของเรา และแก่งานที่ทำ

นี่คือธรรมะประจำวันเกิด โดยเฉพาะวันเกิดที่อายุครบ ๕ รอบ ก็
ขออนุโมทนาเจ้าของวันเกิดทุกท่านที่ได้มาทำบุญทำกุศล โดยถือว่า พอ
ทำบุญนี้กุศลก็เริ่มเกิดแล้ว เข้าหลักที่บอกไว้แล้ว คือใจที่มีความคิดผุด
ขึ้นมาว่าจะทำบุญ นี่ก็คือ เกิดกุศลแล้ว

พอเกิดกุศลว่าจะทำบุญ ก็ต้องมีศรัทธา ต้องมีใจเมตตา เช่น
ปรารถนาดีต่อพระ ต่อพระศาสนา มีใจเมตตาต่อญาติมิตร ฯลฯ

ทั้งนี้ รวมทั้งญาติโยมที่มาร่วมอนุโมทนา ทำบุญ ก็มีไมตรีจิต
เกิดขึ้นในใจ ล้วนแต่เกิดดีๆทั้งนั้น เมื่อเกิดดีแล้วก็รักษาคุณสมบัติที่ดีที่
เกิดนี้ไว้ และพยายามให้มันส่งต่อหนุนกันไปเรื่อยๆ กุศลต่างๆ ก็จะ
เจริญออกงาม

เมื่อจิตใจของเราเจริญออกงามแล้ว ชีวิตของเราก็เจริญออกงาม
ไปด้วย และเมื่อกุศลเจริญออกงามในชีวิตของเราแล้ว เพราะมันเป็นสิ่ง

ที่ดี เมื่อขยายไปสู่ผู้อื่นก็เกิดเป็นความดีในการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกัน ทำให้อยู่ร่วมกันได้ดี ทำให้เกิดความสามัคคีเป็นต้น ลังคมก็จะร่มเย็น เป็นสุข

ฉะนั้น การเกิดกุศลจึงเป็นมงคลที่แท้ ซึ่งมีคุณมหาศาล ทั้งแก่ชีวิตของตนเอง และแก่เพื่อนมนุษย์ผู้อื่นที่ร่วมสังคม ทำให้อยู่ด้วยความ มีสันติสุขกันต่อไป

วันนี้ อาตมาพาขออนุโมทนาทุกท่านอีกครั้งหนึ่ง ในการที่ได้มา ทำบุญเนื่องในโอกาสวันเกิด และอนุโมทนาญาติมิตรทุกท่านพร้อมกัน ด้วย ที่ได้มาร่วมบุญร่วมกุศลด้วยการมีจิตใจเป็นสามัคคีดังที่กล่าวมา

เป็นอันว่า ได้ทั้งกุศลส่วนตนของแต่ละท่านแต่ละบุคคล เช่น ศรัทธา ฉันทะ เมตตาไมตรี เป็นต้น และกุศลร่วมกัน มีสามัคคีเป็นต้น ก็ขอให้บุญกุศลนี้ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็จงเจริญอกงาม เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป

ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย เป็นปัจจัยอภิบาลรักษา พุทธาณู-
ภาวณะ ธัมมานูภาวณะ สังฆานูภาวณะ ด้วยอาณูภาพคุณพระรัตนตรัย
พร้อมทั้งบุญกุศล มีศรัทธาและเมตตาเป็นต้น ที่ญาติมิตรทั้งหลายได้
ตั้งขึ้นในจิตใจแล้ว จงเจริญอกงามขึ้นมา มีกำลังอภิบาลรักษาให้ทุก
ท่าน เริ่มตั้งแต่เจ้าของวันเกิดเป็นต้นไป พร้อมทั้งครอบครัวญาติมิตร
ทุกคน เจริญอกงามด้วยจตุรพิธพรชัย

ขอจงได้มีพลังแห่งชีวิต โดยเฉพาะปัจจัยเครื่องปรุงแต่งเสริม
กำลังชีวิตที่เรียกว่าอายุนั้น อันเข้มแข็ง เพื่อจะได้ดำรงชีวิตที่ดีงาม มี
ความสุข และสามารถทำประโยชน์เกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่
ครอบครัวของทุกคนเป็นต้นไป ให้อยู่กันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มี
ความเจริญสถาพร ตลอดกาลทุกเมื่อ เทอญ

ชีวิตจะงาม สังคมจะดี ต้องมีการศึกษาที่ไม่ผิด

จริงไหม ที่ว่า ในสังคมไทยทุกวันนี้:

คนชั้นที่สูงขึ้นมา หรือพวกมีระดับขึ้นหน้าในสังคม ก็มัก**จมปลัก**อยู่กับการเสพบริโภค ลุ่มหลงมัวเมาในกาเมเอาแต่จะสนุกสนานฟุ้งเพื่อเหิมเห่อบำรุงบำเรอเห็นแก่ตัว ถ้ามีโอกาสมาก ก็ยิ่ง**กอบโกย**เข้าตัว

ส่วนคนชั้นล่างลงไป หรือเหล่าชาวบ้านและคนที่ด้อยหน้าตา ก็มัก**เลื่อนลอย**ไปกับการหวังเพื่อรอผลดลบันดาล หรือหวังการหยิบยื่นความช่วยเหลือให้จากภายนอก คอยลาภลอยจากการพนันและหวยเบอร์ วอนไหว้ขอโชคจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้กระทั่งชุดเลขหวยและกราบไหว้สัตว์พิกลพิการแปลกประหลาด แล้วก็มีชีวิต

แบบอยู่ไปวันๆ

แต่เมื่อมองรวมแล้ว ทั้งสองพวก หรือทั้งสังคม คนไทยนี้ อยู่กันไปแบบมองเห็นแค่แคบๆ ใกล้เคียงๆ เอาแต่ตัวเอาแต่พวก ไม่มีจุดหมายรวมที่จะรวมใจให้มุ่งหน้าก้าวไปอย่างแข็งขันเป็นอันหนึ่งอันเดียว

ถ้าเป็นอย่างนี้จริง ก็เห็นชัดว่า คนไทยมีคุณภาพแค่ไหน สังคมไทยเข้มแข็งหรืออ่อนแอ ถ้ารู้ตัวว่า "แย" ก็ไม่ควรรอช้า ต้องรีบแก้ไข และแก้ไขให้ถูกหลักถูกวิธี

สำหรับคนพวกที่หนึ่ง ได้พูดถึงในที่อื่นมาแล้วมาก ในที่นี้จะพูดกว้างๆ โดยเน้นที่คนระดับล่างลงไป

แต่ไม่ว่าในระดับไหน เมื่อจะแก้ไข ถ้าหันมาดูทางด้านพระศาสนา วัดและพระสงฆ์ก็มีพันธะตามพระธรรมวินัยอยู่เต็มตัว ที่จะต้องเอาใจใส่ทำหน้าที่โดยไม่ประมาท

ที่นี้ก็มาดูกันว่า วัดและพระสงฆ์นั้น โดยหลักการก็ดี โดยปฏิบัติการก็ดี ควรจะทำ และได้ทำกิจหน้าที่กันอยู่อย่างไร ที่จะให้เป็นไปตามพระพุทธโอวาทที่ได้ตรัสฝากไว้ ให้ปฏิบัติกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชน ให้โลกพ้นยาก

เข็ญ เป็นแดนเกษมศานต์

อย่างน้อยก็ให้รู้กันพอเป็นที่สังเกตไว้

ภาค ๑

มองสังคมให้ถึงคน

- ✧ -

งานที่ต้องเฟื่องและเร่รัง คือพื้นฟูชนบท^{หนึ่ง}
ที่เป็นส่วนใหญ่ของประเทศไทย

- *ไม่ให้ความเสื่อมแบบเมืองไหลเข้าชนบท
แต่ให้ชนบทเป็นสติแก่เมือง*

อยากพูดถึงเรื่องเฉพาะกาลเทศะ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทย
เราจะพูดกันถึงหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เป็นเรื่องยืนตัวตั้งแต่
ครั้งพุทธกาลมาจนบัดนี้ แต่ในที่นี้ เมื่อพูดถึงเรื่องราวปัญหาของประเทศไทย
ก็เป็นเรื่องของกาลเทศะโดยเฉพาะ ซึ่งต้องเน้นเป็นจุดๆ ว่า *เวลานี้เรามี
ปัญหาอะไร ปัญหาเด่นอยู่ตรงไหน และเราจะต้องทำอะไร*

ประเทศไทยนี้ เมื่อโยงกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคมของเรา ก็
เป็นสังคมที่ประกอบด้วยชุมชนย่อยๆ มากมาย และชุมชนเหล่านั้นเวลานี้
ส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในชนบท ชนบทจึงเป็นฐานสำคัญของประเทศไทย

^{หนึ่ง} จากหนังสือ *ต้องฟื้นฟูวัด ให้ชนบทพัฒนา สังคมไทยจึงจะก้าวหน้าได้มั่นคง*
(สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดพิมพ์ครั้งแรก ต.ค. ๒๕๕๖) หน้า ๑-๑๘ [หนังสือนี้คือ
คำวิสิษฐา ของ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) แก่ พล ต.ท. อุดม เจริญ ผู้อำนวยการ พศ.
ที่วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทีก อ.สามพราน จ.นครปฐม เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๖
- ในการพิมพ์ครั้งใหม่ ก.ย. ๒๕๕๘ ได้จัดปรับลำดับหัวข้อใหม่ ให้เหมาะ
แก่การอ่านของคนทั่วไปมากขึ้น]

ยิ่งกว่านั้น ชุมชนชนบทยังมีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม กับอดีต กับประวัติศาสตร์มาก ชุมชนเมืองเสียอีกกลับมีภาวะที่เหมือนกับว่า ไม่ชัดเจน แปรปรวน หรือขาดตอน

ในเมื่อชนบทเป็นส่วนที่โยงกับพื้นฐานและภูมิหลังทางวัฒนธรรม รวมทั้งเรื่องของพระพุทธรศาสนา แล้วยังเป็นส่วนใหญ่ของประเทศชาติในปัจจุบันด้วย จึงเป็นจุดที่น่าจะเอาใจใส่เป็นพิเศษ

ชนบทน่าเอาใจใส่พิเศษ ทั้งในแง่ของสภาพเอื้อ ทั้งในแง่ของภาวะที่จำเป็น ทั้งในแง่ที่สำคัญต่อความดำรงอยู่ของประเทศชาติ และทั้งในแง่ที่เป็นจุดอ่อนแอก หรือกำลังอยู่ที่ทางสองแพร่ง จะไปตามอย่างสังคมเมืองหรือไม่

เวลานี้ชุมชนในชนบท เป็นส่วนใหญ่ของประเทศ ประเทศของเรานี้ราว ๗๐% ยังถือว่าเป็นชนบท และชนบทเวลานี้ **กำลังทรุด**

เมืองไทยเรามีปัญหามากอยู่แล้ว เช่น ในเรื่องบริโภคนิยมที่โถมเข้ามา ปัญหาอย่างที่ว่าหลายๆ กันอยู่ **หนึ่ง** ทำอย่างไรจะป้องกันไม่ให้ความเสื่อมแบบเมืองเข้าไปสู่ชนบท ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ

พร้อมกันนั้นก็ **สอง** ทำอย่างไรจะฟื้นของดีที่มีอยู่ในชนบท ให้มีชีวิตและมีกำลังขึ้นมา ถ้าทำได้ นอกจากจะป้องกันชุมชนชนบทไม่ให้เสื่อมทรุดแล้ว ชนบทนั้นจะกลับมาเป็นส่วนช่วยประเทศทั้งประเทศ

แต่เวลานี้ชนบทไทยอ่อนแอมาก บางทีพูดกันถึงขั้นว่า แดกสลายแล้ว ถูกซัดพัดพา ไม่มีกำลังที่จะตั้งตัวอยู่ได้ในกระแสโลกาภิวัตน์

เรื่องนี้เริ่มมาตั้งแต่ยุคที่อุตสาหกรรมเฟื่องฟู เด็กๆ ในชนบทเข้ามาเป็นแรงงานในกรุงเทพฯ ปรากฏว่าปัจจุบันนี้ ทั้งหญิงทั้งชาย หนุ่มสาว มาในวิถีของการเคลื่อนย้ายเพื่อเศรษฐกิจ ซึ่งในบางแง่ก็เป็นประโยชน์ต่อชนบท แต่ในแง่เสีย เมื่อจัดการไม่ดี ก็เกิดผลร้ายมากกว่า

คนที่สามารถเป็นกำลังของชนบท แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ กลับ

กลายเป็นปัญหาของเมือง ถ้าเขาอยู่ในชนบท เขาจะเป็นกำลังสำคัญ เป็นทรัพยากรที่มีค่า เป็นผู้นำของชนบท แต่คนเดียวกันนั้น พอเข้ามากรุงเทพฯ แล้ว เขากลับกลายเป็นคนที่ก่อปัญหาแก่เมือง อย่างนี้ลำบาก

กลายเป็นว่า คนที่จะเป็นขุมกำลังของชนบทนี้ ออกจากชนบท ไปเป็นปัญหาในเมือง แล้วชนบทก็ขาดแคลนทรัพยากรมนุษย์ ขาดแคลนกำลังคนในระดับที่จะเป็นผู้นำ อันนี้คือภาวะอย่างที่ว่า *แทบจะแตกสลาย*

ส.ส.บางท่านก็เอามาพูด โดยเห็นตรงกันว่า ชนบทบางถิ่นแทบจะไม่เหลือคนหนุ่มสาวเลย มีแต่คนแก่เลี้ยงหลาน ส่วนหนุ่มสาวที่เป็นพ่อแม่เด็กมาอยู่ในกรุงเทพฯ มาเป็นแรงงานประเภทกรรมกร อะไรทำนองนี้ แล้วส่งเงินไปให้ และผูกปิ่นโตให้ ปูย่าตายายเลี้ยงหลานไป ก็กินอาหารปิ่นโตนั้นไป

งานการในชนบทก็เหมือนกับถูกทอดทิ้ง การพัฒนาในชนบทก็ไม่มีนอกจากนั้น เมื่อมองดูองค์ประกอบของชุมชนชนบทก็ล้วนแต่เสื่อมทรุดลงไป

ถ้าชนบททรุด และคนบ้านนอกเข้ามาเป็นปัญหาแก่เมือง คนในเมืองต้องช่วยเสริมกำลังให้ชนบทฟื้นขึ้นมา ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาของเมืองเองด้วย

ที่ว่านี้ มิใช่ว่าจะไม่ให้ชาวชนบทเข้ามาหาโชคในเมือง แต่ต้องหาทางบริหาร และจัดการให้เข้ามาในปริมาณที่พอควรพอดี และมีทางพัฒนาคุณภาพ พร้อมกับที่ตัวชนบทเองต้องไม่ถูกทอดทิ้งให้ขาดกำลัง

วัดเป็นทุนเดิมของชุมชน ซึ่งมีอยู่แล้ว ถ้ารู้จักจัดให้ถูก ในฐานะที่เป็นศูนย์รวม และเป็นแหล่งธรรมแหล่งปัญญาของชุมชนนั้น วัดก็จะช่วยแก้ปัญหาและช่วยพัฒนาชนบทได้มากมาย

- **ฟื้นฟูบทบาทที่แท้ของวัดขึ้นมา**

ให้ประสานบ้านกับโรงเรียน พาชุมนคนก้าวไปด้วยกัน

ชุมชนชนบทนั้น เรียกกันมาในวงการศึกษาว่า **“บวร”**
(ประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียน)

แต่ตอนนี้ก็แยกไปตามๆ กัน บ้านก็แยกแล้ว เพราะว่าพ่อแม่จะออกโรงเรียนก็ไม่มีแรง และพ่อแม่เองก็ไม่มีหลักที่จะรับมือกับสภาพความเจริญสมัยใหม่ ตั้งรับไม่เป็นเลย ได้แคกลายเป็นเหยื่อของความเจริญปัจจุบันที่เป็นปัญหา

ส่วนโรงเรียน ก็มีปัญหอย่างหนัก อย่างที่ทราบกันอยู่แล้ว แล้วเหลืออะไร ก็เหลือวัด

แต่พอมาดูวัด ปรากฏว่า **วัด ก็ทรุดอีก**

วัดจำนวนมากไม่มีบทบาทต่อชุมชน คนจำนวนมาก โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น มองไม่เห็นความหมายของวัด ถ้าวัดไม่มีบทบาทต่อชุมชน หรือไม่ทำบทบาทที่ควรจะทำแล้ว ก็เป็นอันว่าหมดความหมาย

นี่แหละเป็นภาวะที่ชุมชนแตกสลาย เมื่อชุมชนแตกสลาย สังคมก็แตกสลาย แล้วประเทศชาติก็จะแตกสลายไปด้วย

ตอนนี้เราพูดได้ว่า พระในชนบทกำลังจะหมดบทบาทต่อชุมชน ส่วนที่หมดไปแล้วก็มาก ทำอย่างไรจะให้ฟื้นขึ้นมาได้ ก็**ต้องให้พระมีบทบาทที่ถูกต้องต่อชุมชน**

ถ้าพระทำบทบาทที่ถูกต้องไม่ได้ ท่านก็ต้องทำบทบาทอื่น เพราะท่านมีชีวิตที่สัมพันธ์กับประชาชน ต้องพึ่งพากันกับประชาชน ฉะนั้นท่านจึงต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน เมื่อตอบสนองด้วยบทบาทที่ถูกต้องไม่ได้ ก็เกิดบทบาทที่ไม่ดีขึ้นมา

กลายเป็นว่า มีเรื่องไสยศาสตร์ เรื่องนอกกลุ่มนอกทางนอกพระศาสนา

เจริญกันใหญ่ ถ้าเราไม่สามารถพัฒนาบทบาทที่ถูกต้องได้ ท่านก็ต้องออกไปสู่แนวทางนั้น เพราะท่านต้องอยู่กับชาวบ้าน มันเป็นธรรมดา อย่าไปว่าท่านอย่างเดียวไม่ถูก

เราจะต้องไปฟื้นฟู จะนั่นจึงขออย่าว่า **เวลานี้ต้องฟื้นฟูชุมชนในชนบทให้ได้** และในการฟื้นฟูชนบท วัดจะต้องเป็นผู้นำ จึงต้องให้พระมี **คุณภาพ**

ต้องให้พระมีการศึกษาที่ดีและถูกต้อง มีความสามารถ รู้ธรรมเนียมที่จะสอนประชาชนได้ นำประชาชนในทางที่ถูกต้องถูกทาง

เมื่อพระทำบทบาทที่ถูกต้อง ก็ยึดชุมชนอยู่ ยึดพ่อแม่ยึดบ้านไว้ได้ พ่อแม่ก็ส่งต่อไปยังโรงเรียน แล้วโรงเรียนก็มาร่วมมือกับวัด ในการที่จะเอื้อธรรมะ เอื้อศีลธรรม เอื้อความดีความงาม เอื้อการศึกษาการเรียนรู้อะไรต่างๆ แก่ประชาชนในชุมชนนั้น

ถ้าพระมีคุณภาพขึ้นมา ก็จะสามารถร่วมมือกับครูอาจารย์ในวงการศึกษาได้ ถ้าพระไม่มีคุณภาพ ก็ไม่รู้จะไปร่วมมือกับครูได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น เวลานี้เราต้องการส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือองค์ใดองค์หนึ่งของชุมชนชนบท ให้มีคุณภาพ มีกำลังเข้มแข็ง

แต่ครูปัจจุบันนี้ก็ไม่ใช่เป็นหลักได้เท่าไร นอกจากปัญหาเรื่องความเสื่อมสถานะทางสังคมแล้ว สังคมก็ไม่ค่อยเอาใจใส่ครู

เคยพูดฝากไว้กับหลายท่านว่า เวลานี้ นักการเมืองมักไม่ให้เกียรติแก่ครู ต้องขออภัยนะ ท่านอาจจะไม่รู้ตัว บางทีนักการเมืองเอาครูเป็นคนรับใช้ ซึ่งไม่น่าจะทำ

ในชนบทเดี๋ยวนี้ ครูกลายเป็นคนรับใช้ของนักการเมืองไป ถ้าจะทำให้ถูกต้อง ครูไม่ว่าจะอยู่ในระดับไหนก็แล้วแต่ ต้องถือเป็นครูหมด เมื่อเป็นครูแล้ว ในสังคมไทยถือเป็นบุคคลที่ควรได้รับการเคารพบูชา อย่างน้อย

ก็ต้องให้เกียรติ

เพราะฉะนั้น นักการเมืองควรทำเป็นตัวอย่าง ไปถึงชนบท ถ้าเห็น
ครูต้องให้เกียรติทันที โดยแสดงออกให้ประชาชนเห็น แล้วครูจะรู้สึกภูมิใจ
ในตัวเองขึ้นมา

พร้อมกันนั้น ประชาชนก็จะเห็นความสำคัญของครู ครูพูดอะไรก็จะมี
ความหมายขึ้น และครูจะได้ระวังตัวขึ้นด้วย เพราะคนเรานั้น ถ้าตัวเองไม่มี
ใครเห็นคุณค่า ไม่มีความหมาย ไม่มีเกียรติ ก็จะมีรู้สึกว่าทำอะไรก็ได้ แต่เมื่อ
ได้รับเกียรติแล้วก็จะทำให้ตระหนักรวังตัวเองขึ้นมา

เพราะฉะนั้น จะต้องให้เกียรติครู นักการเมืองต้องแสดงเป็นตัวอย่าง
เมื่อเห็นครูต้องให้เกียรติเป็นพิเศษ อย่างนี้เรียกว่าสังคัมร่วมมือกัน ก็มี
ทางที่จะเจริญก้าวหน้าขึ้นมา แต่เวลานี้ครูอยู่ในฐานะลำบากอย่างที่ว่า

นอกจากนั้น ครูก็ไม่ได้อยู่นั่นนอนในที่ชุมชนนั้น แต่พระอยู่เป็นหลัก
เลย เจ้าอาวาสก็อยู่ตลอด ฉะนั้น ถ้าเราพัฒนาพระให้มีคุณภาพดี ๆ พระก็
จะเป็นศูนย์กลางและเป็นศูนย์รวม ซึ่งก็เป็นมาก่อนแล้วแต่โบราณ ศูนย์
รวมนี้ก็จะทำให้บ้าน วัด โรงเรียน มาประสานกัน เป็นชุมก่าลังของชุมชน
นั้น และจะพัฒนาชุมชนให้ไปสู่ความเจริญงอกงามได้อย่างแท้จริง

งานบ้านเมืองด้านอื่นๆ นั้น เขามักถนัดด้านในเมืองในกรุง และเขาก็
เน้นกันอยู่ที่นั่นมาก แต่งานพระศาสนาโยงสนธิกับชุมชนชนบท และศาสน-
บุคคล คือพระสงฆ์ ก็ถนัดด้านนั้น

ฉะนั้น ต้องเน้นชุมชนชนบทยิ่งกว่าในเมือง ว่าจะต้องฟื้นฟูคุณภาพ
ของพระและบทบาทของพระ ให้พระทำหน้าที่ที่ถูกต้อง ต่อชาวบ้านและต่อ
ชุมชน แล้วเอาวิถีที่ถูกต้องของชนบทมาช่วยเมือง และช่วยทั้งประเทศ

อันนี้เป็นเรื่องใหญ่ เพราะเมื่อพูดในทางลบ ก็เหมือนกับว่าแข่งกัน
คือ ความเสื่อมกำลังแข่งกับงานของเรา โดยเฉพาะเวลานี้เรื่องพฤติกรรม

นอกกลุ่มนอกจากก็ขยายมากขึ้นทุกที

**- สมัยก่อน เณรมาก หลวงตาไม่ค่อยมี
สมัยนี้ เณรหมด มีแต่หลวงตา**

นอกจากขาดพระที่มีคุณภาพแล้ว บางที่ขาดพระที่เป็นตัวบุคคล คือ ไม่มีพระอยู่วัด แล้วก็ขาดศาสนทายาทรุ่นใหม่ที่จะมาสืบต่อ คือ **ขาดสามเณร**

เป็นอันว่าขาดหมด ขาดทั้งพระที่จะทำหน้าที่ในปัจจุบัน ขาดทั้งผู้ที่จะมาสืบต่อเบื้องหน้า

เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็เป็นสภาพที่ทั้งเอื้อและเรียกร้องให้มีบุคคลอื่นแทรกเข้ามา อย่างน้อยก็มารักษาวัดไว้ก่อน ก็จึงมีผู้ที่บวชเข้ามาในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะผู้บวชในวัยที่สูงอายุเยอะ จนกระทั่งเวลานี้มีการล่อกันในวงการพระสงฆ์ว่า **เกิดวัดหลวงชนิดใหม่** โยมคงได้ยินแล้ว

คนก็จะถามว่า วัดหลวงอะไร เอ ไม่เคยได้ยิน วัดหลวงก็มีอยู่เท่าเดิมนี่แหละ ไม่มีประกาศิในราชกิจจานุเบกษาหรืออะไรสักชนิดหนึ่งว่า มีวัดหลวงชนิดใหม่ ไปๆ มาๆ ก็ตอบว่า **วัดหลวงตา** นี่ไง วัดหลวงตากำลังเกิดมากขึ้น

วัดหลวงชนิดใหม่นี้ ในแง่หนึ่งก็เป็นอันตราย เพราะแสดงถึงความเสื่อม เพราะไม่มีพระที่จะอยู่ดูแลวัด ได้แค่มีผู้ที่บวชเข้ามาเมื่อแก่ ถึงแม้ท่านจะมีเจตนาดี ท่านก็ไม่มีการทำอะไร แต่ผู้ที่เจตนาไม่ดีก็มี เช่นหมดทางไปจึงเข้ามาบวชก็มี ได้แต่อาศัยผ้าเหลืองเลี้ยงชีพ

แต่เราต้องมองในแง่ดีด้วย เพราะมีผู้ที่ตั้งใจดี อย่างน้อยก็คิดว่า ในวัยนี้เลิกทำงานแล้ว อยากมาหาความสงบ ซึ่งเป็นเจตนาดี แต่ท่านก็ไม่มีการทำอะไรจะเล่าเรียนอะไรได้มาก

อันนี้เป็นสภาพความเป็นจริง คือมีหลงตามากมาย เป็นสภาพที่มีมา ๑๐-๒๐ ปีแล้ว อาตมภาพไปเจอพระตามวัดในชนบท เห็นท่านอายุ ๖๐,๗๐ ปี ลองถามดู องค์กรหนึ่งบอกว่าอายุ ๗๐ ปี แต่ถามพรรษา ได้ความว่าบวชมา ๒-๓ ปี ส่วนอีกองค์กรหนึ่งอายุ ๖๐ ปี บวชมาได้พรรษาเดียว

ญาติโยมแยกไม่เป็น ก็ไม่รู้ว่าจะพระเหล่านี้เป็นอย่างไร เห็นพระอายุมาก นี้กว่าเป็นหลวงพ่อก่อน หลวงปู่แล้ว นี่คือเข้าใจผิดหมด ที่จริงท่านไม่รู้เรื่องอะไรเลย มีแต่จะพาเขาไปด้วยกัน เพราะฝ่ายพระก็ยังไม่รู้หลักพระศาสนา เมื่อญาติโยมไปขอในขอนี้ ท่านก็สนองความต้องการไปตามที่เคยเห็นนี้ก็ได้ บทบาทที่ไม่ถูกต้อง ที่เขาไป ก็เกิดขึ้นมา แล้วแพร่หลายกันใหญ่

ฉะนั้นจึงเคยเสนอว่า เมื่อสภาพความเป็นจริงเป็นอย่างนี้แล้ว ก็จะต้องเอาใจใส่เรื่องหลงตา เพราะเป็นความจริงที่เกิดขึ้นแล้ว และเผชิญหน้าอยู่ถึงแม้ไม่ปรารถนา เราไม่อยากให้มีหลงตามาก แต่เราต้องคิดว่า **เมื่อมีหลงตามาก เราจะทำอย่างไรกับหลงตา**

จะมีได้ไหม? การจัดกิจกรรมอะไรก็ตาม ที่เป็นภารกิจอบรมหรือการพัฒนาหลงตา ด้วยวิธีการใดวิธีหนึ่ง อย่างน้อยให้ท่านทำประโยชน์ได้ในระดับหนึ่ง หรือรักษาบทบาทในระดับหนึ่งให้แก่วัดให้แก่พระศาสนาหรือต่อชุมชน อันนี้เป็นเรื่องที่ต้องคิด

แล้วระยะยาว ก็คือ ทำอย่างไรจะให้มีคนมาเป็นศาสนทายาทสืบต่อพระศาสนา

เรื่องการที่จะมีเด็กมาบวชสามเณร เป็นศาสนทายาท สืบต่อพระศาสนา เป็นเรื่องหลักใหญ่เรื่องหนึ่ง

ตอนที่แล้วมา รัฐบาลได้ปรับระบบการศึกษา ให้เด็กอยู่ในโรงเรียนถึง ๑๒ ปี ตอนนั้นก็เห็นหวังกันว่า นี่จะเป็นการดึงให้เด็กไม่สามารถมาบวช เด็กสมัยก่อนนี้ พอจบประถมปีที่ ๔ เมื่อการศึกษาไม่มีโอกาสเสมอ

ภาคจริง ในชนบทการศึกษามวลชนยังเป็นเพียงอุดมคติ เป็นจุดหมายที่ยังไปไม่ถึง เด็กจบประถมปีที่ ๔ แล้วมาบวชเป็นสามเณรกันมาก ฉะนั้นกำลังในพระศาสนาจึงเหมือนกับว่าได้มาจากผู้ที่ไม่มีความรู้

ถ้าไม่มีทางไปในทางเศรษฐกิจก็ลำบาก เป็นทางเลื่อมมากกว่าดี แต่ถ้าไม่มีทางไปในทางการศึกษาก็กลับดี ขอให้เขาอยากศึกษาเป็นใช้ได้ เมื่อเด็กเหล่านั้นไม่มีทางไปในทางการศึกษาก็มาบวช ยังเป็นทางเจริญออกมาได้

เพราะฉะนั้น ในสมัยก่อน วัดในชนบทเป็นที่รับเด็กที่จบประถมปีที่ ๔ ที่ไม่สามารถไปเรียนในโรงเรียนรัฐบาล ซึ่งมาบวชกันเยอะแยะ ต่อมารัฐขยายระดับการศึกษาขึ้นสู่ประถมปีที่ ๖ แล้วต่อมาประถมปีที่ ๗ แล้วกลับลงมาประถม ๖ อีก พอดีเริ่มเข้ายุคมีแรงงานเด็ก

ตอนนั้นเริ่มเกิดปัญหา เด็กหมดวัด ไม่มาบวชเป็นสามเณร เพราะเข้ามาเป็นแรงงานในกรุงเทพฯ เสียหมด

นั่นคือเรื่องเก่า พอถึงตอนนี้ก็เกรงว่า เมื่อมีการศึกษา ๑๒ ปี เด็กต้องอยู่ในโรงเรียนนานขึ้น โตขึ้นแล้วเลยไม่บวช

แต่ตอนนี้ทราบจากโยมทางภาคอีสานบางจังหวัดเป็นนิมิตดีว่า เด็กมาบวชมาเรียนกันในเพศเป็นสามเณรนี้ กลับเพิ่มขึ้นบ้างเป็นบางถิ่น

ที่ว่าเป็นนิมิตดีมีสามเณรบวชมาก คือจะมีศาสนทายาท เราจะต้องเอาใจใส่เอาใจช่วยว่า จะทำอะไรให้สามเณรเหล่านี้มีการศึกษาที่ดี นี่เป็นเรื่องของการสร้างศาสนทายาท แม้ว่าการจะมีเด็กมาบวชสามเณรเป็นศาสนทายาท เป็นเรื่องยาวที่ต้องทำกันอีกนาน

แต่มีเรื่องชั่วคราวอันหนึ่งที่มาช่วยผ่อน คือเด็กที่อยู่ในโรงเรียนต่างๆ ซึ่งทางพระไปเอื้อได้คือ การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งขณะนี้กำลังแพร่หลายขยายมาก

บางวัดได้สามเณรที่บวชภาคฤดูร้อนนี้แหละมาเป็นศาสนทายาท เช่น

วัดพยัคฆาราม จังหวัดสุพรรณบุรี จัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปี ญาติโยมประชาชนก็หนุนเต็มที บวชเรียนกันเป็นเดือน สามเณรหลายองค์ไม่สึก ก็เรียนต่อ ปรากฏว่าจบประโยค ๔ หลายองค์แล้ว

นี่เป็นวิถีทางหนึ่งที่ช่วยสร้างศาสนทายาท แม้จะสึกไปก็ไม่เป็นไร ทางพระศาสนาก็ได้เอื้อต่อสังคม ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ธรรมะ มีศีลธรรม มีคุณความดี อยู่ในทางที่ถูกต้อง

อันนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันไปหมด แต่ทั้งนี้ก็เป็นเรื่องของการเน้นชุมชนชนบทนั่นเอง ซึ่งก็คือชุมชนทั้งหลายทั่วไปของประเทศไทย

ถ้าบอกว่าไทยเป็นเมืองพุทธ ก็ต้องเลิกเป็นทาสของความไม่รู้

- หลักง่าย ๆ ก็ไม่ประสีประสา

พัฒนาคนให้มีตนที่พึ่งได้ ไม่ใช่มีวรรคผลดบันดาล

นอกจากนี้ ก็มีเรื่องที่ว่า ทำอย่างไรจะให้ประชาชนแยกได้ว่า *อะไรเป็นพุทธศาสนา อะไรไม่ใช่พุทธศาสนา*

เรื่องนี้ก็เห็นกันอยู่แล้วว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้ไม่เข้าใจ พระพุทธศาสนา อะไรเป็นพุทธ อะไรไม่ใช่พุทธ คนทั่วไปมักเขว หรือไม่ก็เลื่อนลอย แล้วก็ไม่มีอะไรเห็นยว้าง และเพราะความอ่อนแอ และการขาดโอกาส ก็เลยออกไปสู่วิถีทางของการพึ่งพาอำนาจภายนอก กลายเป็นทาสของลัทธิหวังผลดบันดาลกันมาก

ดังจะเห็นว่า พอมีอะไรแปลกประหลาดนิดหน่อย เช่นลัทธิเกิดมาพิการรูปร่างแปลกประหลาด ก็ไปขอหวย ต้นไม้แปลกประหลาด ก็ไปชูดทา

เลขห่วยกัน อะไรทำนองนี้ อันนี้จะต้องชัดว่า อะไรเป็นพุทธ-อะไรไม่ใช่
พุทธ

ถึงแม้ชาวบ้านจะยังไปทำอยู่ ก็ต้องให้รู้ว่อย่างนั้นไม่ใช่พุทธ ต้องชัด
อย่างนี้ ไม่ใช่ว่าจะต้องไม่ทำพร้อมกันรู้ ตอนแรกต้องรู้ก่อนแล้วต่อไปไม่ทำ

อันนี้เป็นเรื่องที่เสียหายแก่พระศาสนามาก แสดงถึงความไม่รู้เรื่องรู้
ราว แสดงว่าชาวพุทธไม่ประสีประสา กับเรื่องของพระพุทธานุศาสน์

เคยเห็นในหนังสือพิมพ์ลงข่าว ครั้งหนึ่งมีเรื่องต้นไม้ประหลาดอะไร
ทำนองนี้ อยู่ในถิ่นที่คนส่วนมากเป็นมุสลิม ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์เข้าไปหา
คนมุสลิมให้ข่าวว่า ที่นั่น แถบนั้น มีคนเข้ามาเยอะเหมือนกัน มาขุดเลขขอ
ห่วย อะไรทำนองนี้ แต่ไม่ใช่ชาวมุสลิมหรอก เพราะชาวมุสลิมไม่มีการทำ
อย่างนั้น มองความหมายไปได้ทำนองว่า คนพุทธจึงจะทำอย่างนี้

นี่แหละไม่ไหวแล้ว ชาวพุทธไม่รู้ว่อะไรเป็นพุทธ แล้วทำให้ผู้อื่นเข
ากล่าวว่า พวกพุทธเป็นอย่างนี้ คือไปขุดเลขห่วยกันเป็นชาวพุทธ

เพราะฉะนั้น อย่างน้อยก็ให้แยกได้ว่าอะไรเป็นพุทธ-อะไรไม่เป็น
พุทธ และเราจะต้องชัดว่า จะเอาอย่างไรกับเรื่องการบนบานศาลกล่าว **ลัทธิ
หวังผลดลบันดาล** การพึ่งพาอำนาจภายนอก การไม่เพียรพยายามทำให้
สำเร็จด้วยเรี่ยวแรงกำลังของตน ตามหลักของพระศาสนาที่จะนำไปสู่การพึ่ง
ตนได้

การที่จะมีเรี่ยวแรงกำลังของตนได้ ก็ต้อง**พัฒนาคน** ถ้าคนต้องการ
พึ่งตนเอง หรือต้องการมีเรี่ยวแรงกำลังที่จะทำได้เอง มันก็จะเรียกร้องเองให้
ต้องพัฒนาตน แต่นี่คนของเราไม่มีแนวคิด ไม่มีเป้าหมาย ไม่มีทิศทาง อยู่กัน
เคล้งคว้างเลือนลอย อันนี้เป็นเรื่องใหญ่ ที่เรียกว่า**งานหลักของพระศาสนา**

แกนของเรื่องก็คือว่า ในเรื่องตัวการศึกษาแท้ๆ จะเอาอย่างไร จะ

หนุนกันอย่างไร ให้การศึกษาของพระดำเนินไปได้ด้วยดี ทั้งในแบบและนอกแบบ หรือทั้งทางการและไม่เป็นทางการ

- อยู่ร่วมกันโดยมีเมตตา แต่ต้องแก้ปัญหาโดยใช้ปัญญา

เรื่องต่อไปที่มีความสำคัญไม่น้อยคือ *ท่าทีและความสัมพันธ์กับต่างศาสนา* เพราะว่าเวลานี้ความสัมพันธ์กับต่างศาสนาจะต้องมากขึ้น ซึ่งก้าวไกลไปถึงระดับระหว่างประเทศด้วย ที่ว่าโลกไร้พรมแดน

ในทางพระพุทธศาสนา หลักการบอกว่าจะต้องมี ๒ อย่างไปพร้อมกัน คือ *ปัญญา* กับ *เมตตา* เรื่องนี้ถ้าเราแยกไม่ออกก็จะสับสน

ปัญญา คือเรื่องการเรียนรู้เข้าใจความจริง ความรู้ต้องเป็นความรู้ ต้องให้คนมีความรู้ แต่พร้อมกันนั้นเรามีเจตนาที่ดีเป็น*เมตตา*

การที่พูดให้ความรู้กัน ก็ด้วยความหวังดี ไม่ใช่เพื่อจะมาขัดแย้ง จะแค้นเคือง หรือจะทำร้ายกัน

เราต้องให้ความรู้เพื่อแก้ปัญหา ด้วยเจตนาที่ดีมี*เมตตา* คือปรารถนาดี จะแก้ปัญหาด้วย*การสร้างสรรค์* ให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น อยู่กันด้วยดี แต่เรารู้ก็ต้องรู้ ไม่ใช่ว่าปล่อยไม่ให้อู้ แล้วบอกว่าพูดไม่ได้ ถ้าพูดไปจะเสีย กลายเป็นแสดงว่ามีความขัดแย้งอะไรต่างๆ ซึ่งเป็นความตึงเครียดไปเอง

ต้องแยกให้ไต่ระหว่าง*ความรู้* กับ*ความรู้สึก*

เพราะฉะนั้นต้องทำทั้ง ๒ อย่าง เพียงแต่ต้องทำด้วยท่าทีที่ถูกต้อง คือ *ท่าทีแห่งเมตตา โดยมีเจตนาที่เป็นเมตตา* หมายความว่าความมุ่งหมายเป็น*เมตตา* คือ *ปรารถนาความดีงาม ความอยู่ร่วมกันด้วยไมตรี มีสันติสุข*

แต่ต้อง*ทำการด้วยปัญญา* ต้องทำต้องดำเนินงานด้วยความรู้ เรื่องที่

เป็นความรู้ ต้องรู้ เพราะเป็นเรื่องของปัญญา ถ้าไม่มี**ปัญญา** ก็แก้ไขปัญห
ไม่ได้

คนที่**มีเมตตา**อย่างเดียว ก็อาจจะตายอย่างเดียว คือถึงจะมีเมตตา
แต่ถ้าโง่ ก็เป็นโง่หะ คน**มีเมตตา** แต่โง่ ก็ไปไม่รอด

สิ่งที่จะทำให้ดำเนินการได้สำเร็จ คือ **ปัญญา** ฉะนั้น **เพื่อสนอง**
จุดหมายของเมตตา ก็ต้องมีปัญญาที่จะดำเนินการ ต้องรู้ต้องเข้าใจ เช่นว่า
เรื่องนี้ๆ มีภูมิหลังเป็นมาอย่างไร

อย่างเรื่องประวัติศาสตร์นี้ เราไม่ได้เล่าเพื่อให้แค่นึกหรือขัดแย้ง
กัน แต่เป็นเรื่องที่ต้องรู้ เพราะความจริงก็เป็นความจริง

ทั้งที่ประวัติศาสตร์เป็นมาอย่างนั้น ถ้ามคนไทยส่วนมากไม่รู้เรื่อง ว่า
ระหว่างศาสนามีความเป็นมาอย่างไรในอดีต

ถ้าพูดตามหลักพุทธคุณ ก็ว่า **ปัญญา** กับ **กรุณา** ต้องให้ครบคู่ ถ้า
ไม่มีปัญญา ก็กรุณาไม่ได้จริง และกรุณาไม่สำเร็จ

ฉะนั้น ต้องตั้งหลักไว้ก่อนเลยว่า เราต้องมีทำที่ชัดเจนในเรื่องนี้ จะ
ได้วางแนวในการสัมพันธ์ได้ถูกต้อง เพราะว่า -

ความใจกว้าง ไม่ใช่การเอาใจกัน แต่ความใจกว้าง คืออยู่กับด้วย
เมตตา โดยสามารถยอมรับความจริง

คนใจแคบ คือคนที่จะเอาตามความต้องการ โดยไม่ยอมรับความ
จริงหรือหลักการ

ต้องเอาทั้ง**ปัญญาและเมตตา** เมตตาก็คือใจเรารัก แต่**ปัญญา**
ต้องรู้ และต้องรู้ให้ชัดที่สุด คนที่ไม่รู้ชัด แก้ปัญหาไม่ได้

ทั้งหมดที่ว่ามานี้จะเกิดเป็นผลขึ้นมาได้ ต้องมีการพัฒนาคนด้วย
การศึกษาเท่าที่ถูกต้อง ที่คนถือเอาการพัฒนาตนเป็นสาระสำคัญแห่งการมี
ชีวิตของเขา และอันนี้แหละคือชีวิตและงานที่แท้ของพระสงฆ์ แล้วก็ป็นเนื้อ

แห่งของการสืบและสืบพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และแก่โลก

จึงจำเป็นต้องรู้จักกระบวนการในการพัฒนาคน-พัฒนาตน ที่เรียกว่า **ไตรสิกขา**

งานพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นองค์รวม เพื่อจุดหมายหนึ่งเดียว

- จัดการปกครองขึ้นมา เพื่อให้การศึกษาได้ผล

ในพระพุทธศาสนา และในวัดวาอารามทั้งหลายนี้ การที่เราจัดกิจกรรมอะไรต่างๆ ตลอดจนแม้แต่สร้างวัตถุขึ้นมามากมายนั้น ความจริงสาระสำคัญก็รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียว เข้าหลักที่จะต้องมองให้เห็นระบบสัมพันธ์ว่า งานพระศาสนาทั้งหมดนี้ ที่แท้เป็นเรื่องเดียว

ถ้าเรามองดูวัด จะมองที่พระก่อนก็ได้ พระเป็นตัวละครที่อยู่ในวัด บางที่เรียกว่า ศาสนบุคคล ที่เป็นแกนของพุทธบริษัท

พระที่อยู่ในวัด ถ้าว่าโดยสาระที่แท้แล้วมี ๒ คือ **ผู้สอน** กับ **ผู้เรียน** บางท่านอาจจะบอกว่า มี **ผู้ปกครอง** เช่น **เจ้าอาวาส** แต่ที่จริงผู้ปกครองเป็นเพียงผู้มาช่วยจัดสรรดูแลหรือจัดการเพื่อให้การศึกษาดำเนินไปได้ดีเท่านั้นเอง

ในทางพระศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงตั้ง**สังฆ**ขึ้นมา ก็เพื่อเป็นชุมชนที่คนจะได้มาพัฒนาตนด้วยการศึกษาที่ครบเป็น**ไตรสิกขา** จึงมาอยู่กันในวัด

การตั้งวัดขึ้นนั้น ก็เพื่อจัดให้มีสภาพแวดล้อม บรรยากาศ ระบบความสัมพันธ์ ที่เอื้อต่อการที่แต่ละท่านแต่ละบุคคล จะได้พัฒนาตนขึ้นมาด้วยการศึกษา ที่เรียกว่า **ไตรสิกขา** คือ ศีล-สมาธิ-ปัญญา เท่านั้นเอง

เมื่อศึกษาไปโดยถูกต้องตามหลักไตรสิกขา ก็เป็นการปฏิบัติที่ทำให้

ก้าวไปจนได้เป็นพระอริยบุคคล คือเป็นพระเสขะ จนกระทั่งเป็นพระอรหันต์ ก็จึงเป็นอเสขะจบการศึกษา ถ้ายังไม่ได้เป็นพระอรหันต์ ก็ถือว่ายังต้องศึกษา ทั้งนั้น ถึงจะเป็นพระอายุ ๑๐๐ ปี มีพรรษา ๘๐ หรือแม้มากกว่านั้น ก็ต้องศึกษา ชีวิตพระเป็นชีวิตของการศึกษาแท้ๆ ต้องฝึกฝนพัฒนาตนเรื่อยไป

การที่มีการปกครอง เริ่มต้นตั้งแต่บวชเข้ามา พระ**อุปัชฌาย์** ก็คือผู้ที่มาทำหน้าที่ดูแลให้การศึกษาอย่างใกล้ชิด การปกครองก็คือการมาจัดสรรเอื้ออำนวย ทะล่อมให้ผู้เรียนผู้ศึกษานั้น มุ่งแน่วไปในการศึกษา เรียกว่า **จัดสภาพเอื้อต่อการที่จะศึกษาเท่านั้นเอง**

ที่นี่เมื่อมีกิจกรรมการศึกษา ก็มี**ผู้สอนและผู้เรียน** ทั้งที่ตัว**ผู้สอนเอง** ก็**เป็นผู้เรียนด้วย** จนกว่าจะเป็นพระอรหันต์จึงจะจบ โดยมีพระพุทเจ้าองค์บรมครูเป็นศูนย์กลาง (พระรูปใดยังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่ไม่ศึกษา ก็คือไม่ทำหน้าที่ของพระ!)

เมื่อสอนเมื่อเรียนกันไป ก็เกิดความจำเป็นต้องมีที่อยู่ที่อยู่อาศัย กฎก็เกิดขึ้น เพื่อเป็นที่อยู่ของผู้เรียน และผู้สอน นั่นเอง

- **ญาติโยมทำบุญ ต้องให้สมตามพุทธพจน์ว่า “ศึกษาบุญ”**

อีกด้านหนึ่ง ที่มีชาวบ้านญาติโยมมา จุดหมายที่แท้ก็เพื่อรับฟังธรรมคำสอน การทำบุญและกิจกรรมต่างๆ ก็เป็นเรื่องของการที่จะพัฒนาคน โดยจัดเป็นรูปแบบ และวิธีการต่างๆ ที่ขยายออกไปมากมาย แต่เพื่อสาระเดียวกัน ก็คือ **เพื่อพัฒนาคนให้เจริญขึ้นในการศึกษา** ซึ่งในขั้นนี้อาจจะแยกให้ง่ายหน่อยเป็น ทาน ศีล ภาวนา ก็ได้ ซึ่งท่านเรียกว่า เป็น**การศึกษาบุญ**

ตามคถาที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **บุญเมว โส สิกขะย** แปลว่าฟังศึกษาบุญ (ทั้งสามอย่าง) นั่นแหละ (ขุ.อติ.๒๕/๒๓๘/๒๗๐) หมายความว่า ฝึกฝน

ให้คุณความดีหรือคุณสมบัติที่ดีเจริญงอกงามขึ้นในคน

ถ้าจะประกอบขึ้นเป็นศัพท์ก็เรียกว่า **บุญศึกษา** แต่ภาษาพระเป็น พุทธพจน์ว่า **บุญเมว โส สิทธิเขย** แสดงว่า **บุญ** เป็นเรื่องของ**การศึกษา** คือ การพัฒนาคุณสมบัติที่ดีขึ้นในคน การจัดกิจกรรมทุกอย่าง เป็นเรื่องของการที่จะมาช่วยให้คนนั้นได้ศึกษายิ่งขึ้นๆ ไป เราจะใช้คำว่า พัฒนาคน ฝึกคน อบรมคน อะไรก็แล้วแต่ ก็เรื่องเดียวกัน

ต่อมา เมื่อคนมากันมาก จะพึงธรรมก็ไม่มีสถานที่เหมาะสมเพียงพอ จึงต้องสร้างอาคารขึ้นมาเป็นศาลา การสร้างอาคารอะไรต่างๆ เหล่านั้น ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นงานที่เรียกว่า **สาธารณูปการ** ก็เป็นเรื่องที่มีขึ้นเพื่อจัดสรรเอื้ออำนวยให้เกิดความสะดวกสำหรับกิจกรรมการศึกษา

ญาติโยมมาทำบุญทำกุศล ก็เพื่อจะให้กำลังแก่พระสงฆ์ที่จะได้เล่าเรียนศึกษาให้เจริญขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา

ฝ่ายญาติโยมเองมา ก็เพื่อพัฒนาตัวให้เจริญขึ้นใน **ทาน ศีล ภาวนา** ทั้งจิตตภาวนา และปัญญาภาวนา

ถ้าเรามองเรื่องราวและกิจการงานทุกอย่างในวัด ไม่ว่าจะอะไรก็ตาม ตลอดจนบุคคลและวัตถุสิ่งของทั้งหลาย ให้เห็นให้ถึงจุดหมายที่แท้แล้ว ทุกอย่างจะเป็นเรื่องเดียวกันหมด ถ้าเรามองไม่เห็นจุดหมายนี้ ทุกอย่างก็จะกระจัดกระจาย เป็นต่างขึ้นต่างอัน เป็นคนละอย่าง และไปคนละทาง

งานพระศาสนาทุกอย่างนั้น ต้องจับให้ได้ว่า ความหมายและความมุ่งหมายที่เป็นตัวแท้ของมันอยู่ที่ไหน แล้วมันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างไร ถ้ามองอย่างนี้ ก็จะเห็นสิ่งทีปัจจุบันเขาชอบเรียกว่า**องค์กรรวม** หรือเป็น**บูรณาการ** ว่ามันเป็นเรื่องเดียวกันทั้งนั้น

ถ้ามองเป็นเรื่องเดียวไม่ได้ ก็เคັงคว้างกระจัดกระจายแน่ เช่นเรื่อง

ก่อสร้าง ก็ไม่รู้จักสร้างไปทำไม แล้วก็เขวไปว่าต้องสร้างให้ใหญ่โต เพื่อโน่น เพื่อนี้ เดี่ยวก็มาลงที่ตัวตน กลายเป็นเพื่อชื่อเสียง ความยิ่งใหญ่ ฯลฯ เกล่กลไ้ไป

แม้แต่ที่ว่าเพื่อศิลปวัฒนธรรม ก็ไม่ใช่จบในตัว แต่ที่แท้ ศิลปวัฒนธรรมนี้แหละ คือตัวหนุนตัวนำใหญ่ของการศึกษาพัฒนาคน

ฉะนั้นจะต้องให้มาเจอตรงนี้ให้ได้ คือให้มาบรรจบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่หลักการและความมุ่งหมาย และให้เห็นว่ามันกระจายออกไปได้อย่างไร

ถ้ามองเห็นระบบความสัมพันธ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ การคิดในเรื่องงานก็จะชัดว่า เราทำอะไร คืออะไร เพื่ออะไร แล้วอันนี้ไปโยงกับอันอื่นอย่างไร เรียกว่า ต้องมองทุกอย่างในวัด และในพระศาสนา ให้สัมพันธ์กันหมด เป็นอันหนึ่งอันเดียว

นั่นคือ เพื่อจุดหมายที่จะทำอะไรให้คนเจริญขึ้นไปเป็นอริยสาวก เป็นอริยชน เป็นอริยบุคคล เป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี ฯลฯ เป็นเสขะ - อเสขะ เรื่องทั้งหมดก็มีอยู่เท่านั้น

ลองขยายความหมายกันดู ที่พระสอนชาวบ้าน การสอนนั้นเราเรียกว่าการเผยแผ่ แต่การสอนที่เป็นการเผยแผ่นั้น ก็คือการศึกษานั้นแหละ สอนชาวบ้านก็คือให้การศึกษแก่ประชาชนในวงกว้างออกไป ความจริงการเผยแผ่ก็เป็นเรื่องการศึกษาทั้งนั้น

รวมแล้วก็เป็นอย่างนั้นว่า ในงานพระศาสนา นั้น โดยเนื้อหาสาระแล้ว การศึกษาหรือการศึกษาปฏิบัติที่เรียกว่า ไตรสิกขา นี้แหละ เป็นเนื้อแท้

แต่ที่นี้ ทำอย่างไรจะให้การศึกษาระบบไตรสิกขาที่ว่านั้น คือให้ ได้ทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา

- **หน้าที่ของผู้นำทางสังคม ต้องนำคนเข้ามาหาพรรค**

ที่จริงท่านมีเครื่องช่วยไว้ให้แล้ว ที่จะนำคนเข้าสู่การศึกษาในระบบ **ไตรสิกขา** นั้น แต่ตรงนี้บางที่เรามองข้าม

หลักการบอกอยู่แล้วว่า เมื่อคนศึกษาด้วย**ไตรสิกขา** ก็จะก้าวไปในทางดำเนินชีวิตถูกต้องดีงาม ที่เรียกว่า**พรรค**

ปัญหาที่เรามองข้ามกันไปก็คือว่า ทำอย่างไรจะให้คนที่ยังไม่ศึกษา มาเริ่มศึกษา หรือทำอย่างไรจะให้คนที่ยังอยู่นอกทางหรือยังไม่รู้จักทาง เข้ามาสู่พรรคคือเข้ามาเดินในทาง

เรามองข้ามขั้นตอนนี้ไปเสีย จึงพูดกันแต่ว่าพุทธศาสนาสอนให้เดินไปใน**พรรค** แต่ที่จริงตอนแรกคนเขายังอยู่นอกทางนอก**พรรค** แล้วก่อนจะเดินไปใน**พรรค** เขาจะมาเข้า**พรรค**ได้อย่างไร ตอนนั้นเราต้องเอาใจใส่ให้มาก

นี่แหละคือที่บอกว่า ท่านมีเครื่องช่วยไว้ให้แล้ว คือพระพุทธเจ้าได้ตรัสบอกเครื่องชักเครื่องนำคนเข้าสู่ทางหรือวิถีแห่ง**พรรค**ไว้แล้ว คือองค์ธรรมที่เรียกว่าเป็น**บุพนิมิตแห่งพรรค**

พระพุทธเจ้าทรงเน้นเรื่อง**บุพนิมิตแห่งพรรค** และเรื่อง**ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ** ให้รู้ว่าสัมมาทิฐิที่เป็นองค์แรกของพรรคจะเกิดขึ้นได้อย่างไร มันมิใช่เกิดขึ้นเฉยๆ ตรงนี้แหละเป็นจุดสำคัญ

หน้าที่ของผู้ดำเนินงานสำหรับสังคมส่วนใหญ่ เป็นหน้าที่ในการชักจูงหรือนำคนมาเข้าสู่ทางที่ถูกคือ**พรรค**นั้น เพราะคนทั่วไปอาจจะยังไม่ได้เข้ามาที่**พรรค** หรือถ้าเขายังอยู่ในทางคือ**พรรค**ขั้นต้น เราก็ต้องให้กำลังเกื้อหนุนเขา เพราะฉะนั้น ธรรมหรือปัจจัยที่จะนำเข้าสู่**พรรค** จึงสำคัญอย่างยิ่ง

แทนที่จะมัวมองแต่**พรรค** ต้องมองให้ถึงตัวที่จะนำเข้าสู่**พรรค** ที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า **บุพนิมิตแห่งพรรค** คือ ธรรมะข้อที่ว่า เมื่อมันเกิดขึ้นแล้ว ก็แน่ใจได้เลยว่าบุคคลนั้นจะเข้าไปสู่**พรรค** หรือ**พรรค**จะเกิดขึ้น

แก่เขา เหมือนอย่างที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

เปรียบเหมือนว่า ก่อนที่ดวงอาทิตย์จะอุทัย มีแสงอรุณขึ้นมาก่อนหรือ
ปรากฏให้เห็นก่อน ฉะนั้น เมื่อมรรคจะเกิดขึ้นแก่บุคคลหรือแก่ภิกษุ ก็มีธรรม
เช่นกัลยาณมิตรตदा คือความมีกัลยาณมิตร ปรากฏเกิดขึ้นมาก่อน ฉะนั้น

ธรรมะประเภทนี้ เราจะต้องเอาใจใส่กันให้มาก เพราะเมื่อคนยังอยู่
ห่างไกล เขาไม่รู้จักมรรค ยังไม่เจอมรรค ยังไม่เข้ามาหามรรคเลย เขาจะเดิน
ไปในมรรคได้อย่างไร เหมือนคนเขายังไม่รู้ว่าจะทางอยู่ที่ไหน เริ่มต้นที่ไหน จะ
ให้เขาเดินทางไปได้อย่างไร เพราะฉะนั้น เราจึงต้องพาเขาเข้ามาที่มรรคก่อน

แล้วทั้งหมดนี้เราจะต้องมองว่า ทุกอย่างที่มีที่จัดกันอยู่ในพระพุท-
ธศาสนา เป็นส่วนชักนำ ก่อหนุน ก่อมูล เพื่อให้คนมาเข้าสู่**มรรค** และเดิน
ไปในมรรคนั้น ที่เขาจะก้าวหน้าไปๆ ด้วยการฝึกศึกษาพัฒนาตามระบบ
แห่ง**ไตรสิกขา** จนกว่าจะถึงจุดหมาย

ถ้าเราทำงานเป็นระบบ เรียกเต็มว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ ทุกอย่าง
จะเชื่อมโยงกัน มีจุดร่วมรวมถึงกัน และเป็นไปด้วยดี นี่เป็นแง่คิดประการ
หนึ่ง คือ **การมองให้เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน**

เมื่อมองเห็นจุดรวมของงานพระศาสนา ก็เห็นตัวพระพุทธศาสนา
ทั้งหมด แล้วการทำงานก็จะชัด

มองคนให้ถึงธรรม(ชาติ)

มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐด้วยการศึกษา^{หนึ่ง}

ธรรมชาติพิเศษที่เป็นส่วนเฉพาะของมนุษย์ คือ เป็น สัตว์ที่ฝึกได้ จะพูดว่า เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ เป็นสัตว์ที่ศึกษาได้ หรือ เป็นสัตว์ที่เรียนรู้ได้ ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน

จะเรียกว่าเป็นสัตว์พิเศษก็ได้ คือแปลกจากสัตว์อื่น ในแง่ที่ว่าสัตว์อื่นฝึกไม่ได้ หรือฝึกแทบไม่ได้ แต่มนุษย์นั้นฝึกได้ และพร้อมกันนั้นก็ เป็น สัตว์ที่ต้องฝึกด้วย

พูดสั้นๆ ว่า **มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก**

สัตว์อื่นแทบไม่ต้องฝึก เพราะมันอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ เกิดมาแล้ว เรียนรู้จากพ่อแม่นิดหน่อย ไม่นานเลย มันก็อยู่รอดได้ อย่างลูกวัวคลอດ ออกมาสักครู่หนึ่ง ก็ลุกขึ้นเดินได้ ไปกับแม่แล้ว ลูกห่านออกจากไข่เข้าวัน นั้น พอสายหน่อยก็วิ่งตามแม่ลงไปในสระน้ำ วิ่งได้ ว่ายน้ำได้ หากินตามพ่อแม่ของมันได้ แต่มันเรียนรู้ได้นิดเดียว แค่พอกินอาหาร เป็นต้น แล้วก็อยู่ด้วย สัญชาตญาณไปจนตลอดชีวิต เกิดมาอย่างไรก็ตายไปอย่างนั้น หมุนเวียนกัน ต่อไป ไม่สามารถสร้างโลกของมันต่างหากจากโลกของธรรมชาติ

^{หนึ่ง} เนื้อหาแต่เนิ่นไปจนจบหนังสือนี้ คัดจาก "บทเพิ่มเติม: ชีวิตที่เป็นอยู่ดี ด้วยมีการศึกษาทั้ง ๓ ที่ทำให้พัฒนาครบ ๔ (มรรคมีองค์ ๘ < ศึกษา ๓ > กาวนา ๔)" ในหนังสือ **พุทธธรรม ฉบับเติม** (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, ส.ค. ๒๕๔๔) หน้า ๓๔๓-๓๔๔

แต่มนุษย์นี้**ต้องฝึก** ต้องเรียนรู้ ถ้าไม่ฝึก ไม่เรียนรู้ ก็อยู่ไม่ได้ ไม่ต้องพูดถึงว่าจะอยู่ดี แม่แต่รอดก็อยู่ไม่ได้ มนุษย์จึงต้องอยู่กับพ่อแม่หรือผู้เลี้ยง เป็นเวลานับสิบปี ระหว่างนี้ก็ต้องฝึกต้องหัดต้องเรียนรู้ไป แม่แต่กิน นั่งนอน ขับถ่าย เดิน พูด ทุกอย่างต้องฝึกทั้งนั้น มองในแง่นี้เหมือนเป็นสัตว์ที่ด้อย

แต่เมื่อมองในแง่บวก ว่า **ฝึกได้** เรียนรู้ได้ ก็กลายเป็นแง่เด่น คือพอฝึก เริ่มเรียนรู้แล้ว คราวนี้มนุษย์ก็เดินหน้า มีปัญญาเพิ่มพูนขึ้น พูดได้ สื่อสารได้ มีความคิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์อะไรๆ ได้ มีความเจริญทั้งในทางนามธรรม และทางวัตถุธรรม สามารถพัฒนาโลกของวัตถุ เกิดเทคโนโลยีต่างๆ มีศิลปวิทยาการ เกิดเป็นวัฒนธรรม อารยธรรม จนกระทั่งเกิดเป็นโลกของมนุษย์ซ้อนขึ้นมา ท่ามกลางโลกของธรรมชาติ

สัตว์อื่นอย่างดี ที่ฝึกพิเศษได้บ้าง เช่น ช้าง ม้า ลิง เป็นต้น ก็

๑. ฝึกตัวเองไม่ได้ ต้องให้มนุษย์ฝึกให้
๒. แม้มนุษย์จะฝึกให้ ก็ฝึกได้ในขอบเขตจำกัด

แต่มนุษย์ฝึกตัวเองได้ และฝึกได้แทบไม่มีที่สิ้นสุด

การฝึกศึกษาพัฒนาตน จึงทำให้มนุษย์กลายเป็นสัตว์ที่ประเสริฐเลิศสูงสุด ซึ่งเป็นความเลิศประเสริฐที่สัตว์ทั้งหลายอื่นไม่มี

หลักความจริงนี้สอนว่า มนุษย์มิใช่จะประเสริฐขึ้นมาเองลอยๆ แต่ประเสริฐได้ด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้วจะต้องยกว่าสัตว์ดิรัจฉาน จะต่ำทรามยิ่งกว่า หรือไม่ก็ทำอะไรไม่เป็นเลย แม้จะอยู่รอดก็ไม่ได้

ความดีเลิศประเสริฐของมนุษย์นั้น จึงอยู่ที่การเรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนาตนขึ้นไป มนุษย์จะเอาดีไม่ได้ ถ้าไม่มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน เพราะฉะนั้น จึงต้องพูดให้เต็มว่า

“มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก”

ไม่ควรพูดเลยว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ ซึ่งเป็นการพูดที่ตกหล่น
 บกพร่อง เพราะว่า มนุษย์นี้ ต้องฝึกจึงจะประเสริฐ ถ้าไม่ฝึก ก็ไม่ประเสริฐ
 คำว่า “ฝึก” นี้ พูดตามคำหลักแท้ๆ คือ สึกขา หรือศึกษา ถ้าพูด
 อย่างสมัยใหม่ ก็ได้แก่คำว่า เรียนรู้ และ พัฒนา พูดรวมๆ กันไปว่า
 เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนา หรือ เรียนรู้ฝึกศึกษาพัฒนา

ศักยภาพของมนุษย์ คือจุดเริ่มของพระพุทธศาสนา

ความจริงแห่งธรรมชาติของมนุษย์ในข้อที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้
 นี้ พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นพระศาสดา
 และการทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ดังที่ได้เน้นไว้ในพุทธคุณบทที่ว่า

อนุตโตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानิ
 “เป็นสารถิฝึกคนที่ควรฝึก ผู้ยอดเยี่ยม เป็นศาสดา
 ของเทวะและมนุษย์ทั้งหลาย” [ม. มุ. ๑๒/๙๕/
 ๖๗]

มีพุทธพจน์มากมาย ที่เน้นย้ำหลักการฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์
 และเราเตือน พร้อมทั้งส่งเสริมกำลังใจ ให้ทุกคนมุ่งมั่นในการฝึกศึกษา
 พัฒนาตนจนถึงที่สุด เช่น

วรมสฺสตรา ทนฺดา อาชานียา จ สินฺชวา
 กุณฺชรา จ มหานาคา อตฺตทนฺโต ตโต วรี
 “อัสตร สินฺชพ อาชาไนย กุณฺชร และช้างหลวง ฝึก
 แล้วล้วนดีเลิศ แต่คนที่ฝึกตนแล้วประเสริฐกว่า(ทั้งหมด)
 นั้น”
 [พ. ๖. ๒๕/๓๓/๕๖]

ทนต์ เสฏโฐ มนุสเสสุ.

“ในหมู่มนุษย์ ผู้ประเสริฐสุด คือคนที่ฝึกแล้ว”

[พ.บ. ๒๕/๓๓/๕๖]

วิชาจรรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส.

“ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจริยะ เป็นผู้ประเสริฐสุด ทั้ง
ในหมู่มนุษย์และมวลเทวา”

[ถ. น. ๑๖/๖๒๔/๓๓๑]

อตตา หิ อตตโน นาโถ โโก หิ นาโถ ปโร สिया

อตตนา หิ สุทนต์น นาทิ ลกติ ทูลลภ

“ตนแลเป็นที่พึ่งของตน แท้จริงนั้น คนอื่นใครเล่าจะเป็น
ที่พึ่งได้ มีตนที่ฝึกดีแล้วนั้นแหละ คือได้ที่พึ่งซึ่งหาได้ยาก”

[พ.บ. ๒๕/๒๒/๓๖]

มนุสสุภูติ สมพุทธี อตตทนต์^{หนึ่ง} สมหิติ ...

เทวาปิ ตํ นมสฺสนติ

“พระสัมพุทธเจ้า ทั้งที่เป็นมนุษย์นี้แหละ แต่ทรงฝึก
พระองค์แล้ว มีพระฤทัยซึ่งอบรมถึงที่แล้ว แม้เทพทั้งหลาย
ก็น้อมนมัสการ”

[อ.จ. ปญจก. ๒๒/๓๑๔/

๓๘๖]

กาลานี้เป็นการให้กำลังใจแก่มนุษย์ว่า มนุษย์ที่ฝึกแล้วนั้น เลิศ
ประเสริฐ จนกระทั่งแม้แต่เทวดาและพรหมก็น้อมนมัสการ

ความหมายที่ต้องการในที่นี้ ก็คือ การมองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้

^{หนึ่ง} **ทนต์** มาจาก **ทมะ** ที่แปลว่า การฝึก ซึ่งเป็นอีกคำหนึ่งที่ใช้แทนสิกขาได้ [**ทนต์** คือ
คนที่ฝึกหรือศึกษาแล้ว ถ้าเป็นคนผู้ที่จะต้อง(ได้รับการ)ฝึก ก็เป็น **ทम्मะ** (อย่างในบท
พุทธคุณที่ยกมาให้ดูข้างต้น)]

และมีความสามารถในการฝึกตัวเองได้จนถึงที่สุด แต่ต้องฝึกจึงจะเป็นอย่างนั้นได้ และกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกตระหนักในการที่จะต้องปฏิบัติตามหลักแห่งการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนนั้น

ถ้าใช้คำศัพท์สมัยปัจจุบัน ก็พูดว่า มนุษย์มีศักยภาพสูง มีความสามารถที่จะฝึกศึกษาพัฒนาตนได้จนถึงขั้นเป็นพุทธะ

ศักยภาพนี้เรียกว่า โโพธิ ซึ่งแสดงว่าจุดเน้นอยู่ที่ปัญญา เพราะโพธิ นั้น แปลว่า ปัญญาตรัสรู้ คือปัญญาที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นพุทธะ

ในการศึกษาตามหลักพุทธศาสนาหรือการปฏิบัติธรรมนั้น สิ่งสำคัญที่จะต้องมีเป็นจุดเริ่มต้น คือ ความเชื่อในโพธินี้ ที่เรียกว่า โปธิศรัทธา ซึ่งถือว่าเป็นศรัทธาพื้นฐาน

เมื่อมนุษย์เชื่อในปัญญาที่ทำให้มนุษย์เป็นพุทธะได้แล้ว เขาก็พร้อมที่จะศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนต่อไป

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า คำว่า โโพธิ นั้น ให้จุดเน้นทั้งในด้านของศักยภาพที่มนุษย์ฝึกได้จนถึงที่สุด และในด้านของปัญญา ให้เห็นว่าแก่นนำของการฝึกศึกษานั้นอยู่ที่ปัญญา และศักยภาพสูงสุดก็แสดงออกที่ปัญญา เพราะตัวแทนหรือจุดศูนย์รวมของการพัฒนาอยู่ที่ปัญญา

เพื่อให้โพธินี้ปรากฏขึ้นมา ทำบุคคลให้กลายเป็นพุทธะ เราจึงต้องมีกระบวนการฝึกหรือพัฒนาคน ที่เรียกว่าสิกขา ซึ่งก็คือ การศึกษา

สิกขา คือกระบวนการการศึกษา ที่ฝึกหรือพัฒนามนุษย์ ให้โพธิปรากฏขึ้น จนในที่สุดทำให้มนุษย์นั้นกลายเป็นพุทธะ

ชีวิตที่ดี คือชีวิตที่ศึกษา

เมื่อพัฒนาคนด้วยไตรสิกขา ชีวิตก็ก้าวไปในอริยมรรค

ชีวิตนั้นเป็นอันเดียวกันกับการศึกษา เพราะชีวิตคือการเป็นอยู่ และการที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไป ก็คือการทำต้องเคลื่อนไหว พบประสบการณ์ใหม่ๆ และเจอสถานการณ์ใหม่ๆ ซึ่งจะต้องรู้จัก ต้องเข้าใจ ต้องคิด ต้องปฏิบัติ หรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหาทางแก้ไขปัญหาให้ผ่านรอดหรือลุล่วงไป ทำให้ต้องมีการเรียนรู้ มีการพิจารณาแก้ปัญหาตลอดเวลา ทั้งหมดนี้พูดสั้นๆ ก็คือ **สิกขา** หรือการศึกษา

ดังนั้น เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ถ้าจะเป็นอยู่ได้ หรือจะเป็นอยู่ให้ดี ก็ต้องศึกษาหรือศึกษาตลอดเวลา พูดได้ว่า **ชีวิตคือการศึกษา** หรือ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการศึกษา มีการเรียนรู้ หรือมีการฝึกฝนพัฒนาไปด้วย

การศึกษาตลอดชีวิตในความหมายที่แท้ คืออย่างนี้ ถ้าจะพูดให้หนักแน่น ก็ต้องว่า “ชีวิต คือการศึกษา”

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การดำเนินชีวิตที่ดี จะเป็นชีวิตแห่งสิกขาไปในตัว ชีวิตขาดการศึกษาไม่ได้ ถ้าขาดการศึกษาก็ไม่เป็นชีวิตที่ดี ที่จะอยู่ได้อย่างดี หรือแม้แต่จะอยู่ให้รอดไปได้

ตรงนี้เป็นประสบการณ์เป็นอันเดียวกัน ระหว่าง การศึกษาพัฒนามนุษย์ หรือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาคน ที่เรียกว่าสิกขา กับ การดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ ที่เรียกว่ามรรค คือการดำเนินชีวิตชนิดที่มีการศึกษาพัฒนาชีวิตไปด้วยในตัว จึงจะเป็นชีวิตที่ดี

สิกขา ก็คือการพัฒนาตัวเองของมนุษย์ ให้ดำเนินชีวิตได้ดีตามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็น **มรรค**

ส่วน **มรรค** ก็คือทางดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์

ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแห่งการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเองคือ**สิกขา**

มรรค กับ **สิกขา** จึงประสานเป็นอันเดียวกัน

จึงให้ความหมายได้ว่า **สิกขา/การศึกษา** คือการเรียนรู้ที่จะให้สามารถเป็นอยู่ได้อย่างดี หรือฝึกให้สามารถมีชีวิตที่ดี

เป็นอันว่า **ชีวิตคือการศึกษา** นี้ เป็นของแน่นอน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะศึกษาเป็นหรือไม่ ถ้าคนไม่รู้จักศึกษา ก็มีชีวิตเปล่าๆ หมายความว่า พบประสบการณ์ใหม่ๆ ก็ไม่ได้อะไร เจอสถานการณ์ใหม่ๆ ก็ไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไรให้ถูกต้อง ไม่มีการเรียนรู้ ไม่มีการพัฒนา ไม่มีการแก้ปัญหา เป็นชีวิตที่เลื่อนลอย เป็นชีวิตที่ไม่ดี ไม่มีการศึกษา ทางธรรมเรียกว่า “พาล” แปลว่า มีชีวิตอยู่เพียงแค่อำลมหายใจเข้าออก

เพราะมองความจริงอย่างนี้ ทางธรรมจึงจัดไว้ให้**การศึกษา** กับ**ชีวิตที่ดี** เป็นเรื่องเดียวกัน หรือต้องไปด้วยกัน

ท่านถือว่า **ชีวิตนี้** เหมือนกับการเดินทางก้าวไปๆ และในการเดินทางนั้นก็พบอะไรใหม่ๆ อยู่เรื่อย จึงเรียกว่า “**มรรค**” หรือ “**ปฏิบัติ**” แปลว่า **ทางดำเนินชีวิต** หรือเรียกว่า “**จริย/จริยะ**” แปลว่า **การดำเนินชีวิต**

มรรค หรือ **ปฏิบัติ** จะเป็นทางดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตที่ดี **จริยะ** จะเป็นการดำเนินชีวิตที่ดี ก็ต้องมี**สิกขา** คือ**การศึกษา** เรียนรู้ และพัฒนาตนเองตลอดเวลา ดังกล่าวแล้ว

มรรค ที่ถูกต้อง เรียกว่า “**อริยมรรค**” (มรรคอันประเสริฐ หรือทางดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ) ก็เป็น**จริยะ**ที่ดี เรียกว่า “**พรหมจริยะ**” (จริยะอย่างประเสริฐ หรือการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ) ซึ่งก็คือ**มรรค** และ**จริยะ** ที่เกิดจาก**สิกขา** หรือประกอบด้วย**สิกขา**

สิกขา ที่จะให้เกิด**มรรค** หรือ**จริยะอันประเสริฐ** คือ**สิกขา**ที่เป็น**การ**

ฝึกฝนพัฒนาคนครบทั้ง ๓ ด้านของชีวิต ซึ่งเรียกว่า **ไตรสิกขา** แปลว่า การศึกษาทั้ง ๓ ที่จะกล่าวต่อไป

ชีวิตมี ๓ ด้าน การฝึกศึกษาก็ต้องประสานกัน ๓ ส่วน พัฒนาคนแบบองค์รวม จึงเป็นเรื่องธรรมชาติของการศึกษา

ชีวิต และการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น แยกได้เป็น ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิตต้องติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับโลก หรือสิ่งแวดล้อมนอกตัว โดยใช้

๙) ทวาร/ช่องทางรับรู้และเสพความรู้สึก^{หนึ่ง} ที่เรียกว่า **อินทริย์** คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย (รวม ใจ ด้วยเป็น ๖)

๑๐) ทวาร/ช่องทางทำกรรม^{**} คือ กาย วาจา โดย ทำ และพูด (รวม ใจ-คิด ด้วยเป็น ๓)

สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ติดต่อสื่อสารสัมพันธ์นั้น แยกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสรรพสัตว์

๒) สิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หรือทางกายภาพ

มนุษย์ควรจะอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์และเพื่อนร่วมโลกด้วยดี ын่กั ก่อกุศลกัน เป็นส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ของสังคม และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ตั้งต้นแต่การใช้ตา หู จมูก ฟัง ทั้งด้านการเรียนรู้ และการเสพอารมณ์ ให้ได้ผลดี รู้จักกินอยู่ แสวงหา เสพบริโภคปัจจัย ๔ เป็นต้น อย่กัฉลาด ให้เป็นคุณแก่ตน แก่สังคม และแก่โลก อย่กัน้อยไม่ให้เป็นกาเรเบียดเบียน

^{หนึ่ง}

เรียกโดยศัพท์ว่า **ผัสสทวาร** หรือ **สัมผัสทวาร** หรือ **ปสาททวาร**

^{**}

เรียกโดยศัพท์ว่า **กรรมทวาร** (กาย และ วาจา มีคำเรียกเฉพาะอีกว่า **ใจปนทวาร**)

๒. ด้านจิตใจ ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือแสดงออกทุกครั้ง จะมีการทำงานของจิตใจ และมีองค์ประกอบด้านจิตเกี่ยวข้อง เริ่มแต่ต้องมีความเจตนา ความตั้งใจ ตั้งใจ หรือเจตจำนง และมีแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมทั้งมีความรู้สึกสุข หรือทุกข์ สบาย หรือไม่สบาย และปฏิกิริยาต่อจากสุข-ทุกข์นั้น เช่น ชอบใจ หรือไม่ชอบใจ อยากจะได้ อยากจะเอา หรืออยากจะหนี หรืออยากจะทำลาย ซึ่งจะมีผลชักนำพฤติกรรมทั้งหลาย ตั้งแต่จะให้ดูอะไร หรือไม่ดูอะไร จะพูดอะไร จะพูดกับใคร ว่าอย่างไร ฯลฯ

๓. ด้านปัญญา ในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือแสดงออกทุกครั้ง ก็ตาม เมื่อมีภาวะอาการทางจิตใจอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ตาม องค์ประกอบอีกด้านหนึ่งของชีวิต คือ ความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความเชื่อถือ เป็นต้น ที่เรียกรวมๆ ว่าด้านปัญญา ก็เข้ามาเกี่ยวข้อง หรือมีบทบาทด้วย

เริ่มตั้งแต่ว่า ถ้ามีปัญญา ก็แสดงออกและมีภาวะอาการทางจิตอย่างหนึ่ง ถ้าขาดปัญญา ก็แสดงออกและมีภาวะอาการทางจิตอีกอย่างหนึ่ง เรามีความรู้ความเข้าใจเรื่องนั้นแค่ไหน มีความเชื่อ มีทัศนคติ มีความยึดถืออย่างไร เราก็แสดงออกหรือมองสิ่งนั้น ไปตามแนวคิด ความเข้าใจ หรือแม้กระทั่งค่านิยมอย่างนั้น ทำให้ชอบใจ ไม่ชอบใจ มีสุขมีทุกข์ไปตามนั้น และเมื่อเรามองเห็น เรารู้ เข้าใจอย่างไร แค่นั้น เราก็แสดงออกหรือมีพฤติกรรมของเรา ไปตามความรู้ความเข้าใจ และภายในขอบเขตของความรู้ของเรานั้น

ถ้าปัญญา ความรู้ ความเข้าใจเกิดมากขึ้น หรือเราคิดเป็น ก็ทำให้เราปรับแก้พฤติกรรมและจิตใจของเราใหม่ เช่น เจอประสบการณ์ที่ไม่ดี เราารู้สึกไม่ชอบใจ พอไม่ชอบใจ ก็ทุกข์ แต่ถ้าเกิดปัญญาคิดได้ขึ้นมาว่า สิ่งที่ไม่ดีหรือไม่ชอบนั้น ถ้าเราเรียนรู้ เราก็ได้ความรู้ พอมองในแง่เรียนรู้ ก็กลายเป็นได้ ความไม่ชอบใจหายไป กลายเป็นชอบสิ่งที่เคยไม่ชอบ พอได้ความรู้ก็เกิดความสุข จากทุกข์ก็เปลี่ยนเป็นสุข ปฏิภาณที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม

ก็เปลี่ยนไป

ในชีวิตประจำวัน หรือในการประกอบอาชีพการงาน เมื่อเจอคนหน้า
บึ้ง พุดไม่ดี ถ้าเรามองตามความชอบใจ-ไม่ชอบใจ ไม่ใช่ปัญญา เราก็โกรธ
แต่พอใช้โยนิโสมนสิการ มองตามเหตุปัจจัย คิดถึงความเป็นไปได้แง่ต่างๆ
เช่นว่าเขาอาจจะจะมีเรื่องทุกข์ ไม่สบายใจอยู่ เพียงคิดแค่นี้ ภาวะจิตก็อาจจะ
พลิกเปลี่ยนไปเลย จากโกรธก็กลายเป็นสงสาร อยากจะช่วยเหลือเขาแก้ปัญหา

ปัญญาเป็นตัวชี้นำ บอกทาง ให้แสงสว่าง ขยายขอบเขต ปรับแก้จิตใจ
และพฤติกรรม และปลดปล่อยให้หลุดพ้น

หน้าที่สำคัญของปัญญา คือ ปลดปล่อย ทำให้เป็นอิสระ ตัวอย่าง
ง่ายๆ เพียงแค่ไปที่ไหน เจออะไร ถ้าไม่รู้ว่าเป็นอะไร ไม่รู้จะปฏิบัติต่อมัน
อย่างไร หรือพบปัญหา ไม่รู้วิธีแก้ไข จิตใจก็เกิดความอึดอัด รู้สึกบีบคั้น ไม่
สบายใจ นี่คือทุกข์ แต่พอปัญญามา รู้ว่าอะไรเป็นอะไร จะทำอย่างไร ก็โล่ง
ทันที พฤติกรรมติดตันอยู่ พอปัญญามา ก็ไปได้ จิตใจอึดอัดน้อยลง พอปัญญ
มา ก็โล่งไป

องค์ประกอบของชีวิต ๓ ด้านนี้ ทำงานไปด้วยกัน ประสานกันไป
และเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน ไม่แยกต่างหากจากกัน

การสัมพันธ์กับโลกด้วยอินทรีย์และพฤติกรรมทางกายวาจา (*ด้านที่ ๑*)
จะเป็นไปอย่างไร ก็ขึ้นต่อเจตนา ภาวะและคุณสมบัติของจิตใจ (*ด้านที่ ๒*)
และทำได้ภายในขอบเขตของปัญญา (*ด้านที่ ๓*)

ความตั้งใจและความต้องการเป็นต้น ของจิตใจ (*ด้านที่ ๒*) ต้องอาศัย
การสื่อทางอินทรีย์และพฤติกรรมกายวาจาเป็นเครื่องสนอง (*ด้านที่ ๑*) ต้อง
ถูกกำหนดและจำกัดขอบเขตตลอดจนปรับเปลี่ยนโดยความเชื่อถือ ความ
คิดเห็น และความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่และที่เพิ่มหรือเปลี่ยนไป (*ด้านที่ ๓*)

ปัญญาจะทำงานและจะพัฒนาได้ดีหรือไม่ (*ด้านที่ ๓*) ต้องอาศัย

อินทรีย์ เช่น ดู ฟัง อาศัยกายเคลื่อนไหว เช่น เดินไป จับ จัด คั้น ฯลฯ ใช้ วาจาสื่อสารไถ่ถามได้ดีเพียงใด โดยมีทักษะแค่ไหน (ด้านที่ ๑) ต้องอาศัย ภาวะและคุณสมบัติของจิตใจ เช่น ความสนใจ ใฝ่ใจ ความมีใจเข้มแข็งสู้ ปัญหา ความขยันอดทน ความรอบคอบ มีสติ ความมีใจสงบแน่วแน่ มีสมาธิหรือไม่เพียงใด เป็นต้น (ด้านที่ ๒)

นี่คือการดำเนินไปของชีวิต ที่องค์ประกอบ ๓ ด้านทำงานไปด้วยกัน อาศัยกัน ประสานกัน เป็นปัจจัยแก่กัน ซึ่งเป็นความจริงของชีวิตนั้นตาม ธรรมชาติของมัน เป็นเรื่องของธรรมชาติ และจึงเป็นเหตุผลที่บอกอยู่ในตัวว่า ทำไม่จะต้องแยกชีวิตหรือการดำเนินชีวิตเป็น ๓ ด้าน จะแบ่งมากหรือน้อยกว่า นี้ไม่ได้

เมื่อชีวิตที่ดำเนินไปมี ๓ ด้านอย่างนี้ การศึกษาที่ฝึกคนให้ดำเนินชีวิต ได้ดี ก็ต้องฝึกฝนพัฒนาที่ ๓ ด้านของชีวิตนั้น

ดังนั้น การฝึกหรือศึกษา คือ สิกขา จึงแยกเป็น ๓ ส่วน ดังที่เรียกว่า ไตรสิกขา เพื่อฝึกฝนพัฒนา ๓ ด้านของชีวิตนั้น ให้ตรงกัน แต่เป็นการ พัฒนาพร้อมไปด้วยกันอย่างประสานเป็นระบบสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียว

ไตรสิกขา: ระบบการศึกษา ซึ่งพัฒนาชีวิตที่ดำเนินไปทั้งระบบ

ในระบบการดำเนินชีวิต ๓ ด้าน ที่กล่าวแล้วนั้น เมื่อศึกษาฝึกชีวิต ๓ ด้านนั้นไปแค่ไหน ก็เป็นอยู่ดำเนินชีวิตที่ดีได้เท่านั้น ฝึกอย่างไร ก็ได้ อย่างนั้น หรือสิกขาอย่างไร ก็ได้มรรคอย่างนั้น

สิกขา คือการศึกษา ที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้านนั้น มีดังนี้

๑. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเป็น สิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อม ทางวัตถุ ก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู) หรือด้วยกาย วาจา ก็ตาม เรียกว่า

ศีล (เรียกเต็มว่า *อิทธิศีลสิกขา*)

๒. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านจิตใจ เรียกว่า **สมาธิ** (เรียกเต็มว่า *อิทธิจิตตสิกขา*)

๓. สิกขา/การฝึกศึกษา ด้านปัญญา เรียกว่า **ปัญญา** (เรียกเต็มว่า *อิทธิปัญญาสิกขา*)

รวมความว่า การฝึกศึกษานั้น มี ๓ อย่าง เรียกว่า **สิกขา ๓** หรือ **ไตรสิกขา** คือ **ศีล สมาธิ ปัญญา** ซึ่งพูดด้วยถ้อยคำของคนยุคปัจจุบันว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

เมื่อมองจากแง่ของ**สิกขา ๓** จะเห็นความหมายของสิกขาแต่ละอย่าง ดังนี้

๑. ศีล คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านการสัมพันธ์ติดต่อกับปฏิบัติจัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่างๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย-วาจา พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การมีวิถีชีวิตที่ปลอดภัย ภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคม และแก่โลก

๒. สมาธิ คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ทั้ง -

ในด้าน**คุณธรรม** เช่น เมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู

ในด้าน**ความสามารถของจิต** เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และ

ในด้าน**ความสุข** เช่น ความมีปีติอิ่มใจ ความมีปราโมทย์ร่าเริงเบิก

บานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ

พูดสั้นๆ ว่า พัฒนา**คุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต**

๓. ปัญญา คือ ลึกซึ้งหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความ เป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักคิดพิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ทดลอง ตรวจสอบ ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้แก้ไขปัญหา และคิดการต่างๆ

เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติ ของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึง อิศรภาพโดยสมบูรณ์

หลักทั้ง ๓ ประการแห่ง**ไตรสิกขา** ที่กล่าวมานี้ เป็นการศึกษาที่ฝึกคน ให้เจริญพัฒนาขึ้นไปในองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้านของชีวิตที่ดีงาม ที่ได้กล่าว แล้วข้างต้น

ย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า การฝึกศึกษาที่จะให้มีชีวิตที่ดีงาม เป็น**สิกขา** ชีวิตดี งามที่เกิดจากการฝึกศึกษานั้น เป็น**มรรค**

ระบบแห่งสิกขา เริ่มด้วยจัดปรับพื้นที่ให้พร้อมที่จะทำงานฝึก ศึกษา

ไตรสิกขา เป็นการศึกษา ๓ ด้าน ที่พัฒนาชีวิตไปพร้อมกันทั้งระบบ แต่ถ้ามองหยาบๆ เป็นภาพใหญ่ ก็มองเห็นเป็นการฝึกศึกษาที่ดำเนินไปใน ๓ ด้านขั้นตอน ตามลำดับ (มองได้ทั้งในแง่ประสานกันและเป็นปัจจัยต่อกัน)

ศีล เป็นเหมือนการจัดปรับพื้นที่และบริเวณแวดล้อม ให้สะอาดหมด

จดเรียบร้อยยารบรินแน่นหนาแน่นคง มีสภาพที่พร้อมจะทำงานได้คล่องสะดวก

สมาธิ เป็นเหมือนการเตรียมตัวของผู้ทำงานให้มีเรียวแรงกำลังความ
ถนัดชัดเจนที่พร้อมจะลงมือทำงาน

ปัญญา เป็นเหมือนอุปกรณ์ที่จะใช้ทำงานนั้นๆ ให้สำเร็จ

เช่น จะตัดต้นไม้:

ได้พื้นเหยียบยันที่แน่นหนาแน่นคง (**ศีล**) + มีกำลังแขนแข็งแรงจับมีด
หรือขวานได้ถนัดมั่น (**สมาธิ**) + อุปกรณ์คือมีดหรือขวานที่ใช้ตัดนั้นได้
ขนาดมีคุณภาพดีและลับไว้คมกริบ (**ปัญญา**) → ได้ผลคือตัดไม้สำเร็จโดยไม่
ยาก

อีกอุปมาหนึ่งที่อาจจะช่วยเสริมความชัดเจน

บ้านเรือนที่อยู่ี่ทำงาน ฝาผนังขรุขระหลังคารั่ว รอบอาคารถนน
หนทางรกรุงรัง ทั้งเป็นถิ่นไม่ปลอดภัย (**ขาดศีล**) → การจัดแต่ง ตั้งวางสิ่งของ
เครื่องใช้ จะเตรียมตัวอยู่หรือทำงาน อืดอาดขัดข้อง ไม่พร้อม ไม่สบาย ไม่
มั่นใจไปหมด (**ขาดสมาธิ**) → การเป็นอยู่และทำงานคิดการทั้งหลาย ไม่อาจ
ดำเนินไปได้ด้วยดี (**ขาดปัญญา**) → ชีวิตและงานไม่สัมฤทธิ์ลุลงดูหมาย

เนื่องจากไตรสิกขา เป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมธรรมภาคปฏิบัติ
ทั้งหมด ในที่นี้จึงมีโชโอกาสที่จะอธิบายหลักธรรมหมวดนี้ได้มาก โดยเฉพาะ
ขั้นสมาธิและปัญญาที่เป็นธรรมละเอียดลึกซึ้ง จะยังไม่พูดเพิ่มเติมจากที่ได้
อธิบายไปแล้ว แต่ในขั้นศีลจะพูดเพิ่มอีกบ้าง เพราะเกี่ยวข้องกับคนทั่วไป
มาก และจะได้เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิกขาทั้ง ๓
ด้านนั้นด้วย

การฝึกศึกษาในขั้นศีล มีหลักปฏิบัติที่สำคัญ ๔ หมวด คือ ^{หนึ่ง}

๑. วินัยบัญญัติ เป็นเครื่องมือสำคัญชิ้นแรกที่ใช้ในการฝึกชั้นศีล มีตั้งแต่วินัยแม่บท** ของชุมชนใหญ่ ๖ ไปจนถึงวินัยส่วนตัวในชีวิตประจำวัน

วินัยบัญญัติ คือการจัดตั้งวางระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันของหมู่มนุษย์ เพื่อจัดปรับเตรียมสภาพชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งลักษณะแห่งความสัมพันธ์ต่างๆ ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสมและพร้อมที่จะเป็นอยู่ ปฏิบัติกิจ และดำเนินการต่างๆ เพื่อเกื้อหนุนกันให้ก้าวหน้าไปอย่างได้ผลดีที่สุด สู่จุดหมายของชีวิต ของบุคคล ขององค์กร ของชุมชน ตลอดจนของสังคมทั้งหมดไม่ว่าในระดับใดๆ โดยเฉพาะสำคัญที่สุด เพื่อเอื้อโอกาสให้แต่ละบุคคลฝึกศึกษาพัฒนาชีวิตของเขาให้ประณีตประเสริฐ ที่จะได้ประโยชน์สูงสุดที่จะพึงได้จากการที่ได้มีชีวิตเป็นอยู่

วินัยพื้นฐานหรือขั้นต้นสุดของสังคมนาษฎี ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่จะไม่ให้มีการเบียดเบียนกัน ๕ ประการ คือ

๑. เว้นการทำร้ายร่างกายทำลายชีวิต
๒. เว้นการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
๓. เว้นการประทุษร้ายผิดทางเพศและละเมิดต่อคุ้มครองของผู้อื่น

๔ มีชื่อที่เรียงตามลำดับ คือ ๑. ปาติโมกขสังวรศีล ๒. อินทริยสังวรศีล ๓. อาชีวปาริสุทธิศีล และ ๔. ปัจจยสันนิสสิตศีล หรือ ปัจจยปฏิเสวนศีล (เช่น วิสุทธิ.๑/๑๘-๕๖) ที่ท่านเรียงข้อ ๓. ไว้ก่อนข้อ ๔. นั้น เห็นได้ว่าเป็นไปตามลำดับที่เป็นจริง คือ ข้อ ๓. เป็นเรื่องของปัจฉยปริเยสนา คือ การแสวงหาปัจฉย ซึ่งมาก่อนปัจฉยปฏิเสวนา คือการเสพปัจฉย แต่ในที่นี้ มุ่งให้คฤหัสถ์นำมาปฏิบัติให้เหมาะกับตนด้วย โดยเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก จึงเรียกโดยชื่อที่คุ้นแก่คนทั่วไป และเรียงอาชีวะเป็นข้อสุดท้าย

** วินัยแม่บทของพระภิกษุ เรียกว่า ภิกขุปาติโมกข์ (ภิกขุปาฏิโมกข์ ก็ใช้)

๔. เว้นการพูดเท็จให้ร้ายหลอกลวง และ

๕. เว้นการเสพสุรายาเมาสิ่งเสพติด ที่ทำลายสติสัมปชัญญะ แล้วนำไปสู่การก่อกรรมชั่วอย่างอื่น เริ่มตั้งแต่คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม

ข้อปฏิบัติพื้นฐานชุดนี้ ซึ่งเรียกรวมๆ ว่า **ศีล ๕** เป็นหลักประกันที่รักษาสังคมให้มั่นคงปลอดภัย เพียงพอที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุข และดำเนินชีวิตทำกิจการต่างๆ ให้เป็นไปได้อย่างดีพอสมควร นับว่าเป็นวินัยแม่บทของคฤหัสถ์ หรือของชาวโลกทั้งหมด

ไม่ควรมองวินัยว่าเป็นการบีบบังคับจำกัด แต่พึงเข้าใจว่าวินัยเป็นการจัดสรรโอกาส หรือจัดสรรสิ่งแวดล้อมหรือสภาวะทางกายภาพให้เอื้อโอกาสแก่การที่จะดำเนินชีวิตและกิจการต่างๆ ให้ได้ผลดีที่สุด ตั้งแต่เรื่องง่ายๆ เช่น การจัดสิ่งของเครื่องใช้เตียงตั้งโต๊ะเก้าอี้ในบ้านให้เป็นที่เป็นที่ทางทำให้หยิบง่ายใช้คล่องนั่งเดินยืนนอนสะดวกสบาย การจัดเตรียมวางส่งเครื่องมือผ่าตัดของศัลยแพทย์ การจัดระเบียบจราจรบนท้องถนน วินัยของทหาร วินัยของข้าราชการ ตลอดจนจรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ

ในวงกว้าง ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมืองการปกครอง ตลอดจนแบบแผนทุกอย่างที่อยู่ตัวกลายเป็นวัฒนธรรม รวมอยู่ในความหมายของคำว่า “วินัย” ทั้งสิ้น

สาระของวินัย(บัญญัติ) คือ การอาศัย(ความรู้ใน)ธรรมคือความจริงของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นอยู่ มาจัดสรรตั้งวางระเบียบระบบต่างๆ ขึ้นเพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์สูงสุดจากธรรมคือความจริงนั้น

พระพุทธเจ้าทรงมุ่งจะให้คนจำนวนมาก ได้ประโยชน์จากธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ จึงทรงตั้งชุมชนเรียกว่าสังฆะขึ้น โดยบัญญัติวินัย คือ จัดตั้งวางระเบียบระบบต่างๆ ที่จะให้สังฆะนั้นเป็นแหล่งที่ผู้สมัครเข้ามา ได้มี

ความเป็นอยู่ มีวิถีชีวิต มีกิจหน้าที่ มีระบบการอยู่ร่วมกัน การดำเนินกิจการงาน การสัมพันธ์กันเองและสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก มีวิธีแสวงหาจัดสรร แบ่งปันและบริโภคปัจจัย ๔ และการจัดสรรสภาพแวดล้อมทุกอย่างที่เอื้อเกื้อกูลเหมาะสม พร้อมทั้งปิดกั้นช่องโหว่โอกาสที่จะก่อเกิดแก่การที่เสื่อมเสียหาย ทำทุกอย่างให้อำนวยโอกาสมากที่สุด แก่การที่แต่ละบุคคลจะฝึกศึกษาพัฒนาตน ให้เจริญในไตรสิกขาก้าวหน้าไปในมรรค และบรรลุผลที่พึงได้จากชีวิตที่ดั่งงามประเสริฐ เข้าถึงธรรมสูงสุด ทั้งวิชา วิมุตติ วิสุทธิ สันตนิพพาน กับทั้งให้ชุมชนแห่งสังฆะนั้นเป็นแหล่งแผ่ธรรมเพื่อขยายประโยชน์สุขให้กว้างขวางออกไปโดยรอบและทั่วไปในโลก

พูดสั้นๆ การจัดตั้งวางระเบียบระบบแก่ชุมชนหรือสังฆะดังว่านี้ คือ

วินัย

โดยนัยนี้ **วินัย(บัญญัติ)** จึงเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์ เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดี และจัดสรรสภาพแวดล้อม ที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดี แต่ให้เอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดี จนพฤติกรรมเคยชินที่ดีนั้น กลายเป็นพฤติกรรมเคยชินและเป็นวิถีชีวิตของเขา ตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงในสังคมมนุษย์เพื่อให้เกิดผลเช่นนั้น

เมื่อใดการฝึกศึกษาได้ผล จนพฤติกรรมที่ดีตามวินัย กลายเป็นพฤติกรรมเคยชิน อยู่ตัว หรือเป็นวิถีชีวิตของบุคคล เมื่อนั้นก็เกิดเป็น**ศีล**

ชีวิตทั้ง ๓ ด้าน การศึกษาทั้ง ๓ ชั้น ประสานพร้อมไปด้วยกัน

๒. อินทรีย์สังวร แปลตามแบบว่า การสำรวมอินทรีย์ หมายถึง

การใช้อินทรีย์ เช่น ตาหู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างมีสติ มิให้ถูกความโลภ ความโกรธ ความแค้นเคือง ความหลง ความริษยา เป็นต้น เข้ามาครอบงำ แต่ใช้ให้เป็น ให้ได้ประโยชน์ โดยเฉพาะให้เกิดปัญญา รู้ความจริง และได้ข้อมูลข่าวสารตรงตามสภาวะ ที่จะนำไปใช้ในการแก้ปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ต่อไป

ควรทราบว่า เพื่อความเข้าใจง่ายสำหรับคนทั่วไป โดยสรุป **อินทรีย์** คือ ตาหู จมูก ลิ้น กาย ใจ **ทำหน้าที่ ๒ อย่าง** คือ

๑) **หน้าที่รู้** คือรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เช่น ตาหู รู้ว่าเป็นอะไร ว่าเป็นนาฬิกา เป็นกล้องถ่ายรูป เป็นดอกไม้ ใบไม้สีเขียว สีแดง สีเหลือง รูปว่างยาวสั้นใหญ่เล็ก หูได้ยินเสียงว่า ดั่ง เบา เป็นถ้อยคำสื่อสารว่าอย่างไร เป็นต้น

๒) **หน้าที่รู้สึก** หรือรับความรู้สึก พร้อมกับรับรู้ข้อมูลเราก็มีความรู้สึกด้วย บางทีตัวเด่นกลับเป็นความรู้สึก เช่น เห็นแล้วรู้สึกสบายหรือไม่สบาย ถูกตาไม่ถูกตา สวยหรือน่าเกลียด ถูกหูไม่ถูกหู เสียงนุ่มนวลไพเราะหรือดังแสบแก้วหูรำคาญ เป็นต้น

- **หน้าที่ด้านรู้** เรียกว่า **ด้านเรียนรู** หรือ **ศึกษา**
- **หน้าที่ด้านรู้สึก** เรียกว่า **ด้านเสพ**

พูดสั้นๆ ว่า อินทรีย์ทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือ **ศึกษา** กับ **เสพ**

ถ้าจะให้ชีวิตของเราพัฒนา จะต้องใช้อินทรีย์เพื่อรู้หรือศึกษาให้มาก มนุษย์ที่ไม่พัฒนา จะใช้อินทรีย์เพื่อเสพความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ บางทีแทบไม่ใช้เพื่อการศึกษาเลย เมื่อมุ่งแต่จะหาเสพความรู้สึกที่ถูกหู ถูกตา สวยงาม สนุกสนานบันเทิง เป็นต้น ชีวิตก็วนเวียนอยู่กับการวิ่งไล่หาสิ่งที่ชอบใจ และดิ้นรนหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ชอบใจ วนเวียนอยู่แค่ความชอบใจ-ไม่ชอบใจ รัก-ชัง ตีใจ-เกลียดกลัว หลงใหล-เบียดเบียน แล้วก็ฝักความสุขความทุกข์ของตนไว้ให้ขึ้นกับสิ่งเสพบริโภค

เมื่อเวลาผ่านไป ชีวิตที่ไม่ได้ฝึกฝนพัฒนา ก็ไม่เห็นประจักษ์ศักยภาพที่
ตนมี และไม่มีอะไรที่จะให้แก่โลกนี้ หรือแก่สังคม การเกิดมาได้เสพ
กลายเป็นความสูญเปล่า

ถ้าไม่มัวหลงติดอยู่กับการหาเสพความรู้สึก ที่เป็นได้แค่นักบริโภค แต่
รู้จัก*ใช้อันตรียเพื่อศึกษา* สนองความต้องการรู้หรือความใฝ่รู้ ก็จะใช้ตา หู
เป็นต้น ไปในทางการเรียนรู้ และจะพัฒนาไปเรื่อยๆ ปัญญาจะเจริญงอกงาม
ความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์จะเกิดขึ้น กลายเป็นนักผลิตนักสร้างสรรค์ และจะได้
พบกับความสุขอย่างใหม่ๆ ที่พัฒนาขยายขอบเขตและประณีตยิ่งขึ้น พร้อม
กับความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ที่ก้าวหน้าไป เป็นผู้มีชีวิตที่ติดตาม และมีคุณค่าแก่
สังคม

๓. ปัจจัยปฏิเสวนา คือการเสพบริโภคปัจจัย ๔ รวมทั้งสิ่งของ
เครื่องใช้ทั้งหลาย ตลอดจนเทคโนโลยี

ศีลในเรื่องนี้ คือการฝึกศึกษาให้รู้จักใช้สอยเสพบริโภคสิ่งต่างๆ ด้วย
ปัญญาที่รู้เข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ เริ่มตั้งแต่อาหาร ก็
พิจารณารู้เข้าใจความจริงว่า รับประทานเพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ให้
ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรง ช่วยให้ได้ดำเนินชีวิตที่ติดตาม อย่างที่ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยบคาย
แล้ว จึงเสพ(นุ่งห่ม)จีวร เท่าที่ว่า เพื่อป้องกันความหนาว ร้อน
สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เท่าที่ว่า เพื่อ
ปกปิดอวัยวะที่ควรละอาย

พิจารณาโดยแยบคายแล้ว จึงเสพ(ฉัน)อาหารบิณฑบาต
มิใช่เพื่อสนุก มิใช่เพื่อมัวเมา มิใช่เพื่อสวयงาม มิใช่เพื่อโอ้อวด
แต่เสพ(ฉัน) เท่าที่ว่า เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ เพื่อยังชีวิตให้
เป็นไป เพื่อระงับความหิว เพื่อเกื้อหนุนชีวิตที่ประเสริฐ ด้วยการ
ปฏิบัติดังนี้ เราจะกำจัดเวทนาเก่า (ความไม่สบายเพราะความหิว)

เสียด้วย จะไม่ให้เวทนาใหม่ (เช่นความอึดอัด แน่น จุกเสียด) เกิดขึ้นด้วย เราก็จะมีชีวิตดำเนินไป พร้อมทั้งความไม่มีโทษ และความอยู่ผาสุก^{หนึ่ง}

การบริโภคด้วยปัญญาอย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็นการรู้จักประมาณในการบริโภค หรือการบริโภคพอดี หรือกินพอดี เป็นการบริโภคที่คุ้มค่า ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง ไม่สิ้นเปลือง ไม่สูญเปล่า และไม่เกิดโทษ อย่างที่บางคนกินมาก จ่ายแพง แต่กลับเป็นโทษแก่ร่างกาย

เมื่อจะซื้อหาหรือเสพบริโภคอะไรก็ตาม ควรฝึกถามตัวเองว่า เราจะใช้มันเพื่ออะไร ประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งนี้คืออะไร แล้วซื้อหามาใช้ให้ได้ประโยชน์ที่แท้จริงนั้น ไม่บริโภคเพียงด้วยตัณหาและโมหะ เพียงแค่ตื่นตื่นเห็นแก่ความโก้เก๋ เข้มเห่อไปตามกระแสค่านิยมเป็นต้น โดยไม่ได้ใช้ปัญญาเลย

พึงระลึกไว้ว่า การเสพบริโภค และเรื่องเศรษฐกิจทั้งหมด เป็นปัจจัย คือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาชีวิตที่ดีงาม ไม่ใช่เป็นจุดหมายของชีวิต ชีวิตมิใช่จบที่นี้ ชีวิตไม่ใช่อยู่แค่นี้

เมื่อปฏิบัติถูกต้องตามหลักนี้ ก็จะเป็นคนที่กินอยู่เป็น เป็นผู้มั่งคั่งอีกข้อหนึ่ง

๔. สัมมาอาชีวะ คือการหาเลี้ยงชีพโดยทางชอบธรรม ซึ่งเป็นศีลข้อสำคัญอย่างหนึ่ง เมื่อนำมาจัดเข้าชุดศีล ๔ ข้อนี้ และเน้นสำหรับพระภิกษุ ท่านเรียกว่า “อาชีวะปารีสุทธิ” (ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ) เป็นเรื่องของความสุจริตเกี่ยวกับ ปัจจัยปริเยสนา คือการแสวงหาปัจจัย (ต่อเนื่องกับข้อ ๓ ปัจจัยปฏิเสวนา คือการใช้สอยเสพบริโภคปัจจัย)

ศีลข้อนี้ ในขั้นพื้นฐาน หมายถึงการเว้นจากมิจฉาชีพ ไม่ประกอบ

อาชีพที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรม แต่หาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต

ว่าโดยสาระ คือ ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นการเบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ชีวิตอื่น และแก่สังคม หรือที่จะทำชีวิต จิตใจ และสังคมให้เสื่อมโทรมตกต่ำ ดังนั้นสำหรับคฤหัสถ์ จึงมีพุทธพจน์แสดง *อภริณียวณิษฐา* คือการค้าขายที่อุบาทว์ไม่พึงประกอบ ๕ อย่าง^{หนึ่ง} ได้แก่ การค้าอาวุธ การค้ามนุษย์ การค้าสัตว์ขายเพื่อฆ่าเอาน้ำ การค้าของเมา (รวมทั้งสิ่งเสพติดทั้งหลาย) และการค้ายาพิษ

เมื่อเว้นมิจอาชีพ ก็ประกอบสัมมาชีพ ซึ่งเป็นการงานที่เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาและช่วยสร้างสรรค์เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันจะทำให้เกิดปิติและความสุขได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะลึกนี้ขึ้นมาคราวใด ก็อุมใจ ภูมิใจว่าเราได้ทำชีวิตให้มีคุณค่าไม่ว่างเปล่า ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนุนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในมรรค โดยเฉพาะระดับจิตใจหรือสมาธิ

สัมมาชีพ นอกจากเป็นอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคมแล้ว ยังเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาพัฒนาชีวิตของตนเองด้วย ซึ่งผู้ทำงานควรตั้งใจใช้เป็นโอกาสในการพัฒนาตน เช่น เป็นแดนฝึกฝนพัฒนาทักษะต่างๆ ฝึกกายวาจาภิรียมมารยาท พัฒนาความสามารถในการสื่อสาร สัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ ฝึกความเข้มแข็งขยันอดทน ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความมีฉันทะ มีสติ และสมาธิ พัฒนาความสุขในการทำงาน และพัฒนาด้านปัญญา เรียนรู้จากทุกสิ่งทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องเข้ามา คิดค้นแก้ไขปรับปรุงการงาน และการแก้ปัญหาต่างๆ

ทั้งนี้ ในความหมายที่ลึกลงไป การเลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ท่านรวมถึงความขยันหมั่นเพียร และการปฏิบัติให้ได้ผลดีในการประกอบอาชีพ

ที่สุจริต เช่น ทำงานไม่ให้คั่งค้างอากุล เป็นต้น ด้วย

อาชีพการงานนั้น เป็นกิจกรรมที่ครองเวลาส่วนใหญ่แห่งชีวิตของเรา ถ้าผู้ใดมีโยนิโสมนสิการ คิดถูก ปฏิบัติถูก ต่ออาชีพการงานของตน นอกจากได้บำเพ็ญประโยชน์เป็นอันมากแล้ว ก็จะได้ประโยชน์จากการงานนั้นๆ มากมาย ทำให้งานนั้นเป็นส่วนแห่งลึษา เป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาชีวิตของตนให้ก้าวไปในมรรคได้ด้วยดี

การฝึกศึกษาในด้านและในชั้นศีล ๔ ประเภท ที่กล่าวมานี้ จะต้องเอาใจใส่ให้ความสำคัญกันให้มาก เพราะเป็นที่ทรงตัวปรากฏตัวของวิถีชีวิตดีงามที่เรียกว่ามรรค และเป็นพื้นฐานของการก้าวไปสู่ลึษาคือการศึกษาที่สูงขึ้นไป ถ้าขาดพื้นฐานนี้แล้ว การศึกษาขั้นต่อไปก็จะอ่อนแอหรวมเร เอาดีได้ยาก

ส่วนลึษาด้านจิตหรือสมาธิ และด้านปัญญา ที่เป็นเรื่องลึกละเอียดกว้างขวางมาก จะยังไม่กล่าวเพิ่มจากที่พูดไปแล้ว

ก่อนจะผ่านไป มีข้อควรทำความเข้าใจที่สำคัญในตอนนี ๒ ประการคือ

๑. ในแง่ไตรลึษา หรือในแง่ความประสานกันของลึษาทั้ง ๓ ได้กล่าวแล้วว่า ชีวิตคนทั้ง ๓ ด้าน คือ การสัมพันธ์กับโลก จิตใจ และความรู้ ความคิด ทำงานประสานเป็นปัจจัยแก่กัน ดังนั้น การฝึกศึกษาทั้ง ๓ ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ก็จึงดำเนินไปด้วยกัน

ที่พูดว่า ลึษา/ฝึกศึกษาชั้นศีลนี้ มิใช่หมายความว่า เป็นเรื่องของศีลอย่างเดียว แต่หมายความว่า ศีลเป็นแดนหรือด้านที่เรากำลังเข้ามาปฏิบัติจัดการหรือทำการฝึกอยู่ในตอนนีขณะนี้ แต่ตัวทำงานหรือองค์ธรรมที่ทำงานในการฝึก ก็มีครบทั้งศีล สมาธิ และปัญญา

ถ้ามองดูให้ดี จะเห็นชัดว่า ตัวทำงานสำคัญๆ ในการฝึกศีลนี้ ก็คือ

องค์กรธรรมฝ่ายจิตหรือสมาธิ และองค์กรธรรมฝ่ายปัญญา

ดูง่าย ๆ ที่ศีลข้ออินทรียสังวรนั้น ตัวทำงานหลักก็คือสติ ซึ่งเป็นองค์กรธรรมฝ่ายจิตหรือหมวดสมาธิ และถ้าการฝึกศึกษาตรงนี้ถูกต้อง ก็ปัญญา นั้นแหละที่ทำงานมาก มาใช้ประโยชน์และเดินหน้า

พูดด้วยภาษาง่าย ๆ ว่า ในขั้นศีลนี้ ธรรมฝ่ายจิต/สมาธิ และปัญญา มาทำงานกับเรื่องรูปธรรม ในแดนของศีล เพื่อช่วยกันฝึกฝนพัฒนาศีล และในการทำงานนี้ ทั้งสมาธิและปัญญาก็ฝึกศึกษาพัฒนาตัวมันเองไปด้วย

ในขั้นหรือด้านอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ต่างก็ช่วยกันร่วมกันทำงานประสานกันตามบทบาทของตนๆ

๓. ในแง่มรรค หรือในแง่คุณสมบัติภายในของชีวิต ขณะที่มีการฝึกศึกษาด้วยไตรสิกขานั้น ถ้ามองเข้าไปในชีวิตที่ดำเนินอยู่ คือมรรคที่รับผลจากการฝึกศึกษาของสิกขา ก็จะเห็นว่า กระบวนธรรมของการดำเนินชีวิต ก็ก้าวไปตามปกติของมัน โดยมีปัญญาในชื่อว่าสัมมาทิฐิเป็นผู้นำกระบวนของชีวิตนั้นทั้ง ๓ ด้าน สัมมาทิฐินี้มองเห็นรู้เข้าใจอย่างไรเท่าไร ก็คิดพูดทำดำเนินชีวิตไปในแนวทางนั้นอย่างนั้น และได้แค่นั้น

แต่เมื่อการฝึกศึกษาของไตรสิกขาดำเนินไป ปัญญาชื่อสัมมาทิฐินั้น ก็พัฒนาตัวมันเองด้วยประสบการณ์ทั้งหลายจากการฝึกศึกษานั้น เฉพาะอย่างยิ่งด้วยการทำงานคิดวิจยสืบค้น ไตรตรองของสัมมาสังกัปปะ ทำให้มองเห็นรู้เข้าใจกว้างลึกชัดเจนทั่วตลอดถึงความจริงยิ่งขึ้นๆ แล้วก็จัดปรับนำกระบวนธรรมก้าวหน้าให้เป็นมรรคที่สมบูรณ์ใกล้จุดหมายยิ่งขึ้นๆ ไป

การศึกษาจะดำเนินไป มีปัจจัยช่วยเกื้อหนุน

ขอเรียนย้ำว่า **มรรค** คือการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ดี แต่จะดำเนินชีวิตดีได้ก็ต้องมีการฝึกฝนพัฒนา ดังนั้นจึงต้องมีการฝึกศึกษาที่เรียกว่า

ศึกษา

มรรค เป็นจุดหมายของ **ศึกษา** การที่ให้มีไตรสิกขา ก็เพื่อให้คนมีชีวิตที่เป็นมรรค และก้าวไปในมรรคนั้น

ด้วยการฝึกตามระบบแห่งไตรสิกขา องศ์ ๘ ของมรรคจะเกิดขึ้นเป็นคุณสมบัติของคน และเจริญพัฒนา ทำให้มีชีวิตดี ที่เป็นมรรค และก้าวไปในมรรคนั้น

อย่างไรก็ดี กระบวนการแห่ง**ศึกษา** มิใช่ว่าจะเริ่มขึ้นมาและคืบหน้าไปเองลอยๆ แต่ต้องอาศัยปัจจัยเกื้อหนุนหรือช่วยกระตุ้น

เนื่องจากปัจจัยที่ว่าเป็นตัวนำเข้าสู่ศึกษา จึงจัดว่าอยู่ในขั้นก่อนมรรค และการนำเข้าสู่ศึกษานี้เป็นเรื่องสำคัญมาก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้แบ่งกระบวนการแห่งการศึกษาออกเป็น ๒ ขั้นตอนใหญ่ คือ **ขั้นนำเข้าสู่ศึกษา** และ **ขั้นไตรสิกขา**

๑. ขั้นนำสู่ศึกษา หรือ การศึกษาจัดตั้ง

ขั้นก่อนที่จะเข้าสู่ไตรสิกขา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ขั้นก่อนมรรค** เพราะมรรค หรือเรียกให้เต็มว่ามรรคมืองค์ ๘ นั้น ก็คือ วิถีแห่งการดำเนินชีวิต ที่เกิดจากการฝึกศึกษาตามหลักไตรศึกษานั้นเอง

เมื่อมองในแง่ของมรรค ก็เริ่มจาก**สัมมาทิฐิ** คือความเห็นชอบ ซึ่งเป็นปัญญาในระดับหนึ่ง

ปัญญาในขั้นนี้ เป็นความเชื่อและความเข้าใจในหลักการต่างๆ ไป โดยเฉพาะความเชื่อว่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย หรือการถือหลักการแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นความเชื่อที่เป็นฐานสำคัญของการศึกษา ที่จะทำให้มีการพัฒนาต่อไปได้ เพราะเมื่อเชื่อว่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย พอมีอะไรเกิดขึ้น ก็ต้องคิดค้นสืบสาวหาเหตุปัจจัย และต้องปฏิบัติให้สอดคล้อง

กับเหตุปัจจัย เช่นทำเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดผลที่ต้องการ การศึกษาก็เดินทาง
ในทางตรงข้าม ถ้ามีทิวฏฐิตุความคิดเห็นเชื่อถือที่ผิด ก็ตัดตัดหนทางที่
จะพัฒนาต่อไป เช่น ถ้าเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นอย่างไรก็เป็นไปเองแล้วแต่
โชค หรือเป็นเพราะการดลบันดาล คนก็ไม่ต้องศึกษาพัฒนาตน เพราะไม่รู้
จะพัฒนาไปทำไม

ดังนั้น ในกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนาคน เมื่อเริ่มต้นจึงต้องมี
ปัญญาอยู่บ้าง นั่นคือปัญญาในระดับของความเชื่อในหลักการที่ถูกต้อง ซึ่ง
เมื่อเชื่อแล้วก็จะนำไปสู่การศึกษา

คราวนี้ สิ่งที่ต้องพิจารณาต่อไป ก็คือ **สัมมาทิฏฐิ** ซึ่งเป็นฐานหรือ
เป็นจุดเริ่มให้คนมีการศึกษาพัฒนาต่อไปได้นี้ จะเกิดขึ้นในตัวบุคคลได้
อย่างไร หรือทำอย่างไรจะให้บุคคลเกิดมีสัมมาทิฏฐิ

ในเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดง **ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ ๒** อย่าง^{หนึ่ง}
คือ

๑. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ **ปรโตโมสะ**

๒. ปัจจัยภายใน ได้แก่ **โยนิโสมนสิการ**

ตามหลักการนี้ การมีสัมมาทิฏฐิอาจเริ่มจากปัจจัยภายนอก เช่น พ่อ
แม่ ครูอาจารย์ ผู้ใหญ่ หรือวัฒนธรรม ซึ่งทำให้บุคคลได้รับอิทธิพลจาก
ความเชื่อ แนวคิด ความเข้าใจ และภูมิธรรมภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดต่อกันมา

ถ้าสิ่งที่ได้รับจากการแนะนำสั่งสอนถ่ายทอดมานั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม
ถูกต้อง อยู่ในแนวทางของเหตุผล ก็เป็นจุดเริ่มของสัมมาทิฏฐิ ที่จะนำเข้าสู่
กระแสการพัฒนหรือกระบวนการฝึกศึกษา ในกรณีอย่างนี้ สัมมาทิฏฐิเกิด
จากปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า **ปรโตโมสะ**

ถ้าไม่เช่นนั้น บุคคลอาจเข้าสู่กระแสการศึกษาพัฒนาโดยเกิดปัญญา

ที่เรียกว่าสัมมาทิฐินั้น ด้วยการใช้**โยนิโสมนสิการ** คือการรู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเอง

แต่คนส่วนใหญ่จะเข้าสู่กระแสการศึกษาพัฒนาด้วย**ปรโตโมสะ** เพราะคนที่มีโยนิโสมนสิการแต่แรกเริ่มนั้น หาได้ยาก

“**ปรโตโมสะ**” แปลว่า เสียงจากผู้อื่น คืออิทธิพลจากภายนอก เป็นคำที่มีความหมายกลางๆ คืออาจจะดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดก็ได้ ถ้า**ปรโตโมสะ** นั้นเป็นบุคคลที่ดี เราเรียกว่า **กัลยาณมิตร** ซึ่งเป็น**ปรโตโมสะ**ชนิดที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะที่ได้เลือกสรรกลั่นกรองแล้ว เพื่อให้มาทำงานในด้านการศึกษา

ถ้าบุคคลและสถาบันที่มีบทบาทสำคัญมากในสังคม เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ สื่อมวลชน และองค์กรทางวัฒนธรรม เป็น**ปรโตโมสะ**ที่ดี คือเป็นกัลยาณมิตร ก็จะนำเด็กไปสู่สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นฐานของการพัฒนาต่อไป

อย่างไรก็ตาม คนที่พัฒนาดีแล้วจะมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ **พึ่งตนได้** โดยมีอิสรภาพ แต่คุณสมบัตินี้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อเขารู้จักใช้ปัจจัยภายใน เพราะถ้าเขายังต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ก็คือ การที่ยังต้องพึ่งพา ยังไม่เป็นอิสระ จึงยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น **จุดเน้นจึงอยู่ที่ปัจจัยภายใน**

แต่เราอาศัยปัจจัยภายนอกมาเป็นสื่อในเบื้องต้น เพื่อช่วยจัดสรรสิ่งแวดล้อมที่เอื้อและปัจจัยเกื้อหนุนทั้งหลาย โดยเฉพาะการที่จะชักนำให้ผู้เรียนสามารถใช้โยนิโสมนสิการ ที่เป็นปัจจัยภายในของตัวเอง

เมื่อรู้หลักนี้แล้ว เราก็ดำเนินการพัฒนากัลยาณมิตรขึ้นมาช่วยชักนำคนให้รู้จักใช้โยนิโสมนสิการ

นอกจาก**ปรโตโมสะ**ที่เป็นกัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลัก ๒ อย่างนี้แล้ว ยังมีองค์ประกอบเสริมที่ช่วยเกื้อหนุนในขั้นก่อนเข้าสู่มรรคอีก ๕ อย่าง จึงรวมทั้งหมดมี ๗ ประการ

องค์ธรรมเกื้อหนุนทั้ง ๗ ที่กล่าวมานั้น มีชื่อเรียกว่า**บพนิมิต**ของ**มรรค**^{หนึ่ง} เพราะเป็นเครื่องหมายบ่งบอกล่วงหน้าถึงการที่มรรคจะเกิดขึ้น หรือเป็นจุดเริ่มที่จะนำเข้าสู่มรรค อาจเรียกเป็นภาษาต่างๆ ว่า แสงเงินแสงทองของ(วิถี)ชีวิตที่ดีงาม หรือเรียกในแง่ลึกลงว่า รุ่งอรุณของการศึกษา ดังนี้

๑. กัลยาณมิตตตา (มีกัลยาณมิตร=แสงแหล่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี) ได้แก่ ปรโตโฆสะที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ที่ได้กล่าวแล้ว

๒. ศีลสัมปทา (ทำดีให้ถึงพร้อม=มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต) คือ ประพฤติดี มีวินัย มีระเบียบในการดำเนินชีวิต ตั้งอยู่ในความสุจริต และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีที่เกื้อกูล

๓. ฉันทสัมปทา (ทำน้ะให้ถึงพร้อม=มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์) คือ พอใจใฝ่รักในความรู้ อยากรู้ให้จริง และปรารถนาจะทำสิ่งทั้งหลายให้ดีขึ้น
*

๔. อตตสัมปทา (ทำตนให้ถึงพร้อม=มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุดภาวะที่เป็นคนจะให้ถึงได้) คือการทำตนให้ถึงความสมบูรณ์แห่งศักยภาพของความเป็นมนุษย์ โดยมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนอยู่เสมอ

^{หนึ่ง} ขุ.ม.๑๙/๑๒๙-๑๓๗/๓๖-๓๗ (คำแปลแบบช้อยจำ นำมาจากหนังสือ *ธรรมบุญชีวิต* พ.ศ. ๒๕๕๒)

ฉันทะ เป็นธรรมที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง มีความหมายเป็นภาษาน่าว่า "กตตูกมยตา" แปลว่า ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะทำ คือ ต้องการทำ หรืออยากทำ ได้แก่การมีความปรารถนาดีต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่พบเห็นเกี่ยวข้อง และอยากจะทำให้สิ่งนั้นๆ ดีงามสมบูรณ์เต็มตามภาวะที่ดีที่สุดของมัน

ฉันทะ เป็นธรรมที่พัฒนาโดยอาศัยปัญญา และพึงพัฒนาขึ้นมาแทนที่ หรืออย่างน้อยให้คู่กับ ตัณหา (ความอยากเกี่ยวกับตัวตน เช่น อยากได้ อยากเสพ อยากเป็น อยากคง อยู่ตลอดไป อยากสูญสลายหรืออยากทำลาย)

๕. ทิฏฐิสัมปทา (ทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม=ถือหลักเหตุปัจจัยมองอะไรก็ตามเหตุและผล) คือ มีความเชื่อที่มีเหตุผล ถือหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

๖. อัปมาทสัมปทา (ทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม=ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท) คือ มีสติครองตัว เป็นคนกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา ไม่ปล่อยปละละเลย โดยเฉพาะมีจิตสำนึกตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าของกาลเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

๗. โยนิโสมนสิการสัมปทา (ทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม=ฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์และความจริง) รู้จักคิด รู้จักพิจารณา มองเป็น คิดเป็น เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นไป ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย รู้จักสอบสวนสืบค้นวิเคราะห์วิจัย ให้เห็นความจริง หรือให้เห็นแง่ด้านที่จะทำให้เป็นประโยชน์ สามารถแก้ไขปัญหาและจัดทำดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยวิธีการแห่งปัญญา ที่จะทำที่พึ่งตนเองและเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

ในการศึกษานั้น ปัจจัยตัวแรก คือกัลยาณมิตร อาจช่วยชักนำ หรือกระตุ้นให้เกิดปัจจัยตัวอื่น ตั้งแต่ตัวที่ ๒ จนถึงตัวที่ ๗

การที่จะมีกัลยาณมิตรนั้น จัดแยกได้เป็นการพัฒนา ๒ ขั้นตอน

ขั้นแรก กัลยาณมิตรนั้นเกิดจากผู้อื่นหรือสังคมจัดให้ ซึ่งจะทำให้เด็ก อยู่ในภาวะที่เป็นผู้รับ และยังมีกรพึ่งพามา

ขั้นที่สอง เมื่อเด็กพัฒนามากขึ้น คือรู้จักใช้โยนิโสมนสิการแล้ว เด็กจะมองเห็นคุณค่าของแหล่งความรู้ และนิยมแบบอย่างที่ดี แล้วเลือกหากัลยาณมิตรเอง โดยรู้จักปรึกษาไต่ถาม เลือกอ่านหนังสือ เลือกชมรายการโทรทัศน์ที่ดีมีประโยชน์ เป็นต้น

พัฒนาการในขั้นที่เด็กเป็นฝ่ายเลือกคบหากัลยาณมิตรเองนี้ เป็นความหมายของความมีกัลยาณมิตรที่ต้องการในที่นี้ และเมื่อถึงขั้นนี้แล้ว เด็กจะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่นได้ด้วย อันนับเป็นจุดสำคัญของการที่จะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และพัฒนาสังคม

ถ้าบุคคลมีปัจจัย ๗ ข้อนี้แล้ว ก็เชื่อมั่นได้ว่าเขาจะมีชีวิตที่ดีงาม และกระบวนการศึกษาจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เพราะปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนขยายของมรรค หรือของไตรสิกขานั้นเอง ที่ยื่นออกมาเชื่อมต่อเพื่อรับหรือดึงคนเข้าสู่กระบวนการฝึกศึกษาพัฒนา โดยเป็นทั้งตัวชักนำเข้าสู่ไตรสิกขา และเป็นตัวเร่ง และคอยเสริมให้การฝึกศึกษาของไตรสิกขาเดินหน้าไปด้วยดี

การศึกษา[ที่สังคม]จัดตั้ง ต้องไม่บดบังการศึกษาที่แท้ของชีวิต

การศึกษาที่จัดทำกันอย่างเป็นงานเป็นการ เป็นกิจการของรัฐของสังคม ก็คือการยอมรับความสำคัญและดำเนินการในขั้นของ **ปัจจัยข้อที่ ๑** คือ **ความมีกัลยาณมิตร** ที่เป็น **ปัจจัยภายนอก** นั้นเอง

ปัจจัยข้อที่ ๑ นี้เป็นเรื่องใหญ่ มีความสำคัญมาก รัฐหรือสังคมนั้นเองทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ด้วยการจัดสรรและจัดเตรียมบุคลากรที่จะดำเนินบทบาทของกัลยาณมิตร เช่น ครูอาจารย์ ผู้บริหาร พร้อมทั้งอุปกรณ์และปัจจัยเกื้อหนุนต่างๆ ถึงกับต้องจัดเป็นองค์กรใหญ่โต ใช้จ่ายงบประมาณมากมาย

ถ้าได้กัลยาณมิตรที่ดี มีคุณสมบัติที่เหมาะสม และมีความรู้เข้าใจชัดเจน ในกระบวนการของการศึกษา สำนึกตระหนักต่อหน้าที่และบทบาทของตนในกระบวนการแห่งสิกขานั้น มีเมตตาปรารถนาดีต่อชีวิตของผู้เรียนด้วยใจจริง และพร้อมที่จะทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร กิจการการศึกษาของสังคมก็จะประสบความสำเร็จด้วยดี

ดังนั้น การสร้างสรรจัดเตรียมกัลยาณมิตร จึงเป็นงานใหญ่ที่สำคัญยิ่ง ซึ่งควรดำเนินการให้ถูกต้อง อย่างจริงจัง ด้วยความไม่ประมาท

อย่างไรก็ดี จะต้องระลึกตระหนักไว้ตลอดเวลาว่า การพยายามจัดให้มีโปรโตโมสอะที่ดี ด้วยการวางระบบขององค์กรและบุคลากรกัลยาณมิตรขึ้นทั้งหมดนี้ แม้จะเป็นกิจการทางสังคมที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง และแม้จะทำได้เลิศเพียงใด ก็อยู่ในขั้นของการนำเข้าสู่การศึกษา เป็นขั้นต่อนก่อนมรรค และเป็นเรื่องของปัจจัยภายนอกทั้งนั้น พุดสั้นๆ ว่าเป็น **การศึกษาจัดตั้ง**

การศึกษาจัดตั้ง ก็คือ กระบวนการช่วยชักนำคนเข้าสู่การศึกษา โดยการดำเนินงานของกัลยาณมิตร

ในกระบวนการศึกษาจัดตั้งนี้ ผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร และผู้ทำงานในระบบจัดสรรโปรโตโมสอะ ทั้งหมด พึงระลึกตระหนักต่อหลักการสำคัญบางอย่าง เพื่อความมั่นใจในการที่จะปฏิบัติให้ถูกต้อง และป้องกันความผิดพลาด ดังต่อไปนี้

- **โดยหลักการ** กระบวนการแห่งการศึกษาดำเนินไปในตัวบุคคล โดยสัมพันธ์กับโลก/สิ่งแวดล้อม/ปัจจัยภายนอก ทั้งในแง่รับเข้า แสดงออก และปฏิสัมพันธ์

สำหรับคนส่วนใหญ่ กระบวนการแห่งการศึกษาอาศัยการโน้มน้าและเกื้อหนุนของปัจจัยภายนอกเป็นอย่างมาก ถ้ามีแต่ปัจจัยภายนอกที่ไม่เอื้อคนอาจจะหมกมุ่นติดอยู่ในกระบวนการเสพความรู้สึก และไม่เข้าสู่การศึกษา เราจึงจัดสรรปัจจัยภายนอก ที่จะโน้มน้าและเกื้อหนุนปัจจัยภายในที่ดีให้พัฒนาขึ้นมา ซึ่งจะนำเขาเข้าสู่การศึกษา และก้าวไปในทางชีวิตที่เป็นมรรค

- **โดยความมุ่งหมาย** เราจัดสรรและเป็นปัจจัยภายนอกในฐานะกัลยาณมิตร ที่จะโน้มน้าให้ปัจจัยภายในที่ดีพัฒนาขึ้นมาในตัวเอง และเกื้อหนุนให้กระบวนการแห่งการศึกษาในตัวของเขา พาเขาก้าวไปในมรรค

พูดสั้นๆ ว่า ตัวเราที่เป็นปัจเจกภายนอกนี้ จะต้องต่อหรือจุดไฟปัจเจกภายในของเขาขึ้นมาให้ได้ ความสำเร็จอยู่ที่เขาเกิดมีปัจเจกภายใน (โยนิโสมนสิการ และบุพนิมิตแห่งมรรคข้ออื่นๆ อีก ๕) ซึ่งจะนำเขาเข้าสู่กระบวนการแห่งการศึกษา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ที่ทำให้เขาก้าวไปในมรรค ด้วยตัวเขาเอง

- โดยขอบเขตบทบาท ระลึกตระหนักชัดต่อตำแหน่งหน้าที่ของตน ในฐานะกัลยาณมิตร/ปัจเจกภายนอก ที่จะช่วย(โหมน้ำเกือหนุน)ให้เขาศึกษาลึกขอยุ่ที่ตัวเขา มรรคอยู่ในชีวิตของเขา เราต้องจัดสรรและเป็นปัจเจกภายนอกที่ดีที่สุด

แต่ปัจเจกภายนอกที่ว่า “ดีที่สุด” นั้น อยู่ที่หนุนเสริมปัจเจกภายในของเขาให้พัฒนาอย่างได้ผลที่สุด และให้เขาเดินไปได้เอง ไม่ใช่ว่าดีจนกลายเป็นทำให้เขาไม่ต้องฝึกไม่ต้องศึกษา ได้แต่พึ่งพาปัจเจกภายนอกเรื่อยไป คิดว่าดีแต่ที่แท้เป็นการก้าวก่ายกืดขวางลวงล้าและครอบงำโดยไม่รู้ตัว

- โดยการระวางจุดพลัด ระบบและกระบวนการแห่งการศึกษา ที่รัฐหรือสังคมจัดขึ้นมาทั้งหมด เป็นการศึกษาจัดตั้ง ความสำเร็จของการศึกษาจัดตั้งนี้ อยู่ที่การเชื่อมประสานหรือต่อโยง ให้เกิดมีและพัฒนาการศึกษาแท้ขึ้นในตัวบุคคล อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้น

เรื่องนี้ ถ้าไม่ระวาง จะหลงเพลินว่าได้ “จัด” การศึกษาอย่างดีที่สุด แต่การศึกษาก็จบอยู่แค่การจัดตั้ง การศึกษาที่แท้ไม่พัฒนาขึ้นไปในเนื้อตัวของคน

แม้แต่การเรียนอย่างมีความสุข ก็อาจจะเป็นความสุขแบบจัดตั้ง ที่เกิดจากการจัดสรรปัจเจกภายนอก ในกระบวนการของการศึกษาจัดตั้ง ในชั้นเรียนหรือในโรงเรียน เป็นต้น

ถึงแม้นักเรียนจะมีความสุขจริงๆ ในบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่จัดตั้งนั้น แต่ถ้าเด็กยังไม่เกิดมีปัจเจกภายในที่จะทำให้เขาสามารถมีและสร้าง

ความสุขได้ เมื่อเขาออกไปอยู่กับชีวิตจริง ในโลกแห่งความเป็นจริง ที่ไม่เข้าใครออกใคร ไม่มีใครตามไปเอาอกเอาใจ หรือไปจัดสรรความสุขแบบจัดตั้งให้ เขาก็จะกลายเป็นคนที่ไม่มีความสุข

ซ้ำร้ายความสุขที่เกิดจากการจัดตั้งนั้น อาจทำให้เขาเป็นคนมีความสุขแบบฟุ้งพา ที่ฟุ้งตนเองไม่ได้ในการที่จะมีความสุข ต้องอาศัยการจัดตั้งอยู่เรื่อยไป และกลายเป็นคนที่มีความสุขได้ยาก หรือไม่สามารถมีความสุขได้ในโลกแห่งความเป็นจริง

อาจกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาจัดตั้งของสังคม กับการศึกษาที่แท้ของชีวิต ที่ดูเหมือนย้อนแย้งกัน แต่ต้องทำให้เป็นเช่นนั้นจริงๆ ซึ่งเป็นตัวอย่างของข้อเตือนใจไว้ป้องกันความผิดพลาด ดังนี้

๑) (ปัจจัยภายนอก) จัดสรรให้เด็กได้รับสิ่งแวดล้อมและปัจจัยเอื้อทุกอย่างที่ดีที่สุด

๒) (ปัจจัยภายใน) ฝึกสอนให้เด็กสามารถเรียนรู้อยู่ที่ไหนหาคุณค่าประโยชน์ได้จากสิ่งแวดล้อมและสภาพทุกอย่าง แม้แต่ที่เลวร้ายที่สุด

๒. ชั้นไตรสิกขา หรือ กระบวนการศึกษาที่แท้ของธรรมชาติ

ขั้นตอนนี้ เป็นการเข้าสู่กระบวนการฝึกศึกษา ที่เป็นกิจกรรมแห่งชีวิตของแต่ละบุคคล ในระบบแห่งไตรสิกขา คือ การฝึกศึกษาพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา ตามหลักแห่งศีล สมาธิ และปัญญา ที่ได้พูดไปก่อนหน้านี้แล้ว

ระบบไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาอย่างองค์รวมในทุกกิจกรรม

ได้กล่าวแล้วว่า ในกระบวนการพัฒนาของไตรสิกขานั้น องค์ทั้ง ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จะทำงานประสานโยงส่งผลต่อกัน เป็นระบบและ

กระบวนการอันหนึ่งอันเดียว

แต่เมื่อมองไตรสิกขานี้ โดยภาพรวม ที่เป็นระบบใหญ่ของการฝึก ก็ จะเห็นองค์ ๓ นั้นเด่นขึ้นมาทีละอย่าง จากหายไปแล้วละเอียดประณีตขึ้นไป เป็นช่วงๆ หรือเป็นขั้นๆ ตามลำดับ คือ

ช่วงแรก เเด่นออกมาข้างนอก ที่อินทรีย์และกายวาจา ก็เป็นขั้น **ศีล**

ช่วงที่สอง เเด่นด้านภายใน ที่จิตใจ ก็เป็นขั้น **สมาธิ**

ช่วงที่สาม เเด่นที่ความรู้ความคิดเข้าใจ ก็เป็นขั้น **ปัญญา**

แต่ในทุกขั้นนั้นเอง องค์อีก ๒ อย่างก็ทำงานร่วมอยู่ด้วยโดยตลอด หลักการทั้งหมดนี้ ได้อธิบายข้างต้นแล้ว แต่มีเรื่องที่ชอบพูดแทรกไว้ อย่างหนึ่ง เพื่อเสริมประโยชน์ในชีวิตประจำวัน คือ การทำงานของ กระบวนการฝึกศึกษาพัฒนา ที่องค์ทั้งสาม ทั้ง **ศีล สมาธิ ปัญญา** ทำงาน อยู่ด้วยกัน โดยประสานสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยแก่กัน

การปฏิบัติแบบที่ว่านี้ ก็คือ การนำไตรสิกขาเข้าสู่การพิจารณาของ โยนิโสมนสิการ หรือการ**โยนิโสมนสิการในไตรสิกขา** ซึ่งควรปฏิบัติให้ได้ เป็นประจำ และเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้จริงโดยไม่ยากเลย ดังนี้

ในการกระทำทุกครั้งทุกอย่าง ไม่ว่าจะแสดงพฤติกรรมอะไร หรือมี กิจกรรมใดๆ ก็ตาม เราสามารถฝึกฝนพัฒนาตน และสำรวจตรวจสอบ ตนเอง ตามหลักไตรสิกขานี้ ให้มีการศึกษาครบทั้ง ๓ อย่าง ทั้ง **ศีล สมาธิ และปัญญา** พร้อมกันไปทุกครั้งทุกครั้ง คือ เมื่อทำอะไรก็พิจารณาดูว่า

พฤติกรรม กิจกรรม หรือการกระทำของเราครั้งนี้ จะเป็นการ เบียดเบียน ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ใครหรือไม่ จะก่อให้เกิดความเสื่อม โทรมเสียหายอะไรๆ บ้างไหม หรือว่าเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสร้างสรรค์ (**ศีล**)

ในเวลาที่จะทำนี้ จิตใจของเราเป็นอย่างไร เราทำด้วยจิตใจที่เห็นแก่ตัว

มุ่งร้ายต่อใคร ทำด้วยความโลภ โกรธ หลง หรือไม่ หรือทำด้วยเมตตา มีความปรารถนาดี ทำด้วยศรัทธา ทำด้วยสติ มีความเพียร มีความรับผิดชอบ เป็นต้น และในขณะที่ทำ สภาพจิตใจของเราเป็นอย่างไร เราร้อน กระวน กระวาย ชุ่นมัว เสร้าหมอง หรือว่ามีจิตใจที่สงบ ร่าเริง เบิกบาน เป็นสุข เอิบ อิ่ม ผ่องใส (*สมาธิ*)

เรื่องที่ทำครั้งนี้ เราทำด้วยความรู้ความเข้าใจชัดเจนดีแล้วหรือไม่ เรามองเห็นเหตุผล รู้เข้าใจหลักเกณฑ์และความมุ่งหมาย มองเห็นผลดีผลเสีย ที่อาจจะเกิดขึ้น และหนทางแก้ไขปรับปรุงพร้อมดีหรือไม่ (*ปัญญา*)

ด้วยวิธีปฏิบัติอย่างนี้ คนที่ฉลาดจึงสามารถฝึกศึกษาพัฒนาตน และสำรวจตรวจสอบวัดผลการพัฒนาตนได้เสมอตลอดทุกครั้งทุกเวลา เป็นการบำเพ็ญ*ไตรสิกขา*ในระดับ*รอบเล็ก* (คือครบสิกขาทั้งสาม ในพฤติกรรม เดียวหรือกิจกรรมเดียว)

พร้อมกันนั้น การศึกษาของ*ไตรสิกขา*ในระดับขั้นตอนใหญ่ ก็ค่อยๆ พัฒนาขึ้นไปทีละส่วนด้วย ซึ่งเมื่อมองดูภายนอก ก็เหมือนศึกษาไป ตามลำดับทีละอย่างทีละขั้น ยิ่งกว่านั้น *ไตรสิกขา*ในระดับ*รอบเล็ก* นี้ ก็จะช่วยให้การฝึกศึกษา*ไตรสิกขา*ในระดับขั้นตอนใหญ่ยิ่งก้าวหน้าไปด้วยดีมากขึ้น

ในทางย้อนกลับ การฝึกศึกษา*ไตรสิกขา*ในระดับขั้นตอนใหญ่ ก็จะส่งผลให้การฝึกศึกษา*ไตรสิกขา*ในระดับ*รอบเล็ก* มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน

ตามที่กล่าวมานี้ ต้องการให้มองเห็นความสัมพันธ์อย่างอิงอาศัยซึ่งกันและกันขององค์ประกอบที่เรียกว่าสิกขา ๓ ในกระบวนการศึกษาและพัฒนาพฤติกรรม เป็นการมองรวมๆ อย่างสัมพันธ์ถึงกันหมด

ระบบการฝึกของไตรสิกขา ออกผลมาคือวิถีชีวิตแห่งมรรค^{หนึ่ง}

สรุปว่า ในระบบการฝึกศึกษา ที่จัดเป็นช่วงกว้างๆ โดยมุ่งเอาสิ่งที่จะต้องปฏิบัติเด่นชัดเป็นตอนๆ ซึ่งเรียงลำดับในรูปที่เรียกว่า **ไตรสิกขา (the Threefold Training)** คือ การศึกษา ทั้ง ๓ นั้น มีหัวข้อชื่อเต็มตามหลัก ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขา การฝึกศึกษาด้านอินทรีย์ พุทธิกรรมทางกายวาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตตั้งงามเกื้อกูล (**Training in Higher Morality**)

๒. อธิจิตตสิกขา การฝึกศึกษาด้านสมาธิ หรือพัฒนาจิตใจ ให้มีคุณธรรม ความสามารถ และความสุขยิ่งขึ้นไป (**Training in Higher Mentality**)

๓. อธิปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาด้านปัญญา ให้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง มีจิตเป็นอิสระ เป็นอยู่ด้วยปัญญา (**Training in Higher Wisdom**)

ไตรสิกขานี้ เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติต่างๆ ไปได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า **โอวาทปาติโมกข์** (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ ๓ อย่าง) คือ*

๑. สพุพปาปสฺส อกรณิ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง (**ศีล**)
๒. กุสลสฺสุปสมฺปทา การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม (**สมาธิ**)

^{หนึ่ง} เฉพาะหัวข้อนี้ (๓ หน้า) เป็นส่วนแทรกจาก **พุทธธรรม ฉบับเติม** นั้นเอง หน้า

๒๒๗-๒๒๘

* ที.ม.๑๐/๕๔/๕๗; พุ.ธ.๒๕/๒๔/๓๙; การจัดเข้าในไตรสิกขาอย่างนี้ ถัดตาม วิสุทธิ.๑/๖

๓. สัจตตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องใส (ปัญญา)

ไตรสิกขาที่เอามรรคมาจัดระบบขึ้นนี้ แสดงข้อปฏิบัติพร้อมบริบูรณ์ทุกอย่าง ที่จะให้เกิดผลสำเร็จ ตามกระบวนการพัฒนาคน จนถึงจุดหมายที่ไร้ทุกข์

พูดให้เข้าใจง่ายๆว่า เอาจริงประกอบทั้ง ๘ ของมรรค จัดปรับใส่เข้าไปในระบบการศึกษาที่ครบองค์ ๓ ของไตรสิกขา

เมื่อฝึกคนให้ศึกษา หรือคนศึกษาโดยฝึกตน ตามหลักไตรสิกขา ก็ทำให้ชีวิตของเขาเจริญงอกงามก้าวไปในทางถูกต้อง ที่เรียกว่ามรรค

พูดอย่างภาพพจน์ว่า เอาการศึกษาทั้ง ๓ ของไตรสิกขา ใส่เข้าไปในตัวคน (หรือเอาคนใส่เข้าไปในกระบวนการของไตรสิกขา) ผลออกมา คือการเดินทางไปในทางหรือวิถีชีวิตดีงามแห่งมรรค หรือในการดำเนินชีวิตอันประเสริฐคือพรหมจริยะ

พูดให้ง่ายว่า *เอาคนใส่การศึกษา ผลออกมาคือ ชีวิตที่เป็นอยู่ดี*

พูดสั้นที่สุดว่า *ฝึกด้วยไตรสิกขา ชีวิตก็เดินทางไปในมรรค*

ไตรสิกขานี้ เรียกว่าเป็น “พหุลธัมมิกถา” คือ คำสอนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย และมีพุทธพจน์แสดงความต่อเนื่องกันของกระบวนการศึกษาฝึกอบรมที่เรียกว่าไตรสิกขา ดังนี้

ศีลเป็นอย่างนี้ สมาธิ เป็นอย่างนี้ ปัญญาเป็นอย่างนี้; สมาธิที่ศีลบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก, ปัญญาที่สมาธิบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก, จิตที่ปัญญาบ่มแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยสิ้นเชิง คือ จากกามาสวะ ภาวาสวะ และ อวิชชาสวะ^{หนึ่ง}

ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องกันของไตรสิกขานี้ มองเห็นได้ง่ายแม้ใน

ชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

(ศีล →สมาธิ) เมื่อประพฤติดี มีความสัมพันธ์งดงาม ได้ทำประโยชน์ อย่างน้อยดำเนินชีวิตโดยสุจริต มั่นใจในความบริสุทธิ์ของตน ไม่ต้องกลัวต่อการลงโทษ ไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้ายของคู่เวร ไม่หวั่นหวาดเสียใจต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึกไม่ยอมรับของสังคม และไม่มี ความฟุ้งซ่านวุ่นวายใจเพราะความรู้สึกเดือดร้อนรังเกียจในความผิดของ ตนเอง จิตใจก็เอิบอึม ชื่นบานเป็นสุข ปลอดโปร่ง สงบ และแน่วแน่ มุ่งไป กับสิ่งที่คิด คำที่พูด และการที่ทำ

(สมาธิ →ปัญญา) ยิ่งจิตไม่ฟุ้งซ่าน สงบ อยู่ตัว ไร้สิ่งขุ่นมัว สดใส มุ่ง ไปอย่างแน่วแน่เท่าใด การรับรู้การคิดพิจารณามองเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจน ตรงตามจริง แล่น คล่อง เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้นเท่านั้น

อุปมาในเรื่องนี้เหมือนว่า

- ตั้งภาชนะน้ำไว้ด้วยดีในที่เรียบร้อย ไม่ไปแกว่งสั่นหรือเขย่ามัน (ศีล)
- เมื่อน้ำไม่ถูกกวน คนพัด หรือเขย่า สงบนิ่ง ผงฝุ่นต่างๆ ก็นอนกันหายขุ่น น้ำก็ใส (สมาธิ)
- เมื่อน้ำใส ก็มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน (ปัญญา)

ในการปฏิบัติธรรมสูงขึ้นไป ที่ถึงขั้นจะให้เกิดญาณ อันรู้แจ้งเห็นจริง จนกำจัดอาสวกิเลสได้ ก็ยังต้องการจิตที่สงบนิ่ง ผ่องใส มีสมาธิแน่วแน่ ยิ่งขึ้นไปอีก ถึงขนาดระงับการรับรู้ทางอายตนะต่างๆ ได้หมด เหลืออารมณ์ หรือสิ่งที่กำหนดไว้ใช้งานแต่เพียงอย่างเดียว เพื่อทำการอย่างได้ผล จน สามารถกำจัดกวาดล้างตะกอนที่นอนกันได้หมดสิ้น ไม่ให้มีโอกาสขุ่นอีกต่อไป

การจัดวางระบบการศึกษาให้คนพัฒนาอย่างนี้ ก็เป็นไปตาม ธรรมชาติแห่งชีวิตของมนุษย์ และการที่ธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์เอื้อที่

จะให้เป็นอย่างนั้น ดังนั้น จึงจะต้องเข้าใจระบบการศึกษาดังกล่าว บนฐานแห่งการรู้เข้าใจความจริงแห่งธรรมชาติของมนุษย์ อย่างที่วามา

ปฏิบัติการฝึกศึกษาด้วยสิกขา แล้ววัดผลด้วยภาวนา

ได้อธิบายแล้วข้างต้นว่า **สิกขา** ที่ท่านจัดเป็น ๓ อย่าง ดังที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” นั้น ก็เพราะเป็นไปตามความเป็นจริงในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาแห่งธรรมชาติของชีวิตนี้เอง กล่าวคือ ในเวลาฝึกศึกษา สิกขา ๓ ด้าน จะทำงานประสานสัมพันธ์กัน ซึ่งในขณะหนึ่งๆ (ในกรณีที่ครบเต็มที่ตั้งขั้นออกมาสัมพันธ์กับภายนอก) ก็มี ๓ ด้าน

ดังเช่น ในขณะที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือบุคคล ไม่ว่าจะเป็นด้วยอินทรีย์ เช่น ตา หู หรือด้วยกาย-วาจา (*ด้านศีล*) ก็ต้องมีเจตนาแรงจูงใจ และสภาพจิตอย่างใดอย่างหนึ่ง (*ด้านจิตหรือสมาธิ*) และต้องมีความคิดเห็นที่เชื่อถือรู้เข้าใจในระดับใดระดับหนึ่ง (*ปัญญา*)

นี่เป็นเรื่องของธรรมภาคปฏิบัติ ซึ่งต้องทำให้สอดคล้องตรงกันกับระบบความเป็นไปของสภาวะในธรรมชาติ

แต่ยังมีธรรมประเภทอื่น ซึ่งแสดงไว้ด้วยความมุ่งหมายที่ต่างออกไป โดยเฉพาะที่โยงกับเรื่องสิกขา ๓ นี้ ก็คือหลักภาวนา ๔

เมื่อปฏิบัติแล้ว ก็ควรจะมีการวัดหรือแสดงผลด้วย เรื่องการศึกษานี้ก็ทำนองนั้น เมื่อฝึกศึกษาด้วยสิกขา ๓ แล้ว ก็ตามมาด้วยหลักที่จะใช้วัดผล คือภาวนา ๔

ตอนปฏิบัติการฝึก สิกขามี ๓ แต่ทำไมตอนวัดผล ภาวนามี ๔ ไม่เท่ากัน

ทำไม (ในเวลาทำการฝึก) จึงจัดเป็น สิกขา ๓ และ (ในเวลาวัดผลของคนที่ได้รับการฝึก) จึงจัดเป็น ภาวนา ๔?

อย่างที่เราชี้แจงแล้วว่า ธรรมนูญการปฏิบัติ การต้องจัดให้ตรงสอดคล้องกับระบบความเป็นไปของธรรมชาติ แต่ตอนวัดผลไม่ต้องจัดให้ตรงกันก็ได้ เพราะวัตถุประสงค์อยู่ที่ผลที่จะมองดูผลที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งมุ่งจะให้เห็นชัดเจนในแต่ละส่วนแต่ละตอนที่ดู ตอนนี้อ้าแยกละเอียดออกไป ก็จะยิ่งดี นี่แหละคือเหตุผลที่ว่า หลักวัดผลคือภาวนา เพิ่มเป็น ๔

ขอให้ดูความหมายและหัวข้อของภาวนา ๔ นั้นก่อน

“ภาวนา” แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้เป็น ทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรม ในภาษาบาลี ท่านให้ความหมายว่า ภาวนา = “วฑฺฒนา” คือ วัฒนา หรือพัฒนา นั่นเอง ภาวนานี้เป็นคำหนึ่งที่มีความหมายใช้แทนกันได้กับ “สิกขา”

ภาวนา จัดเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือทางวัตถุ

๒. ศีลภาวนา การพัฒนาศีล คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์

๓. จิตภาวนา การพัฒนาจิต คือ การทำจิตใจให้เจริญองงามขึ้นในคุณธรรม ความดีงาม ความเข้มแข็งมั่นคง และความเบิกบานผ่อนคลายสงบสุข

๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา คือ การเสริมสร้างความรู้ ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง

อย่างที่กล่าวแล้วว่า ภาวนา ๔ นี้ ใช้ในการวัดผล เพื่อดูว่าด้านต่างๆ ของการพัฒนาชีวิตของคนนั้น ได้รับการพัฒนาครบถ้วนหรือไม่ ดังนั้น เพื่อจะดูให้ชัด ท่านได้แยกบางส่วนละเอียดออกไปอีก

ส่วนที่แยกออกไปอีกนี้ คือ สิกขาข้อที่ ๑ (ศีล) ซึ่งในภาวนา แบ่งออกไปเป็นภาวนา ๒ ข้อ คือ กายภาวนา และ ศีลภาวนา

ทำไมจึงแบ่งสิกขาข้อศีล เป็นภาวนา ๒ ข้อ?

ที่จริง ลึกซึ้งด้านที่ ๑ คือศีล นั้น มี ๒ ส่วนอยู่แล้วในตัว เมื่อจัดเป็นภาวนา จึงแยกเป็น ๒ ได้ทันที คือ

๑. ศีล ในส่วนที่สัมพันธ์กับ**สิ่งแวดล้อมทางกาย** (ที่เรียกว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ) ได้แก่ความสัมพันธ์กับวัตถุหรือโลกของวัตถุและธรรมชาติส่วนอื่น ที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น เรื่องปัจจัย ๔ สิ่งที่เราบริโภคใช้สอยทุกอย่าง และธรรมชาติแวดล้อมทั่วไป

ส่วนนี้แหละ ที่แยกออกไปจัดเป็น ภาวนา

๒. ศีล ในส่วนที่สัมพันธ์กับ**สิ่งแวดล้อมทางสังคม** คือบุคคลอื่นในสังคมมนุษย์ด้วยกัน ได้แก่ความเกี่ยวข้องของสัมพันธ์อยู่ร่วมกันด้วยดีในหมู่มนุษย์ ที่จะไม่เบียดเบียนกัน แต่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ส่วนนี้ แยกออกไปจัดเป็น ศีลภาวนา

ใน**ไตรสิกขา** ศีลครอบคลุมความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุหรือทางกายภาพ และทางสังคม รวมไว้ในข้อเดียวกัน

แต่เมื่อจัดเป็น**ภาวนา** ท่านแยกกันชัดเจนออกเป็น ๒ ข้อ โดยยกเรื่องความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมในโลกวัตถุ แยกออกไปเป็นภาวนา ส่วนเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในสังคม จัดไว้ในข้อ**ศีลภาวนา**

ทำไมตอนที่ เป็นสิกขาไม่แยก แต่ตอนเป็นภาวนาจึงแยก?

อย่างที่กล่าวแล้วว่า ในเวลาฝึกหรือในกระบวนการฝึกศึกษา องค์ทั้ง ๓ อย่างของไตรสิกขา จะทำงานประสานไปด้วยกัน

ในศีลที่มี ๒ ส่วน คือ ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพในโลกวัตถุ และความสัมพันธ์กับมนุษย์ในสังคมนั้น ส่วนที่สัมพันธ์แต่ละครั้งจะเป็นอันใดอันหนึ่งอย่างเดียว

ในกรณีหนึ่งๆ ศีลอาจจะเป็นความสัมพันธ์ด้านที่ ๑ (กายภาพ) หรือด้านที่ ๒ (สังคม) ก็ได้ แต่ต้องอย่างใดอย่างหนึ่ง

ดังนั้น ในกระบวนการฝึกศึกษาของไตรสิกขา ที่เมืองค์ประกอบทั้งสามอย่างทำงานประสานเป็นอันเดียวกันนั้น จึงต้องรวมศีลทั้ง ๒ ส่วนเป็นข้อเดียว ทำให้สิกขามีเพียง ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

แต่ในภาวนาไม่มีเหตุบังคับอย่างนั้น จึงแยกศีล ๒ ส่วนออกจากกัน เป็นคนละข้ออย่างชัดเจน เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบ จะได้วัดผลดูจำเพาะให้ชัดไปที่ละอย่างว่า ในด้านกาย ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัตถุ เช่นการบริโภคปัจจัย ๔ เป็นอย่างไร ในด้านศีล ความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์เป็นอย่างไร

เป็นอันว่า หลักภาวนา นิยมใช้ในเวลาวัดหรือแสดงผล แต่ในการฝึกศึกษาหรือตัวกระบวนการฝึกฝนพัฒนา จะใช้เป็นไตรสิกขา

เนื่องจากภาวนาท่านนิยมใช้ในการวัดผลของการศึกษาหรือการพัฒนาบุคคล รูปศัพท์ที่พบจึงมักเป็นคำแสดงคุณสมบัติของบุคคล คือ แทนที่จะเป็น ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และ ปัญญาภาวนา) ก็เปลี่ยนเป็น ภาวิต ๔ คือ

๑. ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว (=มีกายภาวนา) คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยี อย่างฉลาด ได้ผลตรงเต็มตามคุณค่า

๒. ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว (=มีศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนวุ่นวาย ตั้งอยู่ในวินัย และมีอาชีพะที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูลสร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข

๓. ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว (=มีจิตภาวนา) คือ มีจิตใจที่

ฝึกอบรมดีแล้ว

สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา เอื้ออาทร มีมุทิตา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น

สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และ

สมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เฝออิม ผ่องใส และสงบ เป็นสุข

๔. ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (=มีปัญญาภานา) คือรู้จัก คิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการ ต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลาย ตามเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่ กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิต เป็นอิสระ ไร้ทุกข์

ผู้มีภานา ครบทั้ง ๔ อย่าง เป็นภาวิต ทั้ง ๔ ด้านนี้แล้วโดยสมบูรณ์ เรียกว่า **"ภาวิตัตตะ"** แปลว่าผู้ได้พัฒนาตนแล้ว ได้แก่พระอรหันต์ เป็นอเสขะ คือผู้จบการศึกษาแล้ว ไม่ต้องศึกษาอีกต่อไป

กถั ภควา ภาวิตตุโต ๗ ภควา ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล
ภาวิตจิตตุโต ภาวิตปญโญ... [ขุ.จ. ๓๐/๑๔๘/๗๑]

“พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นภาวิตัตต์ (มีพระองค์ที่ทรงเจริญ หรือพัฒนาแล้ว) อย่างไร? พระผู้มีพระภาคทรงเป็น ภาวิตกาย ภาวิตสีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา ... (มีพระวรกาย มีศีล มีจิต มีปัญญา ... ที่เจริญพัฒนาแล้ว)”^{หนึ่ง}